

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
המחזרה
של מרת אסתר
הרבנית הצדיקנית
מוכת הרבנים

מרת **שולמית רחל**

שמואל

בת **פזל** ע"ה

נלב"ע ביום ר"ך אלול ה'תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמות

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

נאמן ישראל ותפארתו

הרדעה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מזן הראשונים הנאמן כבודו

עובדיה יוסף

הנזקקתה זיע"א

נפטר ב' בחשוון התשע"ד

ת.ג.צ.ב.ה.

כל הזמיות שמורות
לסוכן "בני יששכר"
שק"י ישיבת הקרבאים "בני שלום" תבר"ן

ניתן להשיג את הספר במחיר הנמוך הקדומה

רחוב סילה 6 י"ם

02-6249000

או בחנויות הספרים

המנה הארצית

"סילה"

02-6443300

ניתן לסילוח הארות הנקודת

לסוכן "בני יששכר"

באמציל: 062225600@gmail.com

הלכות שבת

למשמש הבגדים בע"ש

- א.** מצוה למשמש בבגדיו בערב שבת סמוך לחשיכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת, ואפילו מי שיש לו בגדים מיוחדים לשבת יזהר בזה, שאפשר שנתן בהם חפץ של מוקצה במוצאי שבת שעבר א.
- ב.** יש אומרים שלכתחילה לא יניח בעצם יום שב"ק שום דבר בכיסו שמא ישכח ויצא עמו ב.

עיונים והארות

ז"ל ראה אחד מכמה שנים שמת, שהיו מענישים אותו כשרצו להעלותו למחיצתו על שלא נזהר פעם אחת בשבת שנכנס מעט עפר בתוך מנעלו בלתי כונה, ולא נזהר, ויצא בו ברשות הרבים, ונענש ע"ז, כדי להעלות מדרגה אל מדרגה אחרת יותר עליונה ע"כ, ובקיצור של"ה הו"ד בנו"י כתב וז"ל, וצריך להפוך ולנער הבתי ידים שבבגדים שקורין קעשיניס, שלא יהיו בהן פירוין קטנים דשכיחין שנמצאים בו. ע"כ.

ב. בשו"ע (סי' שג סעי' יז) מובא, יש אוסרים להביא מפתח אפ"ו בחצר הבית כי אם בידו, אבל לא בחגורתו, שמא ישכח ויוציאנה לרשות הרבים.

ובס' שערי אהרן (או"ח, ח"א קונטרס שערי איש אות טו) מובא, מעולם לא שם (החזון איש זצ"ל) מטפחתו בכיסו בשבת, ואמר לי בשם הגר"א שמי ששם מטפחתו בכיסו בשבת, עובר על הדין של חנניא (שבת יב.) בפועל.

א. שו"ע (סי' רנב סעי' ז): מצוה למשמש אדם בכליו בערב שבת סמוך לחשיכה, שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת. ובב"ח (סי' רנב) כתב תני (שבת יב.) חנניא אומר חייב אדם למשמש בבגדו ערב שבת עם חשיכה, ורבנו כתב מצוה על כל אדם וכו', לאורויי דאין חילוק בין איש לאשה, וכ"כ הרוקח (סי' לט) וז"ל, צריך אדם למשמש בכיסו או בחגורו פן יהי' תלוי בו כיס או סכין, או בחגור שבמכנסים, והאשה בכיסה או בבתי זרועותיה, או בכיפה שבראשה, עכ"ל.

במשנ"ב (שם, ס"ק נו) מוסיף, נראה שהוא הדין בשבת אם הוא רוצה לצאת חוץ לעירוב והוא רגיל לשאת בכיסו דבר המותר לטלטל שצריך למשמש מתחלה. וכתב המג"א (ס"ק כו), ונראה דאפילו לדידן דליכא רשות הרבים, מצוה למשמש, דשמא יש אצלו דבר המוקצה.

ועיין בספר נגיד ומצוה וז"ל, ועוד מורי [האר"י]

ג. גם ברוחניות יעשה כן, שיפשפש במעשיו ע"ש עם חשיכה כדי לקבל השב"ק כראוי ג.

עיונים והארות

יאכל בשביעי, על כן 'ימשמש בבגדיו' - הצואים שעליו שהם עונותיו, ומאן דתני בבגדיו לא משתבש, 'ערב שבת עם חשיכה' - בעולם הזה בכל לילה, 'עם חשיכה' - טרם יחשכו כוכבי נשפו, ואמר רב יוסף שפיר הלכתא רבתי לשבתא, כי רבה היא שנמצא כל ימיו בתשובה כנ"ל ודו"ק.

ג. **ובס'** דרשות חתם סופר (ח"ג עמוד כו) מובא, תניא חנניא אומר חייב אדם למשמש בבגדו ערב שבת עם חשיכה, אמר רב יוסף הלכתא רבתי לשבתא, פ' באשר שעולם הבא נקרא שבת, והעולם הזה נקרא ערב שבת, ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, ומי שלא טרח בערב שבת מה

מאמרי הזוה"ק

וַיֵּרָא בְּלָק בֶּן צְפוּר אֶת פֶּלַעַשׁ עֲשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֹמְרֵי
 תָּא חַוִּי, בְּשַׁעְתָּא דְחָמָא בְּלָק דְּהָא סִיחּוֹן וְעוּג אֶתְקַטְּלוּ,
 וְאֶתְנַסִּיבַת אֶרְעָחוֹן, בא וראה, בשעה שראה בלק שסיחון ועוג נהרגו,
 וארצם נלקחה מהם, חָמָא ראה איזו ראייה, ושואל מַה חָמָא דְּאִיהוּ אָמַר וַיֵּרָא
 מה ראה שאמר הכתוב "וירא", שהרי מה שעשו ישראל לאמורי ראו כולם, ומשמעות הכתוב
 כי ראה בראיית השכל מה שאחרים לא ראו, ומשיב אֵלָא חָמָא בְּחֻכְמָתָא דִּילִיָּהּ,
 דְּאִיהוּ, וְחֻמְשָׁה עֲלָאֵי דְּמַדִּיָּן, וְעַמִּיָּהּ, נִפְלִין בִּידָא דִּישְׂרָאֵל אלא
 ראה בחכמת כשפיו, שהוא וחמשה מלכי מדין, וכל עמו יפלו בידם של ישראל, שיהרגו אותם
 פינחס וישראל. חָמָא, וְלָא יָדַע, וְעַל דָּא אֶקְדִּים לְבַלְעָם, דְּחִילִיָּהּ
 בְּפּוּמִיָּהּ, בְּגוּוֹנָא דִּישְׂרָאֵל דְּחִילִיָּהּ בְּפּוּמִיָּהּ ראה זאת, אבל לא ידע
 בבירור, ועל כן הקדים לקרוא את בלעם, שכחו בפיו לקלל, כעין בני ישראל שכחם בפיהם
 להתפלל לפני הקב"ה.

וְאֶפִּילוּ בְּלַעַם תְּאִיב הָוָה יִתִּיר מִבְּלָק ואמר כי אפילו בלעם התאווה
 לקלל ולכלות את ישראל יותר מבלק. וְתֵּהִיא יְדִיעָא דְּאִיהוּ הָוָה

יָדַע, בְּלִילִיָּא הָוָה יָדַע ואותה הידיעה שהיה יודע בלעם, רק בלילה היה יודע, **בְּגִין דְּאֵינוּן בְּתַרְיִן תְּתַאֲוִן וַחֲמַרְי, לָא שְׂבִיחוּ אֶלָּא בְּמִשְׁמְרָה** **רֵאשׁוּנָה דְּלִילִיָּא** לפי שאותן הספירות התחתונות של הסטרא אחרא, וקליפות החמורים שהן צד הזכר דקליפה, אינן נמצאות אלא במשמרה הראשונה של הלילה, כי אז הוא זמן שליטתו, **וְעַל דָּא הָוָה לִיה אֶתְנָא, דְּהָאֵי גֵיפָא** ועל כן היתה לו אתון שהיא צד הנקבה דקליפה, **לְאַתְחַבְרָא** (דף ר"ז ע"א) **חֲמַרְי בַּהֲדָה** **בְּרִישָׁא דְּלִילִיָּא** להתחבר עמה החמור בתחילת הלילה, שרצה לגרום יחוד של זו"ן

דקליפה.

וְאִי תִימָא, הָא בְּתִיב וַיִּבֹא אֱלֹהִים אֶל בְּלָעָם לַיְלָה ואם תאמר הרי כתוב ויבא אלהים אל בלעם לילה הרי ששם אלהים בא אליו, ואיך תאמר שידיעתו היתה מקליפות חמרי ואתני, ומשיב **תְּבִי הוּא וַדָּאֵי, וְאוֹקִימָנָא, תְּהוּא** **מְמָנָא דְּמְמָנָא עַלְיִיהוּ, וְהוּא הָוָה אֶתְנִי לְקַבְלִיָּה** כך זה ודאי כי שם אלהים זה הנזכר בפסוק אינו קליפה, אלא כבר ביארנו כי אותו הממונה, הממונה על חמרי ואתני גם הוא נקרא בשם אלהים, והוא בא כנגדו כדי למנוע אותו שלא ילך לקלל את ישראל. **בְּגִינוּנָא דָּא** (בראשית לא) **וַיִּבֹא אֱלֹהִים אֶל לָבֵן הָאֲרַמִּי וְגו'.** **וְכֹלָא** **חַד מְלָה** כעין זה מש"כ ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה, גם כן את הממונה עליו קרא הכתוב אלהים, והכל הוא דבר אחד, דהיינו שרי מעלה הממונים עליהם נקראים בשם אלהים, כי בשם זה נקראים אפילו הדיינים, ואפילו העבודה זרה נקראת בשם אלהים אחרים, וחוזר לדבריו דלעיל. **בְּגִין דָּא אִיהוּ אָמַר לְרַבְרַבֵּי בְּלָק לֵינוּ פַּה**

הַלִּילָה ולכך אמר בלעם לשרי בלק, לינו פה הלילה כי אין הממונה שעליו שולט אלא

בלילה.

כִּיּוֹן דִּהְיֶה אֲתִי הֵהוּא מְמַנָּא, בְּלָעַם הָוָה אֲתִי לְגַבִּי אֲתַנִּיה, וְעַבְד עוֹבְדֵיהּ, וְאָמַר מְלִי

בא על אתונו, ועשה מעשה כשפיו ואמר דברי לחשיו, וּבְדִין אֲתַנָּא אוֹדְעָא לִיה. וְאִיהוּ אֲחֻי עוֹבְדָא לְמִשְׁרֵי עֲלוּי הֵהוּא רוּחָא ואז האתון היתה מודיעה

לו, דהיינו הממונה שלו שהיה מלובש באתונו היה מודיע לו מה שהיה צריך לדעת. ומפרש כי כך היתה דרכו של בלעם שהיה עושה מעשה של כשוף כדי שתשרה עליו רוח הטומאה.

וּמֵאִי אֲחֻי. הוּא הָוָה יַדַּע דְּחַמְרֵי שְׂטָאן וְשָׂרְאן בְּקַדְמֵיתָא דְּלִילָיא, בְּדִין אֲחֻי עוֹבְדָא ואיזה מעשה עשה, ומבואר הוא היה יודע שקליפות

החמורים שהם הזכרים משוטטים ושורים בתחילת הלילה, אז עשה מעשה כשפיו, וְקֵאִים לְאֲתַנִּיה בְּאֲתַר מִתְתַּקֵּן, וְעַבִּיד עוֹבְדוּי וְסִדְר מְלוּי והעמיד את אתונו

במקום המתוקן כנגד קליפת החמור, ועשה מעשה כשפיו וסידר דברי לחשיו. וּבְדִין הָוָה אֲתִי מֵאֵן דְּאֲתִי, וְאוֹדַע לִיה עַל יְדָא דְּהָהִיא אֲתוֹן ואז היה בא אליו

מי שבא, דהיינו הממונה עליו, ונתלבש באתונו, והודיע לו על ידי אותה האתון מה שהיה צריך

לדעת.

ח"ג קצ"ח ע"א

(במדבר כ"ב) וְעַתָּה לָבֵה נָא אָרְחָ לִי אֶת הָעַם הַזֶּה כִּי עֲצוּם הוּא מִמֶּנִּי וְגו'! וְעַתָּה, רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, אָמַר הֵהוּא רָשָׁע אמר אותו רשע בלק,

וַדַּאי שְׁעַתָּא קַיִימָא לִי לְמַעְבַּד מַה דְּאַנָּא פְּעִי. בודאי השעה עומדת לי לעשות כל שאני רוצה, דהיינו לכלות את ישראל ח"ו, חָמָא, וְלֹא חָמָא יְאוּת ראה בכשפיו אבל לא ראה בראוי. חָמָא בְּמַה אֲלִפִּין נַפְלִין מִיִּשְׂרָאֵל עַל יְדֵי לְזִמְן זְעִיר דהיינו ראה כמה אלפים נופלים מישראל על ידו לזמן קצר, אָמַר וַדַּאי הַשְּׁתָּא שְׁעַתָּא קַיִימִי לִי אמר בודאי עתה השעה עומדת לי לעשות הכל. וּבְגִין כִּד וְעַתָּה, וְלֹא בּוֹמְנָא אַחְרָא ובשביל כך אמר ועתה, לכה נא ארה לי ולא בזמן

• אחר.

לְכָה, לְךָ מִיבְעִי לִיָּהּ, מַאי לְכָה ושואל, היה צריך לומר לך, בלי ה' ומדוע כתוב לכה עם ה'. אָמַר, נְזַדְרֵוּ נְרַמְן לְתַהוּא דְרַחֲוֵי בְּגַדְפּוּי עַלְיֵיהּ, לְתַהוּא דְשָׁמִיָּה ב"ת. אמר בלעם נזרו עצמנו להלחם כנגד השכינה המרחפת בכנפיה ושובנת לאותה ששמה כ"ה עליהם וְעַתָּה לְכָה, נִגַּח קְרָבָא בְּתַהוּא ב"ת. (וְעַתָּה לְכָה כְּמָה דְאַתָּ אָמַר (מלכים ב' ג') וְעַתָּה לְשַׁלַּל מוֹאָב) ועתה לכה, אותיות לכ"ה שהיא השכינה נעשה מלחמה עם כ"ה ההוא דהיינו השכינה.

אָמַר, עַד הַשְּׁתָּא לָא הָוָה בְּעַלְמָא מַאן דְּיִיכּוּל לְהוּ אמר, עד עתה לא היה בעולם מי שיכול להלחם עם ישראל, בְּגִין תַּהוּא פְּטְרוֹנָא דְקַיִימָא עַלְיֵיהּ בגלל אותו הפטרון-השכינה שהיא העומדת עליהם, ומגינה בכנפיה ושומרת עליהם, תַּשְׁתָּא דְשְׁעַתָּא קַיִימָא לִי, לְכָה נַעְבִּיד קְרָבָא עבשו שהשעה עומדת לנו, נעשה קרב בשכינה וננצח. וְכָל עֵיטָא דְתַהוּא רְשַׁע לְכָה

הָוֶה וְכַל עֲצָה שֶׁל אוֹתוֹ רָשַׁע עַל הַשְּׂכִינָה הִיתָה, דְּבַתִּיב שְׂכֹתוֹב וְאַנְכֵי אֶקְרָה כֹּה
 אֶעְקֹר לְהֵהוּא כֹּה מֵאַתְרֵיהּ פִּי אַקְרָה, אַעְקוֹר לְאוֹתוֹ כִּי הָשִׂיא הַשְּׂכִינָה מֵעַל
 יִשְׂרָאֵל וְאִזּוּ יוֹכַל עֲלֵיהֶם ח"ו. וְתִרְוִייהוּ בְּעֵיטָא בִישָׂא לְהֵאי כֹּה הוּוּ וּשְׁנֵיהֶם
 בִּלְק וּבִלְעָם בַּעֲצָה רַעָה עַל זֶה הַשְּׂכִינָה הִיוּ, בְּמָה דְאַתְּ אָמַר כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים ב) עַל
 יְהוָה וְעַל מְשִׁיחוֹ, דְּהֵינּוּ הַשְּׂכִינָה, אֲבָל לֹא יָדְעוּ דְהָא לְבַתָּהּ, הָאִי
 כִּי אֶעְקֹר לֹזֵן מֵעֲלָמָא וְלֹא יָדְעוּ שֶׁהֵרִי אַח"כּ זֹאת הַשְּׂכִינָה תַעְקוֹר אוֹתָם מֵהָעוֹלָם,

כמו שראינו בזמן דוד המלך.

ח"ג קצ"ח ע"א

כִּי עֲצוֹם הוּא מְפֹנִי. וְכִי עַד תֵּהוּא שְׁעֵתָא אֲנִי אֶנְחוּ בֵּיהּ קְרָבָא
 וְנִצְחוּ לֵיהּ וְשׂוֹאֵל מֵהִיכֵן יָדַע, וְכִי עַד אוֹתָהּ שַׁעָה הִיכֵן מְצִינוּ שַׁעֲשׂוּ עִמּוֹ מִלְחָמָה וְנִצְחוּ
 יִשְׂרָאֵל אוֹתָם. בְּאֵן אַתְרֵי אַעְרְעוּ בְּתַרְבָּא דְלְהוֹן בְּאִיזָה מְקוֹם פִּגְשׁוּ מוֹאָב בְּחֶרְבָם
 שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהוּוּ נְבָרִין (דף קצ"ח ע"ב) בְּנִבְרִין לְאַחְזָאָה גְבוּרָתָא דְלְהוֹן
 וְהִיוּ מִתְגַּבְּרִים כְּגִבּוּרִים לְהִרְאוֹת אֶת הַגְּבוּרָה שֶׁלָּהֶם. מֵאִי כִי עֲצוֹם הוּא מְפֹנִי מֵאִיזוּ
 סִיבָה אָמַר שִׁישְׂרָאֵל עֲצוֹמִים מִמֶּנּוּ הִרִי לֹא נִלְחַם אִתָּם עֲדִינִן. אֲלֵא תֵהוּא רָשָׁע חַפְּסִים
 תָּוֶה, וְחַמֵּי לְמַרְחִיק אֵלֵא אוֹתוֹ בִּלְק הַרְשַׁע חֲכָם הִיָּה בְּכַשְׂפִּים וְרָאָה לְמַרְחֹק, חָמָא
 לְדוֹד מְלָכָא, דְאַתִּי מְרוֹת הַמוֹאָבִיָּה, גִּיבַר תְּקִיף בְּאַרְיָה דְהֵינּוּ
 רָאָה אֶת דּוֹד הַמֶּלֶךְ שְׁבֹא מְרוֹת הַמוֹאָבִיָּה גְבוּר חֹזֵק כְּאַרְיָה, וְעֲבִיד קְרָבִין תְּקִיפִין,
 וְנִצַּח לְמוֹאָב, וְשֵׁנֵי לֹזֵן תְּחֹזֵת רְגִלּוֹי וְעוֹשֶׂה מִלְחָמוֹת חֹזְקוֹת וּמְנַצֵּחַ אֶת מוֹאָב
 וְשֵׁם אוֹתָם תַּחַת רְגִלּוֹי. אָמַר עֲצוֹם הוּא אָמַר בִּלְק עַל דּוֹד הַמֶּלֶךְ שֶׁהוּא עֲצוֹם וְחֹזֵק מִמֶּנּוּ.

ההוא דִּירְתָא הוּא גְבוּרְתָא, חַד מְלָכָא דְלְהוֹן, מִיַּיִן יִפּוֹק
 לְשִׁיעָאָה לְמוֹאָב כְּלוּמַר אוֹתוֹ שִׁירַשׁ אוֹתָהּ הַגְּבוּרָה שֶׁהוּא מֶלֶךְ אֶחָד שְׁלֵהֶם מֵאֵיתְנּוּ יֵצֵא

להשמיד את מואב, והיינו כי עצום הוא ממנו, שהוא יצא מאיתנו ממואב ויכלה בנו.

אוּלִי אוֹכֵל נֶכְהָ בּוּ וַיֵּשׁ לְשֹׂאוֹל עַל מַה שְׁכַתֵּב אוּלִי אוֹכֵל "נְכָה" בּוּ. הָאִי קָרָא
 הִכִּי הָוָה לִיהָ לְמִימְרָא, אוּלִי אוֹכֵל אָפָה בּוּ. אוּ אוּלִי נוֹכֵל

נֶכְהָ בּוּ זֶה הַפְּסוֹק כִּךְ הִיָּה לוֹ לּוֹמַר – אוּלִי אוֹכֵל אֶכְהָ בּוּ זֶה לְשׁוֹן יַחֲדִיד, אוּ אוּלִי נוֹכֵל נְכָה בּוּ
 לְשׁוֹן רַבִּים. אֶלְאָ הַהוּא רְשָׁע הָוָה חַפִּים, אָמַר, חֲמִינָא יָדָא חֲדָא,

דְּחַד אַרְיָא תְּקִיפָא, פְּרִישׁ (רְגֵלָא) יָדָא אֵלֵא אוֹתוֹ רְשַׁע הִיָּה חֶכֶם אִמַר אֲנִי רוֹאָה
 יָד אַחַת שֶׁל אֶחָד אַרְיָה חוֹק שְׁפוּשֵׁט יָדוֹ נֶגֶד מוֹאֵב שְׁנֵאמַר בּוּ גוּר אַרְיָה יְהוּדָה, אִי אֵיכּוּל

עַמָּךְ, דְּנִתְחַבֵּר (וְנִתְחַבֵּר) תְּרוּוֹיִיהוּ (ס"א תְּרוּוֹנָא) וְנִגְרַע מִתְּהוּא אַרְיָה
 יָדָא דָא, עַד לָא יִיתִי תְּהוּא מְלָכָא לְעֵלְמָא אִם אוֹכֵל יַחַד אַתָּךְ לְהַתְחַבֵּר

שְׁנֵינוּ יַחַד וְנוֹרִיד מֵאוֹתוֹ אַרְיָה אֵת הַיָּד הַזֹּאת כֹּל עוֹד שֶׁלֹּא יָבוֹא אוֹתוֹ מֶלֶךְ לְעוֹלָם, וְלָא יִתְרַךְ

יָת מוֹאָב מֵאַתְרֵיהָ. וְלֹא יִגְרַשׁ אֵת מוֹאֵב מִמְּקוֹמוֹ, וְשׂוֹאֵל

אַרְהָ לִּי, מֵאִי אַרְהָ לִּי מַה פִּי אַרְהָ לִּי. אָמַר רַבִּי אַבָּא, תְּהוּא רְשָׁע
 בְּתַרִּי לִישְׁנֵי קָאֵמַר לְבַלְעֵם אִמַר רַבִּי אַבָּא אוֹתוֹ רְשַׁע בִּלְק בְּשֵׁתִי לְשׁוֹנוֹת

מִדְּבַר לְבַלְעֵם. חַד פַּעַם אַחַת אָמַר אַרְהָ לִּי, וְחַד וּפַעַם אַחַת אָמַר קָבָה לִּי.
 מַה בֵּין הָאִי לְהָאִי מַה הַחֲבֵדֵל בֵּין הַלְשׁוֹן הַזֶּה לְזֶה. אֶלְאָ אָמַר לִיָּה, אַרְהָ

לִי עֲשִׁבִין וְחַרְשִׁין דְּרִישִׁי דְּחַוִּיין אֵלֵא אִמַר לוֹ אֲסוּף עֲשִׁבִים וְכַשְׁפִּים שֶׁל רֵאשִׁי
 נַחְשִׁים, וְשׂוּי לֹן בְּקִדְרָה דְּחַרְשִׁיא וְתַשִּׁים אוֹתָם בְּקִדְרָה שֶׁל מְכַשְׁפִּים, בֵּיוֹן

דְּחָמָא דְּחִילִיָּה יִתִּיר בְּפּוּמָא, תָּב וְאָמַר, וּלְכָה נָא קָבָה לִי כִּיּוֹן

שראה שכוחו יותר בפיו חזר ואמר לו לך בבקשה תקלל אותם, שלא יצא מהם דוד המלך.

וְאִפִּילוּ הֲכִי, תְּהוּא רְשַׁע דְּבַלְק, לָא שָׂבַק תְּרִשׁוּי וְעַם כָּל זֶה אוֹתוֹ

רשע לא עזב את כשפיו, אלא לקיט כל זייני עשביו, חרשי

דְּרִישֵׁי דְּחֻוּיִן אלא לקט כל מיני עשבים וכשפים של ראשי הנחשים, וְנָטִיל קְדָרָה

דְּחָרְשֵׁין, וְנַעֲיץ לָהּ תַּחֲוֹת אֲרַעָא אֶלְפָּה וְחַמְשַׁ מֵאָה אַמִּין ולקח קדרה

של מכשפים ונעץ אותה בכשפיו תחת הקרקע אלף וחמש מאות אמות, וְנָנְיוּ לָהּ לְסוּף

יּוֹמִין וגננו אותה שם לסוף הימים. כִּיּוֹן דְּאֲתָא דָּוִד, פָּרָא בְּתַהוּמָא, אֶלְפָּה

וְחַמְשַׁ מֵאָה אַמִּין כיון שבא דוד המלך וראה ברוח הקודש את הכישוף הזה, חפר בתהום

אלף חמש מאות אמה עד המקום שהיתה שם הקדרה של הכשפים (על אֶלְפָּה וְחַמְשַׁ מֵאָה אַמִּין),

וְאִפִּיק מֵיָא מִן תַּהוּמָא, וְנָסִיף עַל מְדַבְּחָא והוציא מים מהתהום ונסך אותם

על גבי המזבח. בְּתַהוּא שְׁעֵתָא, אָמַר, אֵינָא אִסְחִי תְּהִיא קְדָרָה, מוֹאֵב

סִיר רַחְצִי. סִיר רַחְצִי וְדָא באותה שעה אמר דוד אני ארחץ את אותה הקדרה של

הכשפים כמו שכתוב (תהלים ט) מואב סיר רחצי דהיינו שאבטל בה הכשוף הנ"ל בכוונה.

עַל אֲדוּם אֲשֶׁלֶּיךָ נַעֲלִי, מֵאִי אֲשֶׁלֶּיךָ נַעֲלִי מֵה פִּי אֲשֶׁלֶּיךָ נַעֲלִי מֵה הַכוּוּנָה

בוה. אֶלְפָּה דָּא אוֹף הֲכִי לְמַרְחִיק תְּוֹה, דְּכַתִּיב, אלא זה גם כן מרמוז

למרחוק, מדבר שכבר היה, שכתוב (בראשית כה) וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ אֵל יַעֲקֹב הֲלַעֲיִמְנִי

נָא מִן הָאֲדוּם הָאֲדוּם תְּוֹה כִּי עֵיף אָנֹכִי. הֲלַעֲיִמְנִי, פִּי הֲלַעֲמָה

מִמֶּשׁ, פְּתִיחוּ דְּפּוּמָא וְגִרּוֹנָא לְמַבְלַע דהיינו פתיחת הפה והגרונן לבלוע כל

השפע הבא לישראל מלמעלה. אָמַר דָּוִד לְתַהוּא בְּלַעַן, מְלַעַט הֲלַעֲטִין,

אָנָא אַרְמֵי עַלְיָה נַעְלִי, לְמַסְתֵּם גְּרוֹנִיָּה אמר דוד המלך לאתו בלען שהוא
 הס"מ שרוצה לאכול בבלען, אני אזרוק עליו נעלי לסתום גרונו שלא יינק מהשפע. כלומר אשים
 כנגדו את מלאך מטטרו"ן שהוא נעל השכינה שינעול ויסגור גרונו.

ח"ג קצ"ט ע"ב

וּבְלָעַם הָהוּא אֲרַח מִפֶּשַׁע נִקְטוּ אותה דרך ממש של הס"מ לקחו לעצמם,
וְהָא אַתְמַר דְּחַבְרָא בִּישָׁא עָבְדוּ והרי למדנו כי בלק ובלעם חיבור רע
 עשו יחד. **אָמְרוּ, עַמְלִ"ק,** אותיות **ע"ם ל"ק,** **עָמָא דְלָקָא לֹזַן, בְּחַוִּיא**
דְּמַחֵי בְּזַנְבָא דִּילֵיהּ פי' עם שהלקה אותם את ישראל, כנחש שמכה בזנב שלו, כי מכיון
 שסוף שמו ל"ק יש בו כח להלקות, אבל בתחילת שמו – ע"ם, אין בו שום כח, **הָא אֲנִן יִתִּיר**
 אבל הרי אנחנו יכולים יותר מהם כי השם שלנו כולו מלקות. **בְּלָ"ק:** אותיות **ב"א ל"ק.**
 פי' **אַתָּא מֵאֵן דְּלָקֵי לֹזַן בְּרַעוּתֵיהּ** בא מי שילקה אותם כרצונו. **בְּלָע"ם,**
 אותיות **ב"ל ע"ם,** **לִית עָמָא, וְלִית רַעֲיָא** פי' שבדמיונו חושב שבכח הקללה שלו
 אין עם ואין רועה. היות **שָׂמָא דִּילִן גְּרִים לְשִׁיצָאָה לֹזַן וְלֵאֲעַקְרָא לְהוּ**
מֵעֲלָמָא והשם שלנו גורם לכלות אותם ולעקור אותם מהעולם.

וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא חָשִׁיב בְּגוֹוְנָא אַחְרָא שְׁמִיהוּן והקב"ה חשב באופן
 אחר את שמותם, **בְּבָלְק, ב"ל** בבלק יש אותיות ב"ל, **בְּבָלְעַם, ב"ל**
 ובבלעם יש אותיות ב"ל, **הָא בְּלָב"ל** הרי כשמתחברים אלו האותיות נעשה בלב"ל. **מַה**
אַתְוּוֹן אֲשַׁתְּאָרוּ, עַמְ"ק א"כ מה האותיות שנשאר עמ"ק, והכונה בזה **בְּלָבְל**
עַמְקָא דְּמַחְשָׁבָה דְּלַהוּן, דְּלֵא יִשְׁלִטוּן בְּעֲלָמָא, וְלֵא יִשְׁתְּאָרוּן
בְּעֲלָמָא שהקב"ה בלבל עומק המחשבה שלהם שלא ישלטו בעולם ולא ישארו בעולם.

מאמרי הפרשה

"וַיֵּרָא בַּלַּק בֶּן צְפוּר אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאַמְרֵי" (כב, ב)

כשראה בלק שעם ישראל הרגו את המלכים הגדולים סיחון ועוג התחילו לפחד

בלק מלך מואב היה קוסם ומכשף גדול שאין כמוהו, והוא התבונן וראה את כל אשר עשה ישראל לאמורי. כי אע"פ שהקב"ה צוה עלינו בתורה "אל תצר את מואב ואל תתגר במלחמה" בכל זאת רצה שישאל יכבשו ויקחו את חשבון ואת כל ערי מואב, מה עשה הקב"ה נתן בלב סיחון מלך האמורי לכבוש את מואב, וכמו שאמרו רבותינו "עמון ומואב טהרו בסיחון" ואז אמר למשה לכבוש את סיחון מלך חשבון, ואמרו רבותינו שאם הייתה חשבון מלאה יתושין אין כל אדם יכול לכבושה. ואם היה סיחון בכפר חלש אין כל אדם יכול לכבושו וכל שכן שהיה בחשבון. מה עשה הקב"ה נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העיירות ונתקבצו כולם למקום אחד ושם נפלו ומשם הלכו ישראל לערי מואב ואין עומד נגדם. ועתה רואה בלק את כל אשר עשה ישראל לאמורי, דהיינו באיזו חכמה ועצמה כבשו את מואב ועמון והם יושבים בעריהם ששים ושמחים.

וכן ראה בלק כיצד משה רבנו מנצח את עוג מלך הבשן וכבש את כל הגולן והר הבשן ממול הכנרת. אמנם בתחילה פחד משה רבנו מעוג מלך הבשן מהזכויות הגדולות שיש בידו כי עליו נאמר "ויבא הפליט ויגד לאברם העברי" וכן היה ירא ממנו מפני הזכות הגדולה שהיתה לו על שמל את עצמו, אבל אמר לו הקב"ה אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו ואת ארצו וכו' ואני נותן לך אותו כירק השדה שנאמר כי רק עוג אל תיקרי רק אלא כירק זהו שאומרים עתה ילחכו כירק השדה, ומסביר רבנו הרי"ח הטוב - אל תירא אותו כלומר אל תפחד מאות ברית שיש לו שמל את עצמו, כי אתה יותר חשוב ממנו, שהוא יש לו אות אחת והיא ברית מילה ואתם עם ישראל יש בידכם ב' אותות גם אות ברית קודש, וגם אות של מצות תפילין, וז"ש כי בידך נתתי "אותו" ביד שלכם יש עוד אות תפילין כמ"ש והיה לאות על ירך.

ועכשיו כשראה בלק את כל אשר עשה ישראל לאמורי ושהרגו את סיחון ואת עוג, אמר בלק עלינו לאחד עכשיו את כל כוחותינו, כי כל בטחוננו היה בשני המלכים האלו שהיו כמו

שני אריות ואיש לא העיז לבוא נגדנו בנוכחותם, ובכל זאת עלה בידם של בני ישראל להרגם, עאכ"ו שיכולים להשמידנו. וזהו שנאמר ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא, ויקץ מואב מפני בני ישראל.

בלק ראה "את כל אשר עשה ישראל" - הוא יעקב אבינו הנקרא ישראל

יש מפרשים כי מה שנאמר וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי, הכונה שראה בלק מה עשה ישראל - סבא הראשון לאמורי, שהיו אז יעקב ובני בניו מתי מעט, ובכל זאת נצחו את האמורי בכוח התפלה, כמו שנאמר בפרשת ויחי אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, היינו, בתפלתי ובבקשתי. שהכלי נשק של הצדיקים הם התפילות והבקשות שמתפללים והמצוות והמעשים הטובים שהם עושים, ובוזה הם מנצחים את אויביהם יותר מאשר בנשק. וכשראה שיעקב נצח אז בכוח תפלתו, אמר אף אני אלך ואביא אדם שכוחו בפה, והוא בלעם.

בלק ראה בחכמת כשפיו שהוא זמלכי מדין וכל עמו יפלו ביד ישראל

וכבר בארנו לעיל שראה בלק כי נצחונם של ישראל במלחמותיהם וכל עניניהם, הוא שלא כדרך הטבע ושלא כמנהג העולם, אלא יש להם סיוע גדול מהקב"ה, והשגחתו עליהם היא השגחה פרטית, ובלק התחיל לחפש עצות אצל הקוסמים, לראות אם ניתן לעשות איזה קסם שישבור מזלם ויחליש כוחם, ולכן שלח שלוחים לקוסם הגדול שהיה בעיר פתור שהיא ארם נהרים, כמו שנאמר מפתור ארם נהרים (שופטים), ושמו של אותו קוסם היה בלעם, וראשיתו של בלק היתה באותה עיר, ולכן אומר הכתוב ארץ בני עמו, ששלח את השלוחים לארץ שלו שהיא פתור, והיו האנשים מבני עמו. ואז הכיר בלק את בלעם כמנחש וכמגייד עתידות גדול, שאז ניבא לו שהוא עתיד למלוך.

בלק מהתל בבלעם ואומר לו ההבטחות שנתת לי אינן מועילות

ארז"ל למה בן בעור, הרחמן יצילנו הוא היה בן שעושה מעשה בהמה תרגום בהמה בעיר"א, הוא היה יועץ לפרעה עם יתרו ואיוב. ובלעם הרשע עשה כישוף שלא יצאו ישראל ממצרים, והוא יעץ לפרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו כדי שלא יפרו וירבו, ורוה"ק אומרת כן ירבה וכן יפרוץ. ובוכות משה יצאו ממצרים ולא הועיל כישופו. קודם ששלח בלק לבלעם שיקלל בשבילו, שלח לו בלעם הבטחות אל תירא ואל תחת, שעשיתי כישוף שלא יצאו ממצרים ולא יפרו ולא ירבו. עכשיו ששמע שישראל יצאו ממצרים ופרו ורבו ועוד יצאו ערב רב עמהם, שלח בלק לבלעם - ההבטחות שנתת לי אינן מועילות, הנה העם היוצא ממצרים -

אינך בקי בכישוף, ויפרו וירבו הנה כסה את עין הארץ, והוא יושב ממול"י (מלשון כי אמילם, - להכרית) וקבלו את התורה ויש להם זכות חמשה חומשי תורה, ס"ת שלהם במצרים מסעיהם סיני יריחו ישראל הוא ממול"י, וצריך אתה לבוא אצלי כדי ששנינו ביחד ניעץ עליהם עצה, טובים השנים מן האחד, וז"ש ועתה לכה נא ארה לי וגו'.

כל פעולת הכישוף פועלת על ידי מהלך החמה, וכשמכוסה בעבים, אין הכישוף שולט

באר רבי יהונתן אייבשיץ בספרו "תפארת יהונתן":

בלעם היה משתדל בכל מיני כישוף להחזיר את ישראל למצרים, (וכן הוא היה זה שהעמיד סביב מצרים חיות של כישוף, שלא יוכל שום עבד לברוח משם), אבל כל פעולת הכישוף פועלת על ידי מהלך החמה, אבל כשהחמה מכוסה בעבים, אין הכישוף שולט, וע"י שהיו בני"י מכוסים בענני כבוד לא היו הכשפים שולטין בישראל, וזו היתה כוונת בלק באומרו, "הנה עם יצא ממצרים", ולא תוכל להחזיר אותם ע"י כישוף, כי "הנה כיסה את עין הארץ" - היינו השמש שנקרא עין הארץ, ואין הכשפים שולטים.

זכות מי באו בלק ובלעם לעולם

וצריך לידע כי בלק היה בן ציפור, שהיה בן מואב, שהיה בן לוט, שהיה בן הרן, אחי אברהם אבינו. בתו של הרן הייתה שרה אמנו שנישאה לאברהם.

והמשך השושלת של בלק: בנו היה מלך עגלון, שבתו הייתה רות, שנשאה לבועז, שהיה משושלת פרץ בנו של יהודה בן יעקב אבינו ומבועז נולד עובד שהוליד את ישי, שהיה אביו של דוד המלך.

ומי היה בלעם, בלעם היה בן בעור הוא לבן, אביהן של רחל ולאה שנישאו ליעקב אבינו. בלעם א"כ, היה אח של רחל ולאה. הוא נולד מברכת יעקב ללבן שברכו בבנים, לאחר שזרע בנים זכרים לא היו לו ותפלתו של יעקב נשאה פרי ונולד בלעם.

ובלעם היה בנה של מלכה אחות שרה וילדה את קמואל זה בלעם ונקרא כן על שקם כנגד אומה של א"ל ומלכה היתה עקרה, וכמו שהתפלל אברהם על שרה כן התפלל על מלכה לכן אמר בלעם אלולי אברהם לא הייתי בעולם.

נמצינו למדים, כי בלעם חב את חייו ליעקב אבינו, ובלק חב את חייו לאברהם אבינו שבזכות תפילתו ניצל לוט מסדום, ואם לא כן, מואב לא היה נולד. ודווקא "קרובים" אלה, היו

כה שונאים לישראל, ללמדך מי הם אומות העולם, וכפי שאמרו חז"ל שאפילו חסד לאומים - חסאת.

ויש אומרים שבלק היה הנכד של יתרו, כי יתרו לפני שהתגייר קראו לו צפור ועכשיו קראו לו יתרו.

בלק היה גדול בכשפים אפילו יותר מבלעם

בתחילה ניסו בלק ובלעם לפעול נגד ישראל בכל מיני כשפים, ובלק היה חכם גדול מבלעם בחכמת הכשפים, ולכן התחיל הוא בכשפים ולא היה מכבודו לילך ולבקש עצה מבלעם, אבל משראה שאין לכשפים שליטה על ישראל, הלך לבלעם שהיה ג"כ בקי בחכמת המזלות, וכשהיה רואה מזלו של אדם שהיה בשפל והגיע עת רעתו היה מקלל אותו, כדי שכאשר תבוא עליו הרעה, יחשבו הבריות שקללתו גרמה לו.

קסם תלוי במעשה, ונחוש בפה. ובלק היה בקי בקסמים ובלעם בנחשים אמר לו הקב"ה רשע שכמוך קדמוך ישראל במעשים - אוהל מועד וכלי המקדש ובקטורת - שמבטלת כל כעס ורוגז, ועולות וקרבנות ושני מזבחות ושלחן ולחם הפנים וכבר קדמוך הארון ושני לוחות ואהרן לכפר על העם ותפלה שבכל יום.

בלק הייתה לו ציפור אחת העשויה מכסף מעורב בזהב וע"י ציפור זאת בלק ידע הכל וע"כ נקרא "בן צפור"

ובלק היה עושה עוף א' על ידי כישוף בשעתו ויומו ומזלו הצריך להיות, מזהב ומכסף ומיני מתכות, ובלחשים והשבעות ושם טומאה היה מונח בפה, ומקטירין לו קטורת ועושין חרשין וקוסמין ומשביעין בלילה לירח וביום לשמש, והעוף הזה עולה עד מקום עזא ועז"אל ואותו גלוי עינים היה מודיע לציפור סודות גדולים, ולכן היו קוראים אותו בלק בן צפור ממש, ע"ש זה הציפור העשוי ממיני מתכות, ואותה הציפור היא הכישוף שאסרה תורה ושמו ידעוני מפני שיודעת רזין וסודין מגלוי עינים מה שנעשה בכל העולם ומה יהיה אחר זמן רב. ובה הכישוף היה יודע בלק מה לעשות, הכל מעז"א ועז"ל אמנם לא היה יודע כי אם בעובדא, דהיינו באותו מעשה צפור של ידעוני.

ובזוהר הקדוש מובא מספר הכשפים של קסדיאל הקדמון שהיה מבין בעסק הידעוני מה שאחרים לא הבינו. שהצפור הזה היו עושים אותו בזמנים ידועים מכסף מעורב בזהב כנגד כוחות החמה והלבנה. הראש מזהב, פיו מכסף, כנפיו מנחושת קלל מעורב בכסף, גופו

מזהב עם נקודות כסף בנוצתו, רגליו מזהב, ושמים בפיו לשון של הצפור היא הנקראת "ידוע" ושמים את הצפור ההוא בחלון אחד, ופותחים החלון כנגד השמש, ובלילה פותחים החלון כנגד הלבנה ומקטירים קטורת ועושים כשפים. וביום משביעים את השמש שתשפיע שפעה, ובלילה משביעים ללבנה, וכך עושים ז' ימים. מכאן והלאה כבר לשון ההוא מקשקש בפי הצפור. אח"ז נוקבים את אותו הלשון, במחש של זהב, והיא מדברת גדולות מאליה. והכל ידע בלק ע"י ציפור זאת וע"כ נקרא "בן צפור".

ציפור הודיעה לאגריפס המלך כשהיה בבית האסורים שהוא ימלוך

ובענין זה נביא מה שכתב יוסף בן גוריון בספרו "קדמוניות לרומיים" על אגריפס המלך בן בנו של הורדוס שהיה חבוש ברומא במצות הקיסר טיביריאוס והיה עצוב מאד על מצבו, והנה יום אחד פרח עליו ינשוף אחד עשה סימנים ופרח. והיה עמו איש אחד שהכיר בחכמת הצפור ואמר לו כי ימלט נפשו ולחפשי ישלח מהשלשלאות של ברזל ויעלה להצלחה רבה שהכל יקנאו גדולתו וימלוך ויניח בנים ממלאים מקומו ועושר וכבוד ישיגו, ודע אמר לו אותו האיש: כי כאשר תראה זה העוף פעם אחרת תמות לאחר חמשה ימים, ואת אשר האלהים עושה הגיד לך העוף הזה, ולא נפל מדבריו ארצה והקיסר החדש קאיו העלהו לגדולה וישלחהו מלך לארצו, ואחר זמן בהיותו בקיסריה פוסע על בימה גדולה וכל העם משתחווים לו וירא את הינשוף, ואז תכף ומיד נפטר מאוהביו וכל אנשי ביתו וידע שהגיע קיצו להפטר מן העולם, וכך היה שבתוך חמשה ימים הלך לבית עולמו. עכ"ל.

זכתב הרמב"ן ששרי המזלות היותר קרובים לארץ מגידים העתידות ומהם נעשים סימנים בעופות שבהם ידעו העתיד.

גם הזוה"ק מלא במעשים על צפורים שהודיעו עתידות והזהירו את חכמי הזוה"ק מסכנות, ואת זה לעומת זה עשה האלהים.

בלק הרשע עשה כישופים גדולים וטמנם עמוק בקרקע עד שבא דוד המלך וביטלם

איתא בזוה"ק: בלק הרשע, (וב"קב הישר" פרק כ"ט גורס בלעם), ליקט כל מיני עשבים השייכים לכישוף, והכניסם לקדירה, וחפר וטמן את הקדירה בעומק הארץ, אלף וחמש מאות אמה, בירושלים במקום מלכות בית דוד, שע"ז לא יהיה לדוד שום כח להלחם נגד מואב, כי ראה, שעתיד דוד להלחם עם מואב ולנצחו, וכשדוד המלך כרה עד התהום, להוציא מים מהתהום לנסך על גבי המזבח, מצא את הקדירה, וביטלה על ידי החמש עשרה שיר המעלות,

ועל זה אמר דוד "מואב סיר רחצי" (תהלים ס, י: קה, י), שרחץ והעביר כשפים שבסיר מואב הנזכר.

ו**כתב** ב"קב הישר", שעל כן, כשיש חשש היזק של כשפים, טוב להעבירם על ידי חמשה עשר שיר המעלות שאמר דוד, בשעה שכרה את השיתין להעלות המים מן התהום (סוכה נ"ג), ואח"כ יתפלל לה' להסיר כל מיני היזק וכישוף מישראל, עיי"ש באורך.

יש במועשה הכשפים כמה מינים ממינים שונים

ו**כתב** בספר אור החמה (ח"א קו): הכוחות התחתונים שהם השדים המתגלמים באויר, מושכים כוחות מהכוכבים, והכוכבים משפיעים למטה, וכל העבודות זרות ענינם להמשיך כוחם למטה, וזה סוד הטלמסאות והכוונים שהיו עושים לגרמי השמים.

ויש בפעולת הכישוף כמה מינים א. קיבוץ השדים והשבעתם. ב. להוריד כוחות מן הכוכבים ע"י עשיית צורות ממינים ידועים בשעות ידועות הקשורות לשליטת הכוכב הנרצה. ג. פעולות ידועות להמשיך על האדם רוח טומאה ממש מקליפת נחש הקדמוני. ואלו שלשתן היה בקי בהן בלעם ואומן בזה. עכ"ל.

"וַיִּגֵר מוֹאֵב מִפְּנֵי הָעַם מֵאֵד בִּי רַב הוּא" (כב, ג)

מאי מאד? יתיר ממותא, כי ראה שמלאכי השרת מקיפין להן לישראל מכל צד

ויגר מואב מפני העם מאד, מאי מאד? יתיר ממותא, כי ראה שמלאכי השרת מקיפין להן לישראל מכל צד.

כל יניקתו של בלעם מצד נהורא דקִין קליפות נוגה ארמית כמו שכתוב מן ארם ינחני בלק, שגם לבן שהוא בגלגול בלעם בן בעור כדאיתא בתרגום יונתן בגלגולא קדמאה דיליה כל ענינו קליפה היתה ע"י נוגה ארמית כוז"ו במוכס"ז כוז"ו בגמ' יגר וזהו סוד ויגר מואב וזהו יגר סהדותא.

ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא, ישראל הוי רב במקום עשו דכתיב ורב יעבוד צעיר.

מואב היה ירא אפילו מפשוטי העם, כי מאחר שיעקב משמש גם כיום במרום, הרי שבכוחם של פשוטי העם להשיג דרגה מופלאה זו של חרב וקשת, שעל ידה מתבטל כח הרע בעולם. ולפיכך - ויגר מואב מפני העם מאד, ויראתם היתה, כי רב הוא, משום שיעקב - רבם ושורש נשמתם של ישראל, כמו שכתב המגלה עמוקות, כחו רב להשפיע עבודת התפילה לכל ישראל, בהיותו שורש נשמתם, וכן בגלל זה שעבודתו נמשכת גם כיום בעמדו במרום.

ולכן ויקץ מואב מפני בני ישראל, היינו מזה שהם בני ישראל סבא, בניו של יעקב כללא דאבהו, כמו שכתוב בבוה"ק, היה הדבר בעיני מואב כקוצים, בידועם שלא יוכלו להם, ואדרבה בני ישראל יתגברו עליהם, ויבטלום מן העולם בכח קדושת תפילתם, המסור לנו מיעקב אבינו.

"בְּלַחֲךָ הַשּׁוֹר אֶת יַרְק הַשְּׂדֵה" (כב, ד)

סביבתם של ישראל עלולה להפגע, בדומה לסביבות פי השור הסוערות תמיד

כתב רבי יצחק עראמה, כל ימי הייתי מתקשה במשל זה, עד שראיתי פרות רועות באפר, והבנתי כוונתו, דרך השור להוציא מפיו את לשונו דרך הצד ולהאריך אותה ביותר ולשלחה לארכה סביבות פניו, הלשון הארוכה נעשית כמגל התולש כל ירק עשב אשר השור לוחץ, ומכניסה לפיו מהצד אשר הוצאה, וכך עושה השור תמיד, עד שמקום פיו של השור הוא בטוח וסביבו נשערה מאד.

משולים ישראל כלחוף השור את ירק השדה, הנה אף אם מצווים הם שלא להתגרות במלחמה עם מואב, מכל מקום צריך לחשוש מהם, כיון שסביבתם של ישראל עלולה להפגע, בדומה לסביבות פי השור הסוערות תמיד. מרן החפץ חיים רגיל היה לדייק בדברי התנא באבות, כי מידות רעות אלו שמונה התנא, אין זה עדיין עומק רשעתו של בלעם, כי אם רשעות תלמידיו, אם כן מכאן נוכל ללמוד עד היכן הגיעה טומאת בלעם הרשע עצמו, ואף כי השרה הקב"ה את שכינתו עליו, וזאת אך ורק לטובת עמו ישראל, הרי לנו גודל חסדו יתברך לעמו.

כמה טומאות הביא על עצמו בלעם הרשע כדי להיות מכשף גדול

ובלעם הרשע אמר שהוא יפעל בכל הכוחות נגד ישראל גם בכשפים גם בעין רעה וגם בקללה. ובדי ללמוד כל הכשפים האלה זקוק היה בלעם לשקוע בכל מיני טומאה, ולכן נזדקק לאתונו, שזה מוכרח לו כדי להגיע לידיעת כל אלו הכשפים. וכן כל מי שרוצה ללמוד כשפים אלה צריך להיות כופר בה' ית' ח"ו, שכל הרוצה לילך להרי חושך לפגוש את עז"א ועזא"ל צריך להכין עצמו להקריב בפניהם קרבן, ובוה נקרא שהוא מכיר ח"ו באלהותם ומקבל אותם לאלוה. והוא פורש מדרך הקדושה והולך לטומאה להיות משועבד לסט"א.

וכיצד עושים: לוקחים עז וחותרים לו ראשו ולוקחים לשונו ומין עשב הידוע להם ומקטירים לפניו. אח"כ לוקחים ראשו וחותרים אותו לד' חלקים ומקטירים הקטרה שניה. ולוקחים הקטרות אלו והולכים להרי החושך, וכשמגיע לשם בתחלה פוגש בעזא"ל שהוא גלוי עינים והוא אומר לחברו עז"א, ואח"כ צועקים צעקה גדולה ומיד מתאספים נחשים גדולים מאד

שמפיהם יוצאות שלהבות אש. אח"כ שולחים ש"ד בדמות של חיה קטנה הדומה לחתול וראשה כנחש ויש לה ב' זנבות ורגליה וידיה קטנות מאד, וכשרואה האדם החיה הקטנה הזו הוא מכסה את פניו ומקטיר הקטרה שלישית - שלוקח תרנגול לבן ושורפו בפניה ובוה נקרא שנשתעבד לה. אז לוקחת החיה הקטנה הזאת את האדם, ומביאה אותו עד למקום האזיקים שכבולים שם "עזא ועזאל", והקצה האחר של האזיקים קשור בתהום - לעמוד שבתהום. וכשמגיע האדם לקצה האחר של הכבל, הוא מכה עליו ג' הכאות, וברגע זה קוראים אותו "עזא ועזאל" וצריך שיהיו עיניו עצומות, והוא הולך וקד ומשתחוה עד שהוא קרב אליהם. וברגע זה הוא פותח עיניו ורואה אותם, והוא נופל על פניו ארצה ומשתחוה שוב, והוא מקטיר לפניהם ב' הקטרות הנ"ל, ובוה נקרא שהוא מקבל אותם לאלהות ואומר שהוא פורש מסטרא דקדושה מעבודת השי"ת והוא נדבק עמהם. וכשמקבל עליו כ"ז הם מלמדים אותו כשפים ונחשים וקסמים שהם מיני כישוף שונים וניחושים, והוא נשאר עמהם חמשים יום. וכשרוצה לחזור לביתו באה החיה הנ"ל בדמות חתול ועמה נחשים ומלוים אותו עד מחוץ להרי החושך.

ובזוה"ק (חלק א' דף קכה ע"ב) מבואר מהיכן בא כוחו של בלעם, וזת"ד: רבי יצחק ורבי יוסי היו הולכים מטבריה ללוד. אמר רבי יצחק, תמהני על הרשע ההוא בלעם, שכל מעשיו היו מצד הטומאה. וכאן למדנו סוד אחד, שכל מיני נחשים וכשפים שבעולם כולם מתקשרים ויוצאים מנחש ההוא הקדמוני שהוא רוח הטומאה המזוהם, ועל כן כל הכשפים שבעולם נקראים על השם הזה של נחש הקדמוני נחשים, וכל הנמשך בוה אחר הכשפים נטמא.

ולא עוד אלא שמי שרוצה לעשות כישוף צריך להטמא קודם, כדי להמשיך על עצמו צד ההוא של רוח הטומאה, כי למדנו כפי שהאדם מתעורר מלמטה כן הוא ממשיך עליו מלמעלה, אם הוא מתעורר מלמטה בצד הקדושה ממשיך עליו קדושה מלמעלה והוא מקודש. ואם ח"ו הוא מתעורר מלמטה בצד הטומאה, כן הוא ממשיך עליו רוח טומאה והוא נטמא, וזמ"ש - הבא להטמא מטמאים אותו. משום כך בלעם הרשע, בשביל להמשיך על עצמו רוח הטומאה מהנחש ההוא העליון, היה מטמא את עצמו בכל לילה באתוננו, כדי להמשיך עליו רוח הטומאה, ואח"כ עשה כשפיו ומעשיו. ותחילת מעשיו, לקח נחש אחד מבין נחשים וקשר אותו לשיניו ובקע את ראשו, והוציא את לשונו, ולקח עשבים ידועים ושרף את כולם ועשה מהם קטורת אחת. אח"כ לקח את אותו הראש של הנחש ובקע אותו לארבעה צדדים ועשה ממנו קטורת אחרת, ועשה סביבותיו עיגול אחד, והיה אומר דברים ועשה מעשים אחרים, עד שהמשיך עליו רוחות הטומאה והודיעו לו מה שצריך, ועשה כל מעשיו על פיהם כפי מה שידעו מצד הנחש ההוא שברקיע (הכוונה שביל החלב) ומשם נמשך במעשיו עד שהמשיך עליו רוח מאותו נחש

קדמוני. ומכאן היה יודע ידיעות וכשפים וקסמים ומשום זה כתוב: שלא הלך כפעם בפעם לקראת "נחשים" היינו נחשים ממש, כי עיקר והשורש בטומאה הוא נחש הקדמוני.

שאל רבי יוסי לר' יצחק, אלו המעשים שעשה בלעם, וכל מה שידע מאין למד אותם, אמר לו: מאביו למד אותם (לבן הארמי), אבל באלו הררי קדם שהם בארץ קדם למד כל הכשפים וכל מיני קסמים, משום שבהרים אלו נמצאים המלאכים עז"א ועזא"ל שהפיל אותם הקב"ה מן השמים (משום שקטרגו על בריאת האדם) והם קשורים שם בשרשראות של ברזל, ומודיעים כשפים לבני אדם. ומשם ידע בלעם כמ"ש: מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם, ששם עז"א ועזא"ל. עכ"ל.

אין עצה ותבונה נגד ה' לא יעזרו כל הכשפים שבעולם נגד ה' ונגד עם ישראל

והנה ממעשה בלעם למדנו שבסופו של דבר אין עצה ואין תבונה כנגד ה' שהוא רב העליליה, ואף על פי שהיה בלעם בקי בכוחות הטומאה הרי שלא יכל לישאל, ואדרבה בכוחו הרב דוקא ברך את ישראל בברכות שאפילו משרע"ה לא ברכו, ונלמד מכך שאף על פי שכביכול נראה לנו שניתן לרע ממשלה זמנית, ברצות ה' ליראיו תהפך הקללה לברכה והמר למתוק, ובסופו של דבר תבטל הקדושה את הטומאה, ויתברר לכל כי ה' אחד ושמו אחד ואין עוד מלבדו, ואין לנו אלא תורתנו הקדושה ולדבוק בו ית'.

ובספר מעם לועז הרחיב בענין זה, וסיים - למה כתבתי כל זאת, כדי לדעת כמה חמורים הם הכשפים, שעל ידם יוצא האדם מהקדושה ונכנס לחלק הסט"א, ואוי לנפשו מי שעושה כן. ואפילו אם הוא עצמו אינו עושה כן אלא רק הולך אחרי המכשפים, אף זה נקרא שהכניס עצמו לטומאה, שהמכשף עושה שליחותו, שהמכשף מדבר עם השדים בשם פלוני, ואומר פלוני בא אלי ושואל אותי שאלה פלונית, ושלחני אליך ואני שלוחו לכאן במקום הזה, ובכך משעבד את פלוני תחתך להיות עבדך לעבוד לסט"א.

וזהו מה שאומר כאן הפסוק: וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה. שפתורה פירושה, שְׁלָחוֹן, שדרכם של בעלי כשפים לסדר שלחן לפני השדים ולהקטיר לפניהם כמה הקטרות כדי שיוודעו מה שיבקשו.

ומלבד זה עוד רעה גדולה בכשפים, שבשעת יציאת נשמתו של אותו אדם באים כל אותם המקטרגים עם כל הפמליא שלהם של הסט"א לקבל נפשו, ואומרים הוא משלנו שכבר נכנס לרשותנו, ואוי לו ולנפשו. ואל יחשוב אדם שיש בהם ממשות, כי הנזק שלהם ברור.

ענין נשמותיהם של בלעם ובלק

כותב האריזי"ל בשער הפסוקים, כי בלק ובלעם היו מעורבים משתי רעות - מן הרע של קין ומן הרע של הבל, עכ"ז עיקרו של בלק מן הרע של קין, ועיקרו של בלעם הוא מן הרע של הבל עכ"ל. השילוב של שניהם יוצר כח רע מלא הרס תיקח "עם" מבלעם ו"לק" מבלק הרי עמלק, ושאר האותיות בבל - שהיא החריבה בית ראשון.

כיון שעיקרו של בלעם הוא מן הרע של הבל, הרי הוא שקול כמשה שהוא מן הטוב של הבל, וע"ז כותב הזוהר (תזו"נ אחרי מות נח): וזת"ד: ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, אבל באומות קם ומנו בלעם, וכי מטונף מן הטינופת אתה מזכיר עם הטהור, אלא משה בטהרה ובלעם בטומאה.

הסימן שהאדם אינו יודע כלום - הוא שמשבח עצמו

בזוה"ק פי' (ח"ג קצג): וזת"ד: א"ר שמעון, אלעזר, כל דבריו של בלעם הרשע, קשים הם... משה אין כמוהו בכתרים העליונים, ובלעם אין כמוהו בכתרים התחתונים, זה בצד הקדושה וזה בצד שמאל הטומאה, ואם כל זה היה בידו, וכל כך חזק בחכמה, איש שהיה משבח את עצמו בכח גדול, שכתוב: ואנכי אקרה כה", (שפירושו) אעקור את "כה" שהיא השכינה הקדושה. אלא בספר החכמה של שלמה המלך אמר כך, ג' סימנים הם: סימן לעבירה - ירקון. סימן לשטות - שמרבה דברים. סימן שאינו יודע כלום - הוא שמשבח עצמו. וזה שמשבח עצמו מכריע כל השאר, כי שוטה הוא חשוד על כל העבירות והכל יש בו... ואותו רשע בלעם היה משבח את עצמו בכל, והיה בזה גניבת דעת ונתעלה במליצת דבריו. דברים קטנים - היה עושה אותם גדולים. ומה שאמר - היה על מדריגות הטומאה ואמת אמר, אבל מאחר ואותו רשע היה משבח את עצמו בדרך סתום ומהלל עצמו בדבריו, כל מי שהיה שומע אותו חשב שהוא עלה על כל נביאי העולם כמ"ש שומע אמרי אל ויודע דעת עליון. וכששמעו זאת חשבו שאין בעולם נביא נאמן ממנו. ואמת היה וכך היה... כשאמר "שומע אמרי אל", אל כתוב, ולא האל, כי האל תמים דרכו, אבל סתם אל, הוא אל אחר! כמ"ש לא תשתחוה לאל אחר!... - "יודע דעת עליון" - כי על כל כוחות הטומאה יש אחד מנהיג עליון ובו היה מתדבק אותו רשע. א"כ אותו רשע היה משבח את עצמו בדרך סתום ואמר דברי אמת, אלא שהיה גונב דעתו של הבריות. עד כאן לשון הזוה"ק.

בלעם ובלק היו מן הרע של הבל, לכן בשמותיהם ישנן האותיות "בל" משמו של הבל

ומסביר האריז"ל כי האותיות בשמות של בני אדם, מורות על בחינת הניצוצות של הנשמות הנתונות בו, ומי שהוא מגולגל יש בו אותיות המורות על הניצוצות שנתקנו בו, והשאר חסרות ממנו, להורות כי עדיין הן מעורבות בקליפה הנקראת רע. משה ראשי תיבות משה שת הבל שאלה היו גלגוליו. א"כ בגלגול משה בשת, נתקנה רק הש' ובהבל רק הה', ואותיות "בל" מהבל, ות' משת היו עדיין ללא תיקון. ולכן נגלה אל משה מלאך ה' בלבת אש מתוך הסנה, לרמוז בו אותיות לבת שהם ב' ול' מהבל ות' של שת עדיין לא נתקנו, ואז נתבסם משה במעמד זה ונתקרב אליהם ולקחם, ואז נשלם תיקון החלק הטוב של שת והבל במשה לגמרי שהוא הגלגול השלישי ונרמז ב"הסנה" שבגימטריא 120 שהם חיי משה.

וע"כ אותיות "בל" מהחלק הרע של הבל שבא מזהמת הנחש ניתנו לבלק ולבלעם וזה סוד הפסוק "משפטים בל ידעום", כי שתי אותיות אלו מורות על הקליפות כמ"ש: (ישעיהו מו' א') "כרע בל קרס נבו", וגם בחינת הרע של קין נתערב בהם כי החלק הרע ביותר של קין הוא "עמלק", שעליו נאמר: ראשית גויים עמלק, כמו שראשית בניו של אדם הוא קין.

האותיות של עמלק ניתנו בבלעם ובבלק

ובזה נבין איך בלק היה קוסם ובלעם היה מנחש כמו שביארנו בזוהר לעיל, והטעם הוא כי הנחש אין כוחו אלא בפה, וכן בלעם שעיקרו מן הרע של הבל כוחו בפה כי הוא סוד הבל הרע היוצא מן הפה.

ואילו בלק שעיקרו מקין הוא בחינת מעשה, שכל העולם היה בעיקר מזרעו בעשרה דורות שמאדם ועד נח וכמ"ש על קין "ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך" וגם בזרעו מזכר ענין עשיה - יבל - הוא היה אבי יושב אהל ומקנה, ויובל - הוא היה אבי כל תפש כנור ועוגב, "ותובל קין - לטש כל חרש נחשת וברזל, וכיו"ב.

וע"כ הקסם הוא ביד כמ"ש "וקסמים בידם", כי בלק בענין עשיה היה יותר בקי מבלעם.

ולכן כשראה בלק שלא יכול בלעם לקלל את ישראל, "ויחר אף בלק אל בלעם ויספוק את כפיו", דהיינו כי בלק לא היה לו סוד הפה אלא רק סוד הידים וכשראה שבלעם אשר כוחו בפיו לא יכול לעזור לו, אז ספק את כפיו, דהיינו נותר לו רק הידים ובלי הפה אין בהם כח.

בלעם גי' סמא"ל וי"א קליפות

בלעם גי' סמא"ל וי"א קליפות, לכן ציוה ה' על י"א סממני קטורת וי"א יריעות עזים למשכן כדי להכניע את בלעם, וכן משה רבנו אמר י"א מזמורים להכניע י"א קליפות דס"מ, ורמז לדבר יו"ד אל"ף מלא גי' סמא"ל.

פנחס הרג את בלעם בחרבו שלו שמצוייר עליה צורת נחש

משה הרג את המצרי שהוא גלגול של קין בשם המפורש ותקנו. אבל בלעם טמא עצמו הרבה, בנחש, קסם, באתונו לכן לא רצה פנחס להמיתו בשם המפורש אלא בחרבו שיש עליה צורת נחש, אבל אח"כ נתגלגל בנבל הכרמלי ונתגלגל שלש פעמים ר"ת לב"ן לבן בלעם נבל, ומת במוצאי יוהכ"פ וזהו מות ישרים שהוא זמן טוב.

וכתב המגלה עמוקות שיש חשמ"ל בקדושה וכנגדו בקליפה והם ר"ת חמו"ר שו"ר מחל"ת לילי"ת, חמו"ר ישמעאל ומחל"ת בת זוגו שהיא מחלת בת ישמעאל. וקליפת עשו שו"ר ובת זוגו לילי"ת ורצה משה רבנו כשיכנס לא"י לבטלם וז"ש בעת ההיא לאמר ר"ת לאמר לילית אדום מחלת רהב.

פתורה נוטריקון פה רות, כי רות המואביה יצאה ממנו

כתב מרן רבי חיים פלאגי זצ"ל בספרו תנופה חיים, וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה, כתבו המקובלים ז"ל פתורה נוטריקון פה רות, כי רות המואביה יצאה ממנו.

ובזה פי' המפרשים "ועתה לכה נא ארה לי", לי דייקא שיקללנו שלא יצא ממנו רות שממנה יצא דוד. ומעשה ה' כי נורא דלאידך גיסא בזכות מ"ב קרבנות יצאה ממנו רות דממנה יצא דוד המלך כאמרם ז"ל, וכד הוינון בה הכל לטובת ישראל בקרבנות עצמן דמה אמר ה' לדוד "כי טוב יום בחצריך" (תהלים פד' יא') כאמרם ז"ל טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה מאלף עולות שעתידי שלמה בנך להקריב, ונמצא דדחה לבנו החביב הנקרא ידיד ה' בקרבנותיו כנגד התורה של דוד, ואם כן ק"ו דאומות העולם לא רצו התורה וישראל קבלו התורה ברצון דודאי כי במה נחשב קרבנות בלק כנגד התורה שישאל עוסקים בה הוא יציב ונכון.

בלעם נתן על הנהר עין הרע

מאי על הנהר דיהיב עינא בישא על ההוא נהר דכתיב הנני נוטה אליה כנהר שלום.

"הֲנֵה עִם יֵצֵא מִמְצָרִים הֲנֵה כֶּסֶה אֶת עֵין הָאָרֶץ וְהוּא יֵשֵׁב מִמְלִי" (כב, ה)

עם ישראל כסה את ארץ ישראל העליונה

דע שהכתוב אינו מדבר רק על הארץ התחתונה בעוה"ז, אלא העיקר מדבר על הארץ העליונה שעם ישראל כסה את ארץ ישראל העליונה שנשמות ישראל כבשו את ארץ ישראל העליונה. ולכן אף אומה מאומות העולם אינה יכולה ליהנות מארץ ישראל אלא אך ורק עם ישראל, ובלק ובלעם היו חכמים גדולים שהיו יודעים מה הולך בעולמות העליונים, והיו רוצים להגיע לארץ העליונה ולינק ממנה, אבל לא יכלו כיון שעם ישראל כשהגיעו לארץ ישראל - הארץ התחתונה וכסו אותה, גרמו לכסות את ארץ ישראל העליונה שאף אחד בעולם לא יוכל להגיע אליה, אלא רק הם העם הנבחר עם ישראל.

רואה ואינו נראה

שהוא רואה אותי, ואני איני רואה אותו מפני ענני כבוד.

ממל"י, ר"ת - מ'זאב מ'עבר ל'ירדן י'ריחו

פירש רבי שמשון מאוסטרפולי "והוא יושב ממל"י ממל"י, ר"ת - מ'זאב מ'עבר ל'ירדן י'ריחו. והגאון חיד"א מוסיף לזה כי מה שכתוב "הנה כסה את עין הארץ" פי' החשובים והמובחרים שהם עיני העדה עיני הארץ שהרגו את סיחון ועוג ולכן הוא יש"ב ממל"י ר"ת יושב שקט בערבות מ'זאב מ'עבר ל'ירדן י'ריחו.

"וְעֵתָה לָכֵה נָא אֶרֶץ לִי אֶת הָעַם הַזֶּה כִּי עֲצוּם הוּא מִמְנִי" (כב, ו)

יש מקום בקרן דרומית מזרחית שיוצאים משם בני אדם בצורת נחש ומהם הייתה יניקת בלעם

איתא בכנפי יונה, שבקרן דרומית מזרחית נגד עולם היצירה יש כמין חתיכה מרובעת והוא סוד וילך ארצה בני קדם ר"ת קרן דרומית מזרחית שמהם צורות נחש אדם, ובלעם יניקתו מן הררי קדם לכן אמר בלק לכה נא ארה, נא ר"ת נחש אדם.

ארה - נוטריקון א'ורפניאל ר'אש ה'ירח

והנה מלאך הממונה על החמה שמו גלגליא"ל, ומלאך הממונה על הלבנה שמו אורפניאל"ל לכן אמר בלק לכה נא ארה לי, ארה - נוטריקון אורפניאל ראש הירח וכן ארה לי כח

אורפניאל, שכן כח עיתים יש לירח, ובלעם אמר לקלל את משה שהוא פני כמה שממנו נתיירא בלק שאמר "כי רב הוא" על המאור הגדול - החמה, ובלעם אמר "קבה לי" שרמזו למלאך גלגליא"ל שעולה גי' ק"ז שהוא כלול מן ק"ז כוחות כמנין "קבה" והקב"ה אמר לא תאור את העם הזה שהוא פני הלכנה.

לכה נא ארה לי - שלח לו, שאינם נלחמים לא בחרב ולא בחיצים אלא בשם ה'.

"ארה לי" ר"ת א'לול ר'אש ה'שנה וביקש שניקה את החודשים הללו לחלק הס"א

עשו ויעקב חלקו החדשים, עשו לקח תמוז אב, ויעקב אלול תשרי, ובלעם ובלק רצו ליקח מישראל חדש אלול שהיה מתחילה שלהם ומלחמות סיחון ועוג היו בסוף אלול.

ושמעו המושלים ברקיע שאמרו בואו חשבון ומלכי האמורי אתחדא ואמרו שולטנותא גבורים אוי לך מואב ולכן אמר "ארה לי" ר"ת אלול ראש השנה יומא דתשובה ובלעם אמר "קבה" שהם כ"א יום בין המצרים שקטב מרירי שולט וזהו בישראל לא קם ובאומות העולם ק"ם ראשי תיבות קטב מרירי שבהם כל מיני כישוף בעולם וידוע בס' הפליאה כ"א מאות עשבים יש בעולם שממונים עליהם המלאכים, ובלעם בקש לקללם בכ"א יום בבין המצרים שמושלים שם קטב מרירי וחיילותיה וזהו ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה א"ת אלול תשרי אב תמוז.

"וְעַתָּה לְכֵה נָא אֶרֶה לִי" (כב, ו)

כותב השל"ה הק': מכאן שזיהר אדם מאוד, שלא יפתח פיו לשטן. כי אפילו הוא מדבר שלא בכוונה - ממשין הדבר על עצמו. בלק אמר לבלעם: לכה נא ארה לי, ופיו הכשילו, שלבסוף קילל בלעם אותו.

"וְאֶגְרְשֶׁנוּ מִן הָאָרֶץ כִּי יִדְעֵתִי אֵת אֲשֶׁר תִּבְרַךְ מִבְּרַךְ" (כב, ו)

הגר"א מבאר שביקש מבלעם לברך הארץ העליונה, שלא תהיה צריכה לישראל

וביאור הדברים על פי המבואר בארוכה בספר נפש החיים לרבנו הגר"ח מוולאז'ין ענין העבודה צורך גבוה, שהעולמות העליונים צריכים לעבודתם של ישראל שזהו רצונו יתברך מטעם כמוס עמו, שנתקן ונייחד ע"י הברכות והתפילות, הכוחות והעולמות העליונים ולהמשיך בהם קדושת האור ורוב ברכות השי"ת, וממילא יושפע זה התוספת ברכה, גם על עם סגולה שגרמו וסבבו לכל הכבוד הזה, נמצא שמחד גיסא העולם זקוק לברכותיהם ותפילותיהם של ישראל, ומאידך מכח זה נמשכת ונובעת חיות ישראל, על כן ביקש בלק מבלעם, את אשר תברך מבורך,

שיברך את הארץ וממילא שוב לא תהיה צריכה להם לישראל, ועל ידי כך יכלו ויתמו, ואגרשנו מן הארץ.

”וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינּוּ פַה הַלִּיָּלָה” (כב, ח)

אמרו שרי מדין כלום יש אב שמקלל בנו

ושרי מדין להיכן הלכו אמרו שרי מדין כלום יש אב שמקלל בנו, אם חפץ לקללם לא היה מוציאם ממצרים ולא היה מעבירם נחלי ארנון, מיד חזרו להם.

”לֹא תֵאָדַר אֶת הָעַם בִּי בְרוּךְ הוּא” (כב, יב)

עם ישראל משוחים מחומר שלא שולט בהם שום כישוף ושום קסם. כי השכינה הקדושה חופפת עליהם סוככת עליהם ומגינה עליהם והם בתוך ענני כבוד

והנה בל"ק עולה 132 כמנין סמא"ל עם הכולל שהוא השר של אדום, צפור בגי' עשו 376, הס"מ הוא שרו של עשו, וכן בלעם היה עליון דקלי' והם עכשיו רוצים ללכת להלחם בעם ישראל, אבל הם לא יודעים כי "בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל", אי אפשר להלחם בישראל שנאמר בהם "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו". וכמו שמשלו רבותינו משל לאחד שהלך לראות בכוכבים מה יהיה ומה ילד יום על אחד מחבריו, ובדרכו שהיה מסתכל בכוכבים וראשו למעלה נפל לבור ומת, הנה הלך לראות מה יקרה עם חברו ולא ידע כלל על עצמו שעוד רגע הוא נופל ומת. וכן בלק ובלעם הלכו לראות על אחרים, ולא ראו מה יהיה איתם שיהרגו אותם עם ישראל.

וצריך לידע כמו כן, בכל הדורות, כי כל מה שיעשו אומות העולם, בשום אופן לא יוכלו לגבור על עם ישראל, וכמו לבן הארמי הסבא של בלעם כמה שניסה לא הצליח לגבור על יעקב אבינו.

והנה עם ישראל הקב"ה משח אותם בחומר שלא שולט בהם שום כישוף ושום קסם. כי השכינה הקדושה חופפת עליהם סוככת עליהם ומגינה עליהם שלא ישלוט בהם שום מזיק ושום עין רעה.

משל למה הדבר דומה לאדם ששמע שיש איזה חומר שמורחים אותו על הגוף, וכל חץ שבא לא יכול לחדור בו, אחר הרבה תלאות השיג את החומר הזה ומרח כל גופו באותו חומר, יום אחד הלך ליער ותקפו אותו שודדים וירו בו חיצים, גמרו את כל החיצים שלהם אך האדם הזה עדיין עומד חי ושמח, אח"כ רדף אחריהם תפס אותם, והשודדים פחדו פחד מוות כי

עכשיו החיצים בידו, והנה הוא אומר להם באו נעשה סעודה, אמרו לו איך אפשר כדבר הזה מגיע לנו משפט מות כי אנחנו רצינו להרוג אותך, אמר להם אנגיד לכם האמת היה לי חומר מיוחד שמרחתי על עצמי נגד חיצים ועד עכשיו לא ידעתי אם החומר שמרחתי על עצמי עובד או לא, ועתה אתם שמחתם את לכבי הראתם לי שהחומר עובד ולכן אני עושה לכם מסיבה.

אותו דבר בלעם ובלק באו בקסמים נחשים וקללות אבל לא הצליחו בשום קסם ועין רעה וקללה להזיק לעם ישראל ולכן ישראל היו שמחים שראו שלא הביט און ביעקב, ואדרבה להיפך בלק ובלעם בעצמם ניזוקו - "בחצי ימיו יעזבנו", הוא אמר "תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו" אבל "ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב" יש מאן דאמר שמת בגיל 33. "כן יאבדו כל אויביך ה'".

"לֹא תִלְךְ עִמָּהֶם" (כב, יב)

בלעם מבקש רשות מה' לקלל את ישראל, וה' אומר: "לא תלך עמהם". אמר בלעם - אקללם מכאן, אמר לו ה': "לא תאור את העם". אמר בלעם - אז אברכם, אמר לו ה' - איננו זקוק לברכתך "כי ברוך הוא", משל אומרים לצרעה לא מדובשך ולא מעוקצך... ונשאלת השאלה: מדוע בלעם מתהפך ברגע מלקלל להשתוקקת לברך, ולמה ה' לא נותן לו לברך? להבין נקדים את סיפורה של רבקה אמנו שהייתה עקרה, ומדוע? אומר המדרש: כיון שבירכו אותה הרשעים "אחותינו את היי לאלפי רבבה", וכדי שלא יאמרו שבזכות ברכת הרשעים נשאה פרי בטן, היתה עקרה. הפסוק מדגיש "ויעתר לו", לתפילת יצחק אבינו. יוצא, שהברכה שלהם הייתה למעשה קללה עבור אחותם רבקה. לכן אסר הקב"ה על בלעם לברך את ישראל, כיון שאחר כך הקב"ה ימנע מהם ברכה כדי שלא יאמרו שבזכות בלעם נתברכו.

נמצא שבקשת בלעם לברך את ישראל אינה אלא קללה, לכן ביקש לברך - לקלל, וה' אסר זאת עליו "כי ברוך הוא".

"כִּי מֵאֵן ה' לְתַתִּי לְהִלְךְ עִמָּכֶם" (כב, יג)

האדם שומע מה שהוא רוצה לשמוע

אף שהיה בלעם נביא, אומר הגר"ח שמואלביץ זצ"ל בספרו שיחות מוסר, מכל מקום פירש את דבר ה' לפי רצונו ולפי נטית לבו, כך ניתן להבין כיצד יתכן שנימק כוונת ה' במנעו אותו מללכת לקלל את עם ישראל, ולהתכחש ממה שאמר לו לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא, כי הוא בעל חמדה, והאדם שומע מה שהוא רוצה לשמוע.

הגמרא מספרת: (גיטין מה' א') רב עיליש נשבה, יום אחד ישב על ידו אדם שהיה בקי בשפת הצפרים בא עורב וקרא לו, אמר לו רב עיליש מה אמר העורב, אמר לו, העורב אומר עיליש ברח, עיליש ברח, אמר: עורב שקרן הוא ואיני סומך עליו, בינתיים באה יונה והיתה קורא, אמר לו מה אומרת היונה, אמר, עיליש ברח עיליש ברח, אמר כנסת ישראל ליונה נמשלה שמע מינה יתרחש לי נס, ניסה לברוח והצליח.

הגאון רבי עקיבא איגר מוסיף על דברי הגמרא ואומר: בערוך הביא מסוגיא זו דרב עיליש ידע שיחת העופות, וכבר השיגו בסדר הדורות דכאן משמע בהיפוך, ואכן, אדרבה מפנייתו של עיליש אל האיש מוכח שלא ידע שפת העופות שאם לא כן, מדוע לא סמך על עצמו ופנה לנכרי, ונראה לומר, שהערוך התקשה בקושיית מהרש"א מדוע האמין עיליש לההוא גברא שכפי הנראה היה נכרי, הרי כשם שלא רצה לסמוך על העורב והיונה, כך לא היה לו להאמין לגוי, מכח קושיא זו הסיק הערוך שרב עיליש ידע אכן את שפת העופות, ולמעשה לא היה זקוק לעזרת הנכרי, ומדוע בכל זאת פנה אליו, משום שחשד את עצמו שהוא שומע את אשר הוא רוצה לשמוע, כדי לבדוק חשדו שאל את הגוי, ורק לאחר שאמר לו הגוי שהיונה קוראת לו לברוח נתיישרה דעתו, בכך מיושבת קושיית המהרש"א ודברי הערוך מאירים.

"וַיַּעַן בַּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל עֲבָדֵי בָלָק אִם יִתֶּן לִי בָלָק מְלֵא בֵּיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וְכוּ" (כב, יח)

הקב"ה ברא לאדם ב' עינים באחת צריך להסתכל על המעלות של השני ובשניה חסרונות של עצמו

ובמדרש (תנחומא ו) אמרו: מכאן אתה למד שהיו בו שלושה דברים, אלו הן, עין רעה, רוח גבוהה, ונפש רחבה (עי"ש).

עד כמה צריך לזהר שלא להיות מתלמידיו של בלעם הרשע שהייתה לו עין רעה, להסתכל תמיד על השני בדברים הרעים שיש בו.

היה אומר אחד האדמורי"ם, למה הקדוש ברוך הוא ברא לאדם ב' עיניים? שבאחת צריך להסתכל על המעלות של השני, ובשניה צריך להסתכל על החסרונות שלו עצמו, אך טבע האדם להפך את היוצרות, בעין אחת מסתכל על המעלות שלו עצמו, ובעין השניה רואה את חסרונותיו של השני.

מספרים על מלך שהיה עיוור בעין אחת, ורצה שיציירו את דיוקנו למען יהיה למזכרת ימים רבים, על כן קרא לשלושה ציירים בעלי שם עולמי, ואמר להם שמי שיצליח לצייר אותו בצורה טובה עד שיהיה מרוצה מהציור, יקדם אותו בתפקידו וייתן לו כסף רב. לאחר גיעה רבה הצייר הראשון גמר את ציורו להפליא, אך המלך אמר לו שהוא פגע בכבודו, על שצייר אותו כשהוא עיוור בעינו האחת. על כן גזר עליו המלך גזר דין מוות. כששמע זאת הצייר השני, צייר את המלך כשהוא פיקח בשתי עיניו, אך גם לזה המלך אמר שהוא פגע בכבודו, שכן הוא עיוור בעינו האחת וכיצד מציירו שלא כדיוקנו. על כן שלח אותו לשנת מאסר.

הצייר השלישי היה חכם דיו, צייר את המלך כאשר הוא בתנוחה כזאת, שרואים אותו מהצד, שרק העין הפקוחה נראית והעין הפגועה אינה נראית. המלך התפעל מאוד מהתמונה, נתן לו את משכורתו בעין יפה ואף קידמו בדרגות.

למדים אנו מכך, שהאדם צריך לדעת לראות את השני בעין יפה גם אם יש בשני מומים. לראות את המעלות של השני ולא את חסרונותיו, ובוודאי שלא לתת להם דגש.

זה לעומת זה ברא אלוקים. בלעם הרשע מבקש מלוא ביתו (ארמונו) של בלק כסף וזהב. לעומתו, רבי זושא העני והמדוכא ביסורים, נוטל את שלוש מאות הרובל שניתנו לו, כדי להשיא את בתו שהגיעה לפירקה, ומוסר אותם לאותה אלמנה, למרות שבביתו מחסור משווע, "ומי כעמך ישראל", טהורים וקדושים

וכך מסופר: רבי זושא מאניפולי, אחיו של רבי אלימלך מליז'נסק זי"ע, היה עני ומדוכא ביסורים. אך תמיד פיו היה מלא רינה להקב"ה, למרות שבביתו שרר המחסור.

בתו בגרה והגיעה לפירקה. וכבר צריך היה להתחיל לחפש בעבורה חתן מתאים, אולם לרבי זושא אין לו אלא פרוטה וצרורו נקוב לצרכי יום יום. וכיצד עוד יהיה לו, בכדי להשיא את בתו לחתן הגון?

ובאמת, רבי זושא איננו דואג, אבל רבו (ר' דוד בער המגיד ממזריטש) דואג. ואומנם, מזמין יום אחד הרב את רבי זושא לחדרו ואומר לו: "בת יש לך בביתך, שהגיעה לפירקה - צריך אתה להשיאה. ויודע אני בדיוק, שאין בידך פרוטה בכדי להשיאה. הנה לך שלוש מאות רובל, סע לביתך הבא את הכסף לזוגתך, תשתדלו ותתאמצו למצוא לה חתן הגון. ויעזור ה', שיהיה בהצלחה".

רבי זושא יצא לדרכו, והבה רק הגיע לאכסנייתו, ולאוזניו מגיע קול המולה צעקות וקולות של בכי מהולים יחד. רבי זושא מברר לדעת מה מתרחש, מתעניין ושואל, וזה הסיפור:

אישה אלמנה, גרה בעיירה ההיא. ביתה הגיעה לפירקה, השתדכה עם בחור, והיום הוא יום חופתה. הכול כבר מוכן לחתונה, הקרובים והאורחים מקרוב ומרחוק הגיעו. האלמנה הבטיחה לחתן נדוניה, סך שלוש מאות רובל, שיועבר לידי, עוד לפני החופה. האלמנה חסכה את הכסף במשך זמן רב, ומוכנה הייתה מיד לשלשל לידי את הכסף, אשר היה מוכן במחבוא, במקום בטוח בביתה.

אך שוד ושבר. הלכו לביתה להביא את המטמון, כדרישת החתן, אבל הכסף נעלם ואיננו. נגנב, או אבד בדרך כלשהי. ולא די לאותה אלמנה אומללה בזה שהכסף אבד, אלא שהחתן מסרב ללכת לחופה.

כעת שומעת האם, שהכסף שהחביאה במגירה סמויה בביתה נעלם והיא מתעלפת. שומעת הכלה, כי החתן מסרב ללכת לחופה וגם היא מתעלפת. אין שיעור לבהלה שירדה על כולם, צעקות רמות "הצילו", מתערבבות בצעקות "חפשו את הגנב", ו-"שיתנו עצה איך להציל משפחה שלמה מבושה ואסון".

כאשר שמע רבי זושא את כל המתרחש, השתיק את כולם בקול רגוע, "ש... ש... אני מצאתי, אני מצאתי את הכסף האבוד".

לאחר מספר רגעי ששון ושמחה, פונים ואומרים אל רבי זושא: "נו... החתן דורש את סכום הכסף. היכן הכסף? הואל נא להעבירו, כדי שנוכל לערוך את החופה במזל טוב". השיב רבי זושא "וכי שוטה אני בעיניכם, שאסתובב עם סכום גדול של ג' מאות רובל בכיסי?! אלא מאי, השארתי באכסנייתי במקום שמור ביותר. ומכם אני מבקש, היות ועלי להיות בטוח, שהכסף שמצאתי הוא אכן שלכם, על כן תנו לי סימנים מדויקים על הכסף. דהיינו, כמה ממנו היה בשטרות של מאה, של עשרה, ושל חמישים רובל. אם אמצא שהכול מדויק, מיד ארוץ ואביא לכם את הכסף". אומנם כך קרה, האלמנה פירטה בדיוק רב את סדרי גודל שטרות הכסף. רבי זושא שמע ויצא לדרך. את דרכו עשה כמובן לחלפן בעיירה, כדי שימיר לו את השטרות בדיוק על פי הסימנים שנתנה האלמנה. מקץ כחצי שעה, חזר למקום החתונה. לפתע מכרז רבי זושא: "אומנם כן מצאתי וזה באמת הכסף, אבל אני רוצה שכר טרחה, וקצת דמי תיווך".

כולם מגיבים בתדהמה גדולה, "מה?! הייתכן?! דמי תיווך על השבת אבידה?"

רבי זושא מתעקש "כן. אני רוצה, אני דורש זאת!", כסבורים היו, שידרוש ויבקש איזה חצי רובל, או אולי רובל שלם. אבל רבי זושא מדהים את כולם, "אני רוצה עשרים וחמישה רובל. לא פחות." הסבלנות פוקעת לגמרי, מה?! עשרים וחמישה רובלים?! והלא עם סכום כזה, אפשר לחיות כמה חודשים. החתן לא התרכך כלל, ותבע את מלוא הסכום שהובטח לו, שלוש מאות רובל מלאים.

קם יהודי חכם, צעק לתוך ההמולה: "מדוע צריך לריב כאן, ניקח אותו לרב". כך היה, עמדו ותפשו את רבי זושא, וסחבו אותו בידי וברגליו אל הרב. שטחו בפניו את כל הסיפור שומע הרב ומתחלחל ממש, "מה כסף הוא דורש, ועוד סכום כזה! לא יקום ולא יהיה. אני פוסק אפילו פרוטה אחת לא לתת לו, עליו להשיב את כל גי מאות הרובל". קם רבי זושא ואמר "אני באמת רציתי לקבל עשרים וחמישה רובל, אבל אם הרב פסק כפי מה שפסק אין לי ברירה אחרת, קחו נא את כל הג' מאות רובל". אחד מהקרובים שהיה במקום, מיהר להוציא מידיו של ר' זושא את הכסף, כשהקרוב פולט לעברו של ר' זושא מילות גנאי ואף יורק על הרצפה לאות בוז, על כל עסקיו של זה.

עברה תקופה מסוימת, ורבו של רבי זושא נודמן לאותה עיירה. כמנהג העולם, סר לערוך ביקור אצל המרא דאתרא. תוך כדי שיחה, התברר לרב כי אותו עובר אורח, עם מעשה הג' מאות רובל הוא תלמידו. לא שתק הרב ופנה לרבי ואמר: "האם כך נראים החסידים של כבודו? מוצאים אבידה ותובעים שכר טרחה על ההחזרה?!". הבין מיד הרבי מה עשה בדיוק הרבי, רבי זושא, עם ג' מאות הרובל, אשר נתן לו בכדי להשיא את בתו. כשחזר לבית מדרשו שלח וקרא לרבי זושא ושאל: "יקירי, זה שנתת את הכסף - אני מבין. ראית שהולך לקרות אסון, עשית מה שעשית, מיהרת והצלת משפחה שלמה. אבל מה זה שדרשת עשרים וחמישה רובל בעבור 'שכר טרחה'!?"

משיב רבי זושא לרבו ואומר: "כאשר נכנסתי, אמרתי שמצאתי את ג' מאות הרובל, בא אלי ה'בעל דבר', הוא ה'יצר הרע', הוא השטן וכו', התיישב עלי בכוח. זושא, הוא אומר לי, עשית מצוה כה גדולה, עין עוד לא ראתה, עוד לא זכה איש למצוה אשר כזו. הרגשתי בנפשי, כי אני כמעט מתמוטט. התחלתי להיאבק עימו, והצלחתי להתגבר עליו. כשבאתי אל החלפון, בכדי להחליף אצלו את השטרות, על מנת שיתאימו לסימנים שנתנו לי, שוב בא אלי בכל מיני

דיבורים כאלה. שוב הכרעתי אותו, וניצחתי. אבל כשהתחלתי ללכת למקום החתונה, בכדי למסור את הכסף, נפל עלי שוב והפעם בצורה נוראה. אתה, ראש בני הגולה, אמר לי. אתה, גדול הדור, יחיד הדור ממש, אין דוגמתך.

כאן, כבר הרגשתי שאינני יכול יותר לעמוד מולו, שלפתי את הנשק האחרון שהיה בידי. "כבוד התחשק לך? אני כבר אראה לך מה זה כבוד!". ואז נכנסתי ואמרת לי להם: "כן, אני רוצה שכר טרחה. זכיתי ויצאתי בבזיונות. כך ניצחתי אותך, את ה'בעל דבר', וניצחתי ממזימותי להביאני חס ושלום לגאות וגאון. מודה אני להשם יתברך, על שעזרני בעת צרה". (שאל אביך ויגדך)

"וַיִּקַּם בַּלְעָם בַּבֶּקֶר וַיַּחְבֵּשׁ אֶת אֶתְנֹו וַיִּלְכֵךְ עִם שְׂרֵי מוֹאָב" (כב, כא)

חובה עלינו להיות זריזים וזהירים במצוות ה'

כתב רש"י מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה שחבש הוא בעצמו, אמר הקב"ה רשע, כבר קדמך אברהם אביהם שנאמר וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו. לכאורה אינו מובן הכונה, מה לנו לזה אם קדם אברהם לחבוש בעצמו, ונראה שהקב"ה תובע מהאדם שיעסוק בתורה ובמצוות כמו שדרך האדם לעסוק בצרכי עצמו כדאייתא בקרא אם תחפשנה כנסף וכו' אז תבין יראת ה' (משלי ב' ה') ולכן אם נמצא שהדור עוסקים בצרכי עצמן ביותר מכפי שהורגלו מסתם, יש טענה על כל אדם שיעסוק בתורה ובמצוות אף באופן זה, יותר מכפי שהיו תובעים מהאדם עד עתה ויהיה ממילא ח"ו קטרוג על ישראל שאינם עוסקים בכך זה.

ולכן נתחכם בלעם הרשע שבקש קטרוגים על ישראל להתבזות ולחבוש בעצמו שלכן יתבע מהקב"ה שישאל גם כן יעבדו את השי"ת אף כשיצטרכו להתבזות וחשב שאין מי שיתבזה על דברי תורה ולכן הזדרז כל כך לעמוד בבקר, ועל זה אמר לו הקב"ה רשע כבר קדמך אברהם שהוא נזדרז בבקר ונתבזה בעצמו לכבוד קונו למצותיו אף קודם שהראית שאתה מזדרז ומתבזה לצרכיך, וליכא שום קטרוג עליהם רק אתה הרשע, ותענוש בעד זה שכל כך היית רוצה לעבור על רצון ה', ואם כן הוא למוד, שהרי חזינן שהקב"ה הסכים לזה שהרי הוצרך לזה שקדמו אברהם שבלי זה היה ח"ו קטרוג, שאם אנו רואין איך העכו"ם מוסרים נפשם על צרכיהם ועל איסורים שבאופן זה יתבע הקב"ה מאתנו ומחוייבין לעשות יותר בעסק התורה ומצוות השי"ת.

"וַיִּתְיַצַּב מִלְאֲךְ ה' בְּדֶרֶךְ לְשָׁטָן לוֹ" (כב, כב)

מדוע החתם סופר נלחם חזק נגד הרפורמים

וברש"י, "לשטן לו" - מלאך של רחמים היה.

פעם שאלו את הגה"ק ה"חתם סופר" זיע"א, מדוע הוא נלחם בתוקף נגד הרפורמים? בו בזמן שהוא ידוע מאז ומתמיד במזגו הנוח ובלבו הרחמן. השיב להם הרב, כי הנה שלחו לבלעם מלאך של רחמים, ולכאורה יש להבין מדוע שלחו לו מלאך של רחמים דוקא? וכן יש להבין כיצד נהפך מלאך של רחמים להיות לבלעם לשטן בדרכו? אלא נראה שדוקא מי שנודע כבעל רחמים על ישראל, הוא הראוי להתייצב כנגד בלעם והדומים לו בכל דור ודור, הזוממים לקעקע את הבסיס שעליו מושגת קיום ישראל, כי מגודל רחמנותו על ישראל, לא יחוס על מתנגדיו המנסים להסתיר את מזימותיהם הנפשעות, אלא ירדפם בלא הפוגה, מדת הרחמנות כלפי ישראל, סיים ה"חתם סופר", היא מקור הכח רב העוצמה, לאלה שבכל דור ודור לוחמים בלא פשרות, נגד כוחות המסכנים את קיום ישראל בדורות הבאים.

"וַיַּחֲרַ אֶף אֱלֹהִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְיַצַּב מִלְאֲךְ ה' בְּדֶרֶךְ לְשָׁטָן לוֹ וְהוּא רֵכֵב עַל אֲתָנּוֹ וְשָׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ" (כב, כג)

מי הם שני נערי עמו

ושני נערי עמו זה יונוס ויומברוס חרטומי מצרים ויש אומרים בניו.

"וַתֵּרָא הָאֲתָנּוֹן אֶת מִלְאֲךְ ה' נֹצֵב בְּדֶרֶךְ וְחָרְבוּ שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ" (כב, כג)

הבהמות יודעים בגזירה ורואים מלאכי חבלה של אש

מה שנתיראה האתון מחרב המלאך לפי שהבהמות יודעים בגזירה ורואים מלאכי חבלה של אש, וכשהכלבים רואים המלאך המות הם בוכים, והיינו רבותא שבא הכתוב להשמיענו במצרים, שאע"פ שהיתה מלאה מלאכי חבלה - כי אין בית אשר אין שם מת, ואף על פי כן לא יחרץ כלב לשונו.

"וַתֵּרָא הָאֲתָנּוֹן" (כב, כג)

האתון נבראה בששת ימי בראשית, פי האתון נברא בערב שבת בין השמשות

איתא במדרש אגדה, היא האתון שנבראה בששת ימי בראשית ויעקב נתנו לבלעם, ובמשנה שפי האתון נברא בערב שבת בין השמשות.

ובפרקי ר"א איתא לגבי החמור שמשנה רבנו רכב עליו, כי הוא החמור בן האתון שנבראת בין השמשות,

הוא החמור שרכב עליו משה בבואו למצרים,

הוא החמור שעתיד בן דוד לרכב עליו, והחשבון של פסוקי התורה כפי שהם לפנינו הוא: ה' אלפים ושמונה מאות וארבעים ושש.

"וַתַּטּ הָאֶתוֹן מִן הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בְּשִׂדָּה" (כב, כג)

כמה סימנים נתנה האתון לבלעם שאומנותו בכל מיני לחשים ולא חזר בו

רצון גדול היה לאותו רשע לקלל את ישראל, שאין לך אדם בעולם שיראה בדרך סימנים כפי שראה הוא, ולא יחזור, וכל שכן מנחש וקוסם כמוהו שכל אומנותו היתה לקראת נחשים,

כי בתחילה נטתה האתון מן הדרך הישר ועקמה כנגד השדה, זהו שאמר ותט האתון.

שניה, ותלחץ אל הקיר ותלחץ את רגל בלעם, רמזה לו בבטול פסיעותיו ועכוב הליכתו כי אין רצון הקב"ה על הכוונה שהיה הולך.

שלישית, ותרכץ תחת בלעם, שרבעה תחתיו ולא רצתה ללכת כלל, וכל אלה רומזים לו כי אותה הדרך לא בחר בה ה'.

רביעית, הנס הגדול שנעשה בדבור האתון, ובכאן פירש לו כי כוונתו רעה בענין הדבור והודיע מי שם פה לאדם או מי ישום אלם, והנה הש"י יכול למנוע ממנו הדבור ולשמום בפי הבהמה ועל כן אין לו להתגאות בכח הדיבור.

חמישית, נתפרש לו הדבר יותר כדי לבטל הליכתו על הכוונה שהיה בה, ועל כן נגלה אליו מלאך ה' ואמר לו בפירוש הנה אנכי יצאתי לשטן, בעבור כי היה הולך בכוונה רעה וירט הדרך, כי הקב"ה אמר לו שילך בדרך על מנת שלא לקלל, זהו שאמר קום לך אתם, והוא ירט הדרך, כלומר עיוות הדרך והולך נגדי, ואחר כל זה הזכיר שיחזור מן הדרך, זהו שאמר לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך ועתה אם רע בעיניך אשובה לי.

"וַחֲרָבוּ שְׁלֹפָּה בִּידוֹ" (כב, כג)

המלאך הוציא חרבו של בלעם מתערה לרמוז שיהרג בחרב

פירש רבנו שלמה אסתרונק ז"ל, חרבו של בלעם, שהמלאך הוציא חרבו של בלעם מתערה רמוז לו שיהרג בחרב, וזה שאמר לו יש חרב בידי, רצונו אלו לא נשלפה חרבי מתערה כי

עתה כבר לקחתיך והרגתיך.

וַתֵּרָא הָאֵתוֹן אֶת מִלְאֲךְ ה' וַתִּלְחֹץ אֶל הַקִּיר וַתִּלְחֹץ אֶת רֶגְלָ בַלְעָם אֶל הַקִּיר וַיִּסֶּף לְהַכֹּתָהּ (כב, כה)

סכנה לסתום החלונות ופתחים לגמרי

למה לא נטה המלאך לצד ימין או לשמאל או יפרח באויר שאמר כי ירט הדרך לנגדי, מכאן שסכנה לסתום החלונות ופתחים לפי שמא נגזר לשדים שאין להם לעבור אלא באותו דרך ומטריח השדים בדרך אחר ולכן ותלחץ רגל בלעם אל הקיר לעבור במקום הנגזר לו.

כתב בתרגום יונתן, שהיה בלעם עומד במקום שהקימו לבן ויעקב גל של אבנים לעד, שכל אחד מהם לא יעבור גל זה להרע לחברו

וברש"י, "גדר מזה וגדר מזה" - סתם גדר של אבנים הוא.

וצריך ביאור, מה בא רש"י להשמיענו בכך, שהגדר היה של אבנים ולא של עצים וכדומה?

אלא שכאשר יעקב נפרד מלבן, כרת עמו ברית על ידי גל של אבנים, שנאמר (בראשית לא, נב):
"עד הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבור אליך את הגל הזה, ואם אתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה", ובלעם היה נכדו של לבן הארמי, והראשון שבא להפר את הברית הזאת.

וב"דעת זקנים" בפ' ויצא (לא, מו-מו) מבאר זאת יותר, שדרך המכזבים והמשקרים באמונתם, להיות לוקים על ידי העדים, וכעין שמצינו, "יד העדים תהיה בו בראשונה" (שופטים יז, ז), ובלעם לקה בגל דכתיב "ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר", ואותו קיר היה הגל הזה, דאמרינן (סנהדרין ק"ה). דלבן הוא בעור - אביו של בלעם, וכן נעצו יעקב ולבן בהגל הזה, גם כן לעדות, ובלעם לקה בשתייהם על ידי הגל כנ"ל, ועל ידי החרב, דכתיב "ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב".

ועיי"ש "בדעת זקנים", שכן מצינו (תענית ח. וברש"י שם) באיש שקידש בתולה, ונשבע לה שלא ישא אחרת עליה, ומסר לה בעדות חולדה ובור, לימים נשא האיש אשה אחרת, וילדה לו שני בנים, האחד אכלה חולדה והאחד נפל לבור, והיינו שלקה על ידי העדים.

לבן נתגלגל בשלושה גלגולים

זכעין מ"ש לעיל כ' הגאון רבי יהודה פתיה מביא בספרו "מנחת יהודה", "קורא דגר ולא ילד עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל" (ירמיה יז). כתב האר"י ז"ל בשער הגלגולים (הקדמה ל"ו דף מ"ה ע"א), וזה לשונו:

גם ענין לבן נתגלגל בשלושה גלגולים, בסדר אותיות שמו, לבן בלעם נבל. ושלושתם נרמזו בפסוק אחד, והוא פסוק זה, "קורא דגר ולא ילד". דגר הוא לבן, שקיבץ אבנים, ועשה יגר שהדוּתא (בראשית לא, מ"ז), כי תרגומו של גל הוא דגורא. גם אמרו רז"ל (בראשית רבה פרשה ע"ג אות י"ב, במדבר רבה פרשה כ' אות י"ט), שלא היו לו בנים, עד שבא יעקב לביתו, וזהו שאמר הכתוב "ולא ילד".

ואח"כ נתגלגל בבלעם, שהיתה לו נפש רחבה. כמו שאמרו רז"ל (ב"דבר רבה פרשה כ' אות י') על הפסוק, "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב" (במדבר כב, יח). ועליו נאמר, "עושה עושר ולא במשפט", אלא לקלל את הבריות. ולפי שמת בחצי ימיו, כדאייתא בפרק חלק (ק"ו): לדידי חזי לי פנקסיה דבלעם, והוה כתיב ביה, בר ל"ג שנין הוה בלעם חגירא, כד קטיל יתיה פינחס לסטאה. לזה אמר הכתוב, "בחצי ימיו יעזבנו", עד כאן לשונו.

והביא שם בשם אחיו רבי ראובן כי תיבת ימיו, הם בגימטריא ס"ו, וחצי ימיו הם ל"ג, וזהו בחצי ימיו יעזבנו, שהרי בלעם נפטר בן ל"ג. "ובאחריתו יהיה נבל" ובאחרית שזה הסוף יהיה נבל הכרמלי.

"וַיִּוְסַף מִלְאֲךְ ה' עֲבוּר וַיַּעֲמֵד בְּמִקְוֵם צָר" (כב, כו)

בשלושת הפעמים שהכעיס המלאך לבלעם הם סימן רע לאוה"ע

פעם הא' שהיה ריוח משני הצדדים, רומז שעכשיו בעוה"ז יש להם ריוח ועושר, ובפעם השניה שהיתה דרך צד אחד, לרמזו שיתמעט גדולתם וכבודם, עד שבסוף לעת זמן גאולת ישראל, אין דרך ומקום להם לפנות ימין ושמאל להנצל, אלא חייבים כליה ויפלו לתחתית שאול ואבדון כמו הגדול שבהם בלעם הרשע שבפעם השלישית נפל ע"י שרבעה האתון תחתיו ונשברה רגלו.

"וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הָאֲתוֹן" (כב, כח)

שינת האר"י ז"ל בשבת

איתא בספר "שבחי האר"י הקדוש":

האר"י היה ישן שינת צהרים בשב"ק פ' בלק (עי' בשערי תשובה או"ח סי' ר"צ בשם הברכי יוסף,

שהאר"י היה ישן ב' או ג' שעות בשבת, וכתב במחזיק ברכה שרבים מקיימים מנהג האר"י, ומי יתן אם יקיימו שאר הנהגותיו ואזהרותיו כי קודש הם), וראה תלמידו ר' אברהם הלוי ז"ל, ששפתותיו מרחשין בתוך שינתו, והלך והטה אזנו על גבי פיו של האר"י הק' לשמוע מה שמדבר, ובתוך כך התעורר האר"י הק' וראהו עומד על גביו, שאלו האר"י מה אתה רוצה, אמר לו ראיתי אדוני מדבר, ורציתי לשמוע מה מדבר, א"ל האר"י הק', תמיד בעת שינתי נשמתי עולה למעלה, ומלאכי השרת מביאים אותי למ"ט שר הפנים, והוא שואל אותי לאיזו ישיבה אני רוצה לילך ומוסרים לי רזין עילאין.

א"ל ר' אברהם הלוי ז"ל, בבקשה ממך, ילמדנו רבנו מה שלמדת עכשיו בשינה זו, התחיל האר"י לחייך וענה לו, אני מעיד עלי שמים וארץ, שאילו הייתי דורש שמונים שנה רצוף בלי גזומא, לא הייתי יכול לסיים ולומר מה שלמדתי עתה בפרשת בלעם והאתון.

מה הק"ו שאמרה האתון לבלעם

ואמרה אתונו לבלעם אוי לך בלעם חסר דעת אתה, שאני בהמה טמאה מתה בעולם הזה ולא באה לעולם הבא - לא יכולת לקלל אותי, כל שכן לבני אברהם יצחק ויעקב שבזכותם נברא העולם.

"ויפתח את פי העיתון"

מופת הדור רבי עובדיה יוסף זצוק"ל היה אומר: ישנם אנשים שבשעה שהם באים לאכול, דרכם לפתוח לפניהם עיתון ולקרוא בו בשעת אכילתם "ויפתח את פי העיתון", ודעו לכם שאין זו הנהגה טובה, משום שגם חכמי הרפואה מודים שכאשר אדם אוכל את סעודתו - לא יקרא עיתון באותה שעה.

וטעם הדבר - מפני שהאדם הזה אוכל ואינו טועם את מה שאוכל, כיון שמוחו שקוע בדברים אחרים, והוא טרוד לדעת מה קורה עם פלוני? ומה קורה עם אלמוני? וכך הוא מפסיד את טעם המאכל, וכבר נאמר: ומשביע לכל חי רצון - דהיינו, שכדי שהאדם יהא שבע, צריך שיהיה לו רצון, שמוחו יהא פנוי בעת מאכלו, כי לא לחינם הקב"ה ברא כל מיני טעמים באוכל, וכמו שנאמר (איוב יב, יא) "חיך אוכל יטעם לו", וזה אשר קורא את העיתון בשעת האכילה, הרי הוא מפסיד כל זאת.

אלא דבר בעתו מה טוב, בשעת האכילה יתעסק בענייני מאכלו, ולא בעניינים אחרים. [וטוב ביותר שלא יקרא כלל עיתונים אלא כל זמן שיש לו יקדיש לתורה הקדושה].

"וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הָאֲתוֹן וַתֹּאמֶר לְבַלְעָם מָה עָשִׂיתִי לָךְ כִּי הִכִּיתַנִּי זֶה שְׁלֹשׁ רַגְלָיִם
(כב, כח)

איך האתון היתה מתלוצצת על בלעם שנשברה רגלו

כתב בספר מנחת יהודה למו"ר הגאון הגדול רבי יהודה פתייה זצ"ל: מה שאמרה האתון "זה שלש רגלים" ולא אמרה שלש פעמים, יש לפרשו בדרך צחות. כי הנה אמרו רז"ל (סנהדרין קה. עין מהרש"א), שעל ידי שלחצה האתון את רגל בלעם אל הקיר, נעשה חיגר באחת מרגליו. ולכן כאשר פתח ה' את פי האתון, אמרה לבלעם, "מה עשיתי לך" וכו'. ותיבת "כי הכיתני" רצתה לומר לפי שהכיתני, כמו כי התעללת. ורצתה לומר, הואיל והכיתני בתחילה שתי פעמים בלא פשע, עכשיו אתה זוכה ללכת על שלש רגלים ולא על שתיים. וזה המקל שהכיתני בו, הוא יהיה לך לרגל שלישית. כי כל "זה" הוא מורה באצבע.

"וַיֹּאמֶר בַּלְעָם לְאֲתוֹן" (כב, כט)

בלעם נהרג בחרב בשביל שעשה צער בעלי חיים לאתונו

בלעם נהרג בחרב בשביל שעשה צער בעלי חיים לאתונו ואמר לו יש חרב בידי, והטעם שנענש כי לבני נח לא הותר לרדות בבעלי חיים כי דוקא אדם הראשון שלא הותר לו בשר, הותרה לו הרדייה שנאמר ורדו, אבל בני נח שהותר להם בשר לא נאמר להם ורדו.

"כִּי הִתְעַלְלֶתָ בִּי" (כב, כט)

מתוך אכזריותו ורוע טבעו ומרוב חפצו ללכת לקח הענין בדרך תמות

היה ראוי בלעם שיתמה בפלא הגדול הזה של דבור האתון ושירעיש מן הנס המיוחד והמבהיל את כל ההולכים עמו בדרך, והיה לו לחשוב ולהתבונן כי מאת ה' היתה זאת לסכל עצתו ולהשיב חכמתו אחור, אבל מתוך אכזריותו ורוע טבעו ומרוב חפצו ללכת לקח הענין בדרך תמות, ולכך השיב כאדם שמדבר עם חברו כי התעללת בי, ושירי מואב ושני נעריו שראו הפלא הזה ולא שאלו לו ולא דברו מאומה, אפשר לומר כי היו כולם קודמין לו בדרך ובהשאריו יחידי אחור אירע לו הנס הזה, והם לא ראו כי לא היו רואים ושומעים כי אם בלעם לבדו כי כן יקרה לאנשי רוח הקדש, כענין שכתוב בדניאל וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה.

”לו יש חרב בידי” (כב, כט)

אמרה האתון לבלעם, אני אין אתה יכול להרגני אלא אם חרב בידך, האיך אתה רוצה לעקור אומה שלמה בלשונך

משל למה הדבר דומה לרופא שבא לרפאות בלשונו נשוך הנחש, בדרך ראה אנה אחת, התחיל מבקש מקל להרגה, אמר לו, לזו אין אתה יכול ליטול, האיך אתה יכול לרפאות נשוך נחש, כך אמרה האתון לבלעם, אני אין אתה יכול להרגני אלא אם חרב בידך, האיך אתה רוצה לעקור אומה שלמה בלשונך.

”וְתֹאמַר הָאֶתּוֹן אֶל בְּלָעַם הֲלוֹא אָנֹכִי אֶתְנֶנְךָ אֲשֶׁר רָכַבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֲהֶסֶכֶן הַסִּבְנָתִי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה וַיֹּאמֶר לֹא” (כב, כט - ל)

בלעם בגודל שנאתו לישראל טח עיניו מראות, ועשה עצמו אינו רואה ואינו שומע לדברי האתון

לכאורה נראה שהסכים בלעם עם האתון, אבל יש לומר דרך משל כשבלעם ראה שהאתון מדברת פה אל פה כאשר ידבר איש אל רעהו, מן הראוי היה שתפרח רוחו ונשמתו ממנו, יען כי עדיין לא היה לעולמים שאתון תדבר, ובודאי אין זה לחנם כי אם למנעו לבלתי ילך בדרך הזו, ובפרט שראה גם כן מקודם שהדרך הזו אינה מצלחת לו, כי בפעם הראשונה הלכה בשדה ונטתה מהדרך, ופעם שנית לחצה רגלו אל הקיר, ופעם שלישית נפלה על מקומה ולא הלכה כלל, אין כי אם שאין הדרך מצלחת לו, כדרך משל לאיש שנסע בדרך, בפעם הראשונה נשברה לו אופן העגלה, בפעם השנייה נתקו החבלים מן העגלה, ובפעם השלישית שאר דברים, אמר אשוב לביתי שרואה אנכי שאין הדרך מצלחת לי, שכמה סיבות נקרו לי, וכן היה, בלעם שנקרו לפניו כמה סיבות ומן הראוי שישב לביתו, כאשר ראה דברים נפלאים אשר לא נהייתה כמוהו, אבל בלעם בגודל שנאתו לישראל טח עיניו מראות, ועשה עצמו אינו רואה ואינו שומע לדברי האתון, אלא תיכף כששמע האתון מדברת עמו אמר כי התעללת בי לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך, ובזה יתיישב נמי שלכאורה תיבת עתה היא מיותרת שהיה יכול לכתוב הרגתיך, אבל הפירוש כך הוא, דרך משל לאיש אחד שהיה אצל משרת, והבעל הבית היה רע מאד ותמיד היה מכה אותו, ראה המשרת שאין לו כח לסבול מכות אכזריות, ושאל לבעל הבית מה פשעי ומה חטאתי למה תכני תמיד, אמר לו בעל הבית עדיין יש לך פתחון פה, על הדיבורים האלה יש להכותך, כן היה עם בלעם שאמר לאתון עדיין יש לך פה לדבר נגדי, לו יש חרב בידי - על הדיבורים שלך הרגתיך, וזהו הפירוש של תיבת עתה, רוצה לומר

על הדיבורים שדברת עתה, על כן ותאמר האתון לבלעם ההסכן הסכנתי לעשות לך כה, ומן הראוי היה לך להבין מזה שמה' הוא כל הדברים האלה, "ויאמר לא", פירוש אינני רוצה לשוב כי אינני שומע לדבריך.

"וַתֹּאמֶר הָאֶתוֹן אֶל בְּלָעַם" (כב, ל)

בזוה"ק מובא לא האתון עצמה דיברה אלא ממונה מיוחד בשם קמריא"ל

בזוהר הקדוש כאן פירש הענין של פי האתון, שנברא עם בריאת העולם ממונה מיוחד בשם קמריא"ל, והוא הנקרא פי האתון, וסתם לה הקב"ה בתוך התהום עד שהגיע זמנו לדבר בפי האתון, ולא האתון עצמה היא שדברה, אלא שנתגלגל הענין באתונו לבזותו.

"וַתֹּאמֶר הָאֶתוֹן אֶל בְּלָעַם הֲלֹא אֲנִי אֶתְנֶךָ אֲשֶׁר רִכַּבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (כב, ל)

מכאן משמע שבכל מקום שבו נאמר הלשון עד היום הזה אין משמעותו עד לאותו יום הש"ך בחו"מ (סימן מ"ג ס"ק מ"ה) מאריך להביא ראיות שבכל מקום שבו נאמר הלשון עד היום הזה אין משמעותו עד לאותו יום, אלא הכוונה עד עכשיו ועד בכלל, כמו שנאמר על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה עד היום הזה (בראשית לב' לג').

לכאורה, מדוע לא הביא הש"ך ראיה גם מהנאמר בפסוק זה, ברם יש לפרש שאין להביא ראיה מלשון של בהמה. רא"מ מגור. (מוסר חכמים)

"הִנֵּה אֲנִי יֹצֵאתִי לְשֹׁטֵן כִּי יֵרֵט הַדֶּרֶךְ לְנִגְדִי" (כב, לב)

ה'נה אנכי יוצאתי ל'שטן ר"ת האיל

הנה אנכי יוצאתי לשטן ר"ת האיל, אילו של יצחק נזכר לפני הקב"ה שאמר לו בעקידה כי ברך אברכך ואתה בא לקלל בניו.

" וַתִּרְאַנִי הָאֶתוֹן וַתֵּט לִפְנֵי זֶה שְׁלֹשׁ רִגְלָיִם אוֹלֵי נְטָתָה מִפְּנֵי כִי עֵתָה גַם אֶתְכָּה הַרְגָתִי וְאוֹתָהּ הַחַיִּיתִי" (כב, לג)

המלאך הרג את האתון ואח"כ החיה אותה

אתון בלעם שנכנסה לגבול המלאך הרגה, שנאמר כי עתה גם אותך הרגתי ואותה החייתי, לכפרה לבלעם. מלמד שהחיה אותה כי כשנשלח המלאך להמית בן אדם, אם ימות בן גילו ינצל.

" וַיֹּאמֶר בַּלְעָם אֶל מְלָאךְ ה' חֲטָאתִי" (כב, לד)

כמה גדולה מעלת התשובה שהרי בלעם אמר חטאתי מהשפה ולחוץ וניצול מקטרוג המלאך

ראיה ברורה שהמתוודה אפילו בפה מהני לכל הפחות שלא יחולו עליו יסורים וקטרוגים. כמ"ש במד"ר (במ"ר כ יג) "ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי. שהיה רשע ערום ויודע שאין עומד מפני הפורענות אלא תשובה. שכל מי שחוטא ואומר "חטאתי" אין רשות למלאך ליגע בו. כי לא ידעתי, ועתה אם רע בעיניך אשובה ע"כ. נראה מדברי המדרש שמי שהוא חוטא ואומר חטאתי, אפילו אין זה בלבב שלם, אלא בערמה אין רשות למלאך ליגע בו. כדאיתא בזוה"ק (ח"ג רלא. וח"ג מא.) שהאדם צריך להקדים את השטן ולפרט את חטאיו, ואז אין לשטן רשות לקטרג עליו. ועיין בסה"ק ראשית חכמה (תשובה פה). עתה נלמד מהא דמעשה דבלעם, ראה בלעם שהיה עכו"ם ולא מישראל, וידוע שלעכו"ם לא מהני תשובה, כדאיתא במדרש תנחומא (פרשת האזינו) - ואף על פי כן כשהתוודה הועיל לו שלא יענש. ולא עוד אלא אפילו בלעם שהיה רשע ערום, כמו שאמרו במדרש, ובוודאי לא היה הוידוי אלא "וידוי בפה" ולא בלבב שלם ומיראת העונש רק הודאה על החטא, ובכל זאת ראינו שמהני לו לינצל מקטרוג המלאך - א"כ כש"כ הדברים שבישראל ע"י וידוי בפה בוודאי יהנה להגין עליו שלא יחולו עליו היסורים והקטרוגים כנתבאר. ומכאן ראיה ברורה שהודאה אפילו עם רצון מקופיא (חיצוני) ולא פנימי מעומק הלב מהני, כי הרי אין לגוים רצון טוב אמיתי מעומק לבם, משום דשורשם רע, ודו"ק. וכע"ז מציינו נמי בגמ' תענית (ב, ז): כתיב ויקבצו בני ישראל המצפתה וישאבו מים וישפכו לפני ה' (ש"א ז ו) וכי מים שפכו. אלא מלמד ששפכו את לבם כמים. ויאמר שמואל חטאנו לה'. לבש שמואל חלוקן של כל ישראל, אמר לפניו: רבון העולמים. כלום אתה דן את האדם אלא על שהוא אומר לפניך לא חטאתי, שנאמר הנני נשפט אתך על אמרך לא חטאתי (ירמיה ב לה) ואנו אומרים לפניך חטאנו (ע"כ אל תבוא במשפט עמהם. ק"ע) והיינו כשאומרים חטאנו מועיל. הרי להדיא שכשאדם מודה שחטא אי אפשר לענוש אותו. וזהו מטעם שנתבאר.

אותיות "מקרה" זה רק מה' או ה' רקם

כתב בספר "עונג השולחן" שפסוק זה מלמדנו כי מהשמים רצו לאותת לבלעם שדרכו אינה נכונה. אתונו של בלעם ניסתה בכמה דרכים למנוע מבלעם שימשיך בדרכו. בתחילה רק סתתה מן הדרך - רמז קל לבלעם. וכשלא התעורר מכך, קיבל רמז יותר חזק, איתות יותר חזק - "גדר מזה וגדר מזה" כמו שכתוב "ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר", אולי במצב כזה יחשוב

בלעם מדוע זה קורה לו וכי אין הוא רואה תמרור "עצור" לנגד עיניו? האם אינו חש שעוצרים אותו משמים מלהמשיך בדרך? וכשלא התעורר אף מכך, הגיע למצב של "ותרבץ" - אין אפשרות להמשיך. ואפילו במצב זה לא התעורר עדיין בלעם לחשוב ולבחון את השינוי הניכר בדרכה של אתונו והמשיך להכותה. ואפילו שאירע נס מדהים שלא היה מעולם והאתון פתחה את פיה והוכיחה אותו על מעשיו, לא חשב בלעם כלל על סיבת השינוי בפעולתה ועל דיבורה הדרמטי הנראה לנגד עיניו והמשיך בכעסו עליה. הסיבה לכך היא שבלעם הסתכל על כל השינויים האלו כמקרה בעלמא, האתון נוטה מהדרך - מקרה. עוד פעם זזה ודוחקת את רגלו לקיר - מקרה, רובצת - כנראה שצריך לתת לח מכות יותר חזקות, כדי שתחזור להיות ממושמת ונאמנת כבתחילה.

זו הייתה טעותו של בלעם. בלעם שהיה נביא היה צריך לדעת ששום דבר ולו יהיה הדבר הפעוט ביותר שקורה לאדם זה איתותים משמיים. איז מושג כזה הנקרא במקרה והרי אותיות "מקרה" זה רק מה' או ה' רקם. כן, כל אחד מאיתנו יכול להרגיש באיתותים ורמזים הנשלחים לו מן השמים, כדי לעוררו שישנה את דרכיו ויחזור לעשות כרצון בוראו. אם הוא מרגיש בכך ומשנה את דרכו, הרי השיג האיתות את המטרה שבשבילה נשלח, אולם אם הוא ממשיך בדרך בטענה שמקרה בלבד הוא ואין להתייחס לכל שינוי שקורה בעולם, אזי יכול הוא להגיע למצב שכבר לא יוכל לתקן, וזאת על ידי שהקטרוג על מעשיו יהיה גדול מאוד. עלינו תמיד לפקוח את עינינו על כל הקורות אותנו לעצור להתבונן ולשאול את עצמנו מדוע זה קורה לנו ועל ידי כך נלמד מהם לשנות את דרכינו לטובה.

ומסופר על איזה מלך אוידוש היה אהוב ונערץ על כלל תושבי המדינה. הוא עשה ככל שביכולתו כדי לשלוט בתבונה ובצדק ולנהוג בהגינות כלפי נתיניו. באופן קבוע נהג המלך לצאת מארמונו בחשאי כשהוא מחופש לנווד פשוט ולהתהלך בין האנשים, לשמוע מה יש להם לומר על דרכו בניהול הממלכה. באחד הימים כאשר יצא המלך כדרכו והסתובב ברחובות עיר הבירה, הגיע לבית גדול ויפה על גדות הנהר. המלך דפק בדלת והאיש העשיר קיבל אותו בסבר פנים יפות, שאל המלך את מארחו: 'אמור לי בבקשה ידידי: מדוע חלק מהאנשים עשירים וחלקם עניים?'. 'אני לא יודע מה לומר' אמר העשיר בכנות. 'אבל אני זוכר שאבי תמיד אמר 'לכל אחד יש גורל, לא ניתן לשנות את הגורל' וזו הסיבה לדעת'. 'אמרה יפה' החמיא הנווד למארחו: 'אבל ברשותך ידידי, הייתי רוצה לעשות אתך ניסוי קטן: אני מביא לך כעת ארנק שבתוכו ארבע מאות מטבעות זהב, תן את הארנק הזה לאיש העני ביותר שאתה

מכיר ובעוד שבוע אחזור לכאן ונבחן האם השפענו על רצון הגורל, או לא...! העשיר הסכים בחיך, לקח את הארנק ויצא לחפש את העני המתאים. ברחוב הסמוך התגוררו שני אחים עניים מאד, הם ישבו בפינת הרחוב וביקשו נדבות מעוברים ושנים. הגיע העשיר לאחד מהם, נתן לו את הארנק והמשיך לדרכו. כשהעני פתח את הארנק, היכה בו ברק: בארנק היו ארבע מאות מטבעות זהב! מה הוא יעשה כעת? יתחלק עם אחיו? נכון שעד עכשיו הם התחלקו בכל, אבל זה משהו שישנה לו את החיים והוא לא יוותר עליו בשביל אחיו, הוא יסתיר את הכסף וישמור את הכול לעצמו. לא הדחק מביתו על שפת הנהר, עמד עץ אלון עתיק. העני לקח את הארנק, והסתיר אותו באחד מענפיו היבשים של עץ האלון, הוא היה בטוח שאיש לא יחפש אוצרות בתוך ענפי העץ. בערב הגיע הביתה אחיו שקיבץ נדבות בחלקה השני של העיר. 'כמעט איבדתי היום את כובעי' סיפר לאחיו. 'איך שחציתי את הנהר הגיעה רוח חזקה והעיפה אותו לתוך הנהר. אז תלשתי ענף יבש מעץ האלון שליד הנהר, עם הענף הזה הצלחתי להוציא את הכובע מתוך המים אחיו כמעט נחנק מהתרגשות. 'מה עשית עם הענף? שאל. 'זרקתי אותו לתוך המים' השתומם האח על השאלות. מיהר הקבצן לעץ האלון שעל שפת הנהר וגילה לתדהמתו שהענף שעקר אחיו, היה הענף שבו הטמין את האוצר. הוא החל לבכות ולהשתולל מכעס וזעם, אבל לא היה לו הרבה מה לעשות. למחרת טייל העשיר על שנת הנהר והבחין בענף יבש שזרוק על הארץ. 'אני צריך כזה בשביל האח הבוער' חשב לעצמו והרים אותו. בבית כשיתן אותו לזרדים, גילח לתדהמתו את הארנק עם המטבעות. הוא נדהם אך שמר אותו בצד, כשלתע נשמעו דפיקות בדלת - בפתח עמד הקבצן העני שקיבל ממנו את הארנק כשהוא עצוב ומיואש. 'יש לכם קצת אוכל בשבילי?' שאל בייאוש. 'כנראה רצון הגורל, הוא שהאיש לא ייחנה מהכסף הזה אבל בוא נבדוק זאת שנית...! הוא הזמין את הקבצן ללון אצלו בלילה. ובזמן שהקבצן ישן, הוא הכין שתי פשטידות גדולות ויפות. באחת מהן הכניס חתיכות ברזל. בשנייה, הוא הכניס את הארנק. למחרת בבוקר אמר לקבצן: 'ידידי, הכנתי לך שני פשטידות על השולחן. תבחר לך אחת מהן!'. 'מה הוא חושב שפשטידה תנחם אותי עכשיו?' פעם הקבצן. ובכל זאת בדק את הפשטידות, כשראה שאחת מהן גדולה ורחבה יותר - הוא בחר בה ויצא מהבית.

לפני שחזר הביתה התיישב בפינה לאכול מהפשטידה ולתדהמתו מצא בה חתיכות ברזל. 'חוצפה!' אמר לעצמו וחזר כועס ורותח לביתו של העשיר. 'מדוע שמת לי ברזלים בפשטידה?' שאל בכעס את העשיר. 'סליחה!' התנצל העשיר. 'לא התכוונתי לפגוע בך, בא תישאר כאן לילה נוסף - למחרת אתן לך משהו אחר!'. בלילה אפו העשיר ואשתו שתי כיכרות לחם דומות אחת לשנייה. למחרת בבוקר ביקש העשיר ממנו לבחור לו כיכר לחם, העני ניגש

לשולחן הרים את הכיכר שבה היו המטבעות. אבל לרגע נעצר: 'אני צריך לבדוק שלא עשו לי עוד פעם איזה תעלול' הוא ניער את הכיכר וכששמע את רעש המטבעות, הניח את הכיכר על השולחן ולקח את הכיכר השנייה. הוא היה בטוח שגם היא מלאה במסמרים ורק ביקש להתפטור ממנה. הוא פגש בדרכו אישה ושאל אותה: 'תרצי לקנות כיכר גדול בשני פרוטות'. 'בשמחה' השיבה ונתנה לו את הכסף. רצה הגורל ויום קודם לכן היא השאילה כיכר לחם דומה משכנתה העשירה, היא עטפה את הכיכר בנייר ושלחה את בעלה להחזיר אותו לשכנתה. 'אין דרך לשנות את הגורל' אמר העשיר לאשתו, הניח את הארנק בצד והמתין לבוא הנווד. לאחר שבוע הגיע המלך אוידו ללא תחפושת הנווד. 'האם האיש העני נעשה עשיר יותר?' שאל המלך. 'לא אדוני' השיב העשיר וסיפר לו את המתרחש. 'כנראה שאביך צדק, לא ניתן לשנות את הגורל...' אמר המלך מהורהר והבין שלא הכול נמצא בידי וזהו לבדו, אינו מסוגל להשפיע על הגורל במאומה...

"הַדְּבַר אֲשֶׁר יִשִּׁים אֱלֹהִים בְּפִי אַתּוֹ אֲדַבֵּר" (כב, לח)

בלעם לא כיון לכל הסודות

בזהר הקדוש וכן באדרת אליהו לרבנו הגר"א מובאים על נבואת בלעם פירושים שונים על דרך הקבלה, בכמה פנים ובסודות גדולים, אמר על כך רבנו החפץ חיים, כי בלעם לא כיון לכל הסודות, אך הלא אמר: הדבר אשר ישם אלהים בפי אותו אדבר ובדברים ששם ה' בפיו יש סודות גדולים, והביא כעין ראייה ורמז לזה, שבנבואת בלעם אין פרשיות פתוחות ואין סתומות כפי שיש במקומות אחרים בתורה, זאת כדי שיתכונן משה רבנו בין מאמר למאמר, משום שבלעם עצמו לא ידע כלל, ולא ירד לעומק הדברים שיצאו מפיו.

"וַיֹּאמֶר בְּלָעָם אֶל בָּלָק הִנֵּה בָאתִי אֵלֶיךָ עֵתָה הִיכֹל אוֹכֵל דָּבָר מְאֻמָּה" (כב, לח)

אמר בלעם לבלק: איך אקללם, והלא הם הולכים בבגדי שבת ויום טוב

בספר "פקודת המלך" (ליוורנו, תקס"ד), הביא מדברי "פרקי דרבי אליעזר", וזה לשונו: בשעה שביקש בלק מבלעם לקלל לו את ישראל, אמר לו בלעם לבלק: איך אקללם, והלא הם הולכים בבגדי שבת ויום טוב, ולא עוד אלא שהולכין אצל הדרשה בשעה שהחכם יושב ודורש.

מהו הקשר בין בגדי השבת ודרשת הרב - לענין הקללה שביקש בלק מבלעם.

וזיאר הגאון רבי אברהם ברוך מני, מרבני חברון בן הגאון רבי אליהו סלימאן מני, רבה הנודע של חברון, על פי מה שידוע, שכל ענין הניחושים והכשופים הוא המשכת שפע

מהכוכבים והמזלות לארץ, ועל ידי זה פועלים מה שפועלים, אך אינם שולטים אלא על מי שהוא תחת שלטון הכוכבים. לא כן ישראל, אשר עליהם נאמר "כי חלק ה' עמו", בשעה שעושים רצונו של מקום - אין שום אומה ולשון ומכשף ומנחש שיוכל לשלוט בהם. כפי שאמר רבי חנינא לאותה אשה שהיתה מחזרת ליטול עפר מתחת רגליו, על מנת לעשות לו מעשה כישוף ולהרע לו (סנהדרין סז): 'אי מסתייעת - זיל עבידי, "אין עוד מלבדו" כתיב (אם תצליחי, לכי ועשי זאת, שהרי נאמר "אין עוד מלבדו", ואם הקב"ה חפץ בי - לא תוכלי להרע לי כלל).

והנה, ידוע מה שכתב ה"אבן עזרא" ששמירת שבת קודש והתענוג ביום זה מורה שאין אנו תחת שליטת הכוכבים, שהרי יום שבת הוא תחת ממשלת כוכב שבתאי, והיה צריך להתאבל בו וללבוש שחורים ולהתעטף שחורים ולהתבודד בהרים וכיוצא בזה, שכל זה עושה המנחש להמשיך כח שבתאי עליו, אך אנו עושים להיפך - לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ואוכלים ושותים וחוגגים, להורות שאין אנו תחת ממשלתו, אלא רק תחת ממשלת השם יתברך. (מעין זה הובא ב"זהר חדש", פרשת יתרו, דף נא ע"א).

מעתה יבואר המדרש כמין חומר: בשעה שביקש בלק מבלעם לקלל לו את ישראל, אמר לו בלעם לבלק: איך אקללם והלא הם הולכים בבגדי שבת ובבגדי יום טוב דהיינו שלובשים לבנים ומתעטפים לבנים - שזה היפך מידתו של שבתאי, ולא עוד אלא שהולכין אצל הדרשה בשעה שהחכם יושב ודורש, ומתאספים אגודות אגודות לעסוק בתורה ושמחתה - ואף זו היפך מידתו של שבתאי, האוהב התבודדות וישיבה לבד, מבלי התאספות עם, וכל זה מורה שאינם תחת ממשלת הכוכבים, ואם כן איך אקללם, הלא עם זה ברוך ומבורך מפי הקב"ה.

"וַיֵּרָא מִשָּׁם קֶצֶה הָעָם" (כב, מא)

ראה קוצים שבעם

ראה קוצים שבעם, רשעים שבהן, מחוסרי אמנה שבהן, שפלטן הענו, ונתכוון להן לקללן.

"בְּנֵה לִי בָזָה שְׂבָעָה מִזְבַּחַת וְהֵכֵן לִי בָזָה שְׂבָעָה פְּרִים וְשְׂבָעָה אֵילִים" (כג, א)

בלעם ידע סוד שם אהי"ה

ג' פעמים ז' הם כא'. ונראה לפרש על פי החיד"א ז"ל דכל המבקש דבר מאת שם "אהי"ה" אין תפילתו חוזרת ריקם וכ"א ג' אהי"ה וכיון דבאומות העולם קם נביא גדול ידע סוד שם אהי"ה.

”את שבעת המזבחות ערכתי” (כג, ד)

בלעם בנה שבעה מזבחות והקריב 42 קרבנות והס”א תבע את זה, ואומר רבנו האר”י שהקב”ה שלם להם בזמן אלישע הנביא שיצאו שני דובים מן היער שהם בלעם ובלק ואכלו את הארבעים ושתים הנערים כנגד הקרבנות

במדרש מבואר שהזכירם בלשון המזבחות בה’ הידיעה לפי שמצינו שבעה צדיקים שעשו מזבחות מיום שנברא העולם ועד בלעם, ואלו הן, אדם, קין, הבל, נח, אברהם, יצחק, ויעקב, כל אחד בנה את שלו ובלעם כנגד כולם, לכך הזכיר בה”א הידיעה.

וחכמי הקבלה הסבירו את שבעת המזבחות ערכתי. מה שעשה מהם שבעה ומה שהזכירם בה”א הידיעה הכל בהשגחה גמורה וכוונה ידועה, כי בלעם ברוב חשקו לקלל רצה להמשיך רצון מהמחשבה הטהורה אל כל השבעה ולהשפיע בהם כח, ולא הספיק אצלו שיעשה מזבח אחד ועשה שבעה מזבחות כדי שיפעלו כל המדות רצונו ויספיקו מחשבתו בהמשכת הרצון ועלו קרבנותיו בהשלשה מקומות מ”ב.

והנה שבעת המזבחות האלה הם שבעת ימי בראשית ושבעה נרות המנורה, והם הנקראים צרור החיים, כי הם ענין מיוחד למעלה מתפרד למטה.

בלעם בנה שבעה מזבחות והס”א תבע את המזבחות האלה, אמר לו הקב”ה אני אשלם לך, ואומר רבנו האר”י ששלם לו בזמן אלישע הנביא שבאו בני יריחו לאלישע הנביא ורצו מים, כי היו להם מים מרים, ולא יכלו לשתות מהם ולכן היו צריכים לקנות כל הזמן מים בכסף, ואמרו אין לנו כח לזה בבקשה ממך תרפא לנו את המים שיהיו ראויים לשתיה.

ואלישע הנביא באמת כתב איזה שמות על צלחת ושם במעין יריחו ובאמת נהיו המים מתוקים עד היום הזה ולכן הוא נקרא מעין אלישע, שהיה של אלישע והיו ארבעים ושנים נערים שהם היו מוכרים להם מים וצעקו לאלישע עלה קרח עלה קרח. כתוב בתנ”ך שיצאו ב’ דובים מהיער ואכלו את ה-42 הנערים.

הגמ’ אומרת לא דובים ולא יער אלא הקב”ה ברא יער במקום והוציא שני דובים ואכלו את 42 הנערים.

ואומר רבנו האר”י שני דובים האלו הם בלעם ובלק, אמר להם הקב”ה אתם תקחו את 42 הנערים האלה על ארבעים ושנים קרבנות, ששה קרבנות כפול שבעה מזבחות, וזו המתנה שלכם 42 נערים האלה הרשעים.

ולפי הסוד יש בזה דבר נוסף, שהרי לא כתוב דובים עם ו' אלא דבים, דבים זה ה' גבורות קשות נקראות מנצפ"ך כמנין פ"ר, תחלק לחמש יצא 56 כמנין נ"ז. בדרך כלל הקב"ה מנהיג את העולם בנ"ו אחד האל הרב את ריבנו והדן את דינו והנוקם את נקמתינו. אדם אומר לבנו אם עושה דבר לא טוב נו נו. יער עולה כמנין פ"ר, יצאו ממנו ב' דבים כמנין נו וא"כ פעמים נ"ו.

"לְכָה אֲרָה לִי יַעֲקֹב וְלָכָה זַעֲמָה יִשְׂרָאֵל" (כג, ז)

מי שרוצה לקלל צריך לקלל את כל השמות, ושיקלל במדת יום ובמדת לילה

הזכיר שני שמות יעקב וישראל, ומכאן מי שרוצה לקלל צריך לקלל את כל השמות, ושיקלל במדת יום ובמדת לילה, וזהו שסמך מיד מה אקוב לא קבה אל, ולא אמר זעם כענין שכתוב (תהלים ז' יב') ואל זועם בכל יום, אלא שכוון להזכיר שתי המדות.

"מָה אֶקֶב לֹא קֵבָה אֵל וּמָה אֶזְעַם לֹא זָעַם ה'" (כג, ח)

בלעם אמר מה אוכל לעשות אם הקב"ה לא נותן לי לומר שם אלהים אלא דוקא שם "אל" שהוא רחמים

ידוע ששם הוי"ה הוא רחמים, אבל אם כתוב רק י"ה, זה מורה על הדין, וכן שם אלהים הוא דין, אבל אם כתוב רק אל, זה בחינת רחמים, והנה בלעם הרשע בזמן שהיה רוצה לקללם בשם אלהים שהוא דין היה הקב"ה מושך רסן בפיו ולא עזב אותו שישלים שם אלהים, וז"ש מה אקב לא קבה אל, כלומר מה אוכל לעשות אם הקב"ה לא נותן לי לומר שם אלהים אלא דוקא שם "אל" שהוא רחמים, ובזמן שהיה רוצה לומר שם י"ה שהוא דין. הקב"ה אומר לו שישלים שם הוי"ה שיהיה רחמים, וז"ש ומה אזעום לא זעם ה', כלומר איך אוכל לקללם בשם י"ה, אם השי"ת לא חפץ בזה, ואומר שאשלים שם הוי"ה שהוא רחמים, נמצא כאילו היה רסן וחכה בפיו שמושך לכאן ולכאן, ואינו ברשותו לדבר מה שהוא רוצה.

"מָה אֶקֶב" (כג, ח)

בזכות האמנים וקדישים וברכו לא הצליח בלעם לקלל את ישראל

מה אק"ב, אמן קדיש ברכו, אמר בלעם הרשע היאך אוכל לקללם והם אומרים בכל יום כמה אמנים וקדישים וברכו.

”הן עם לְבַדָּד יִשְׁכַּן” (כג, ט)

אותיות ה"ן שאין להם בן זוג מראים על ישראל שאין להם בן זוג

כל אותיות יש להם בן זוג, א"ט ב"ח, חוץ מאותיות הן, כן ישראל אין להם זוג ואפילו מלך גוזר עליהם לחלל שבת ולבטל מילה או לעבוד ע"ז הן נהרגין ואינן מתערבין עמהם, שנאמר ובגוים לא יתחשב ומה אני עושה כל מלך ואויב שעומד עליהם אני הורגו שנאמר הן עם כלביא יקום וכן אתה מוצא בעמלק וסירא ומצרים.

”הן עם לְבַדָּד יִשְׁכַּן ובגוים לא יתחשב” (כג, ט)

ישראל נפרד מהגויים ומהבלי העולם הזה, ישכון, אז יהיה לו מנוחה ואין אומה ולשון שולטת בו

פירשו רבני אשכנז, הכונה הן עם בני ישראל בהיותו נפרד מהגויים ומהבלי העולם הזה, ישכון, אז יהיה לו מנוחה ואין אומה ולשון שולטת בו, כמו שאמרו אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, אבל ובגוים אם העם הזה יתערב עם הגוים לעשות כמעשיהם יצא ללכת בנימוסיהם ותענוגי הבלי העולם הזה, אז לא יתחשב, הלך ממנו החשיבות ויהיה נבזה ושפל רוח וגוף.

ואפשר להוסיף ישכון גי' שכינה עם הכולל, כי בהיותו לבדד עוסק בתורה נכח פני ה' הנה השכינה עמו לשמרו מכל רע, וזהו לבדד ישכון. (מוסר חכמים)

”לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישׂראל” (כג, כא)

בשמים צרפו אותיות ”און ועמל” ונהיה ”עמנואל”. שה' אלהיו עמו

ארז"ל בלעם הרשע היה מקטרג על ישראל. והיה אומר שיש בהם און ועמל, ובשמים בבלו מחשבתו והפכו את אותיות ”און ועמל” לתיבת ”עמנואל”, וז"ש לא הביט און ביעקב שלא רצה השי"ת בקללה של און, ולא ראה עמל בישראל, וגם לא השגיחו בשמים מה שקטרג לומר שיש בהם עמל, אלא ה' אלהיו עמו, שבשמים צרפו אותיות ”און ועמל” ונהיה ”עמנואל”. שה' אלהיו עמו, וגם תרועת מלך בו, תרועת לשון ריעות ואהבה שישראל הם אהובים וחביבים לפני השי"ת.

הבחין בלעם במעלתם של ישראל שאף על פי שיגיעים הם בתורה אינם חשים בעייפות וטורח

כתב האור החיים הקדוש, וזה לשונו: שהצדיקים, הגם שעושים מצות וכל עסקם בתורה אינם מרגישים שיש להם עמל, אלא אדרבה כאדם המרויח וכאדם המשתעשע בשעשועים, לרוב חשקם בתורה, הבחין בלעם במעלתם של ישראל שאף על פי שיגיעים הם בתורה אינם חשים בעייפות וטורח.

בספר תולדות אדם מביא מעשה אודות רבי זלמל'ה אחיו של רבי חיים מוולאז'ין, שפעם אחת תוך כדי לימודו נזקק לספר מסויים שהיה מונח מאחורי ארון ברזל גדול וכבד, שבדרך כלל רק שלשה אנשים יחד יכלו להזיזו ממקומו, אך רבי זלמל'ה לא נרתע מלנסות להזיז את הארון, ברוב אהבתו את התורה ומתוך גודל חשקו ללמוד, הזיז את הארון לבדו והוציא את הספר שנזקק לו.

מנין שואבים בני התורה את הכח להגות בתלמודם לילה שלם, אין זאת אלא שמוצאים טעם בלימודם, לפיכך יש לדעת שתורת ה' מתוקה מדבש ונופת צופים למי שעמל בה, והזוכה לחוש באותו טעם נפלא, לא יחוש לעולם עייפות בשעת לימודו.

ידוע משלו של המגיד מדובנא בביאור הפסוק ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל (ישעיה מג' כב') משל לסוחר שבא ממדינת הים, בהגיעו לנמל ביקש מאחד הסבלים שיעלה לאניה, ויביא את חבילותיו לביתו, כאשר הגיע הסבל לבית הסוחר מזיע ומתנשף וביקש את שכרו, אמר לו הסוחר החבילות שהבאת אינן שלי, שאלו הסבל, וכי מניין לך זאת הרי לא ראית כלל את החבילות שהבאתי, השיב לו הסוחר חבילותי הן חבילות קטנות של יהלומים, אילו הבאת אותן בודאי לא היית מזיע ומתנשף כל כך, מאחר שראיתי עד כמה התעייפת, הבנתי שבודאי לא את הסחורה שלי הבאת. כך אומר הקב"ה ולא אותי קראת יעקב ומוסיף כי יגעת בי ישראל, כלומר, מהיכן ידעתי כי לא קראת בשמי, על ידי שראיתך מתעייף ומתייגע, כאשר הצדיקים לומדים ומקיימים מצות, אין הם חשים עמל לטורח, אלא אדרבה יש להם טעם ועונג רב.

משל זה הוא אחד משלשת המשלים של המגיד מדובנא, אשר האדמו"ר מקוצק אמר עליהם שנאמרו ברוח הקודש.

"ה' אֱלֹהֵינוּ עִמּוֹ וְתִרְוַעַת מִלֶּךְ בּוֹ" (כג, כא)

בלעם קילל את עם ישראל בר"ה

"ה' מגלה עמוקות" אומר שזמן שליחת השליחים מבלק אל בלעם היה בסוף חודש אלול, וכשהגיע בלעם לקלל את ישראל, היה זה בכ"ט באלול. לכן כתוב שבלעם מיהר בבוקר לצאת לדרכו כי רצה להספיק את ראש השנה... דבר זה רמוז במילים "לכה נא ארה לי" - א' ר"ה... וידוע מהזהר הק' שראש השנה זה דינא קשיא, והר"ת של "לי" - לקלל ישראל.

ולמה רצה בלעם לקללם דווקא בראש השנה? אלא בלעם עשה חשבון שראש השנה הוא יום שהשטן מקטרג על ישראל. בא אפוא בלעם ורצה לקללם בעת שהשטן מקטרג, אך ישראל תקעו בשופר וסתמו את פיו של השטן. אמר בלעם: איך אוכל לקללם אם "ה' אלקינו עמו ותרועת מלך בו", הלא תקיעת השופר שלהם מונעת ממני לקללם.

"תרועת" עם ז' האותיות גימ' תפארת

צריך להתבונן מה כוונתו במלת ותרועת. ואפשר לומר דמלת תרועת עם ז' האותיות גימ' תפארת דבא בלעם להפריז ולגדל מעלת ישראל לפני אביהם שבשמים ועוד אומר עליהם ישראל אשר בך אתפאר דהיינו ההתפארות שלו תלה בהם, וזהו ותרועת מלך בו, דהיינו שקרא אותו כשם מלכותו בזה ניכר רצונו של מלכו של עולם שלם עמו ובעל כרחנו חייבים אנחנו להודות ולומר אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו.

"אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם" (כג, כב)

לא יציאה ראשונה לבד אלא בכל שנה ושנה מוציאם כנוכר

אמר מוציאם בלשון הווה ולא אמר הוציאם בלשון עבר, ונראה על דרך אמרם ז"ל (פסחים קטז) בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, על כן אמרו יודעי פנימיות התורה כי כל ליל פסח מתבררים כוחות הקדושה מהקליפה ונוספים בעם בני ישראל, והיא הבחינה עצמה של יציאת מצרים, והוא אמרו אל מוציאם, כי לא יציאה ראשונה לבד אלא בכל שנה ושנה מוציאם כנוכר.

"אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעַפַת רְאִים לוֹ" (כג, כב)

פלא גדול מה שהיה עם דוד המלך

וכן דוד אומר הושיעני מפי אריה ומקרני רמים עניתני (תהלים כב' כב'), אמרו חכמים בשעה שהיה דוד רועה הגיע למקום גבוה שלמעשה היה זה ראם ישן, והיה דוד סבור שהוא הר

גבוה, התחיל רועה עליו את הצאן, עד שהוא יושב עליו עמד הראם, ומצא דוד רוכב עליו והיה מגיע לשמים, מדד קרניו ומצאן מאה אמה, יש אומרים לארכן ויש אומרים לעיגולם, באותה שעה אמר דוד, רבון העולמים אם אתה מציל אותי מכאן אני בונה לך היכל של מאה אמה, מיד זימן לו הקב"ה אריה, וכשראה אותו הראם נתירא ממנו מפני שהוא מלך על כל החיות וישב מפניו, ירד ממנו דוד, באותה שעה אמר דוד עכשיו הושיעני מפי אריה, כי מקרני רמים כבר עניתני, הא לפי שהוא גבוה אמר הכתוב כתועפות ראם לו, ואין תועפות אלא גובה, שנאמר ותועפות הרים לו (תהלים צה' ד').

"בַּעֲתָ יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל אֱלֹ" (כג, כג)

איש ישראל את חברו צריך לשאול מה פעלת היום בענייני רוח

פרשה זו יפה נדרשת בתורת אבות: כשם שעכשיו, כאשר פוגש איש את רעהו שואל אודות בריאותו ועסקיו וכו', כך כאשר פוגש איש ישראל את חברו צריך לשאול בראשונה: מה פעל אל? - מה פעלת היום בענייני רוח, האם כבר הספקת היום לעשות נחת רוח כלשהי להקדוש ברוך הוא!?

"הֵן עַם כְּלָבִיא יְקוּם וּכְאֲרֵי יִתְנַשְּׂא" (כג, כד)

התגברות לתפלה בחשק ולא ברפיון ובעצלות

כשהן עומדין משינת שחרית הן מתגברין כלביא וכארי לחטוף את המצוות (רש"י)

בזוהר הקדוש הסביר את ענין "הלביא" ו"הארי" בנושא של השכמה לעבודת הבורא, בהתגברות על העייפות לתפלה במנין, הרי כאן קימה וגבורה בפועל.

אך במדרש משמע, שההתגברות היא רוחנית - לעבור ממצב של שינה ובטלה למצב של ריכוז בתפלה ובעבודת ה' תמה שדבר זה דורש גבורת ארי, רגע אחד מתנמנם הוא ברפיון ובעצלות, ובמשנהו נצב במלא כוחו וגבורתו.

כאמור, גדולה סגולת הגבורה העצמית, לקום כלביא ולהתנשא כארי בתפלה לבורא עולם, שבזכותה נתגבר גם על השונא שבחוזן. וכמו שאמרו חז"ל (סוטה מב.) שבזכות קריאת שמע בוקר וערב מנצחים את האויבים. לכן לא יתירשל האדם לקום בבקר, גם אם עצל הוא מטבעו, איטי ומסורבל, אפי' הכי יתגבר כארי לעבודת הבורא.

והסבירו על הפסוק "רבות מחשבות בלב איש" כלומר בבוקר בעודו שוכב על מטתו חושב נישן עוד מעט או שמא כדאי כבר לקום, אומרים לו עצת ה' היא: "תקום" מיד בלי להתמהמה.

מעשה באדם שהיה נשוי באושר ובשלוה לאשה מסורה, שכל מעייניה להשביע את רצונו. והיתה קמה בעוד לילה מנפה ולשה ומתפיחה, מקטפת ועורכת את הבצק, מכשירה ומדיחה ומבשלת את הבשר, טורחת ומכינה מיני מעדנים וניחוחות הבישול והאפיה מלאו את הבית.

אך האושר בר-חלוף היה, האשה חלתה ונפטרה. התנחם ובנה ביתו מחדש עם אשה טובה, חכמה, בעלת מעלות רבות - אך טירחה על התקנת המאכלים לא נמנתה עליהן... מה שהביא מהמכולת, זה מה שאכל... דנה לכף זכות, לא כל אחת מוכשרת, לא כל אחת יודעת, המטבח אינו תחומה, לו יהי כן.

יום אחד התבשרה אשתו שלמחרת עומדים קרוביה להגיע, או אז קמה מבעוד לילה, ונפתה וקטפה וערכה, הכשירה והדיחה ובשלה וטגנה, ומן המטבח עלו ניחוחות מגרים של מעדנים מופלאים.

והבעל, חרק שיניים ועיניו ירו גצים. אם כך, יודעת היא ומוכשרת, בעבור קרוביה טורחת ומבשלת, רק בעבורי לא?! איני חשוב בעיניה די!!!

והנמשל - אמר הגאון רבי חויתא הכהן זצ"ל מג'רבה - יש לך אדם המתרשל לקום בבקר, תמיד יאחר למנין. מה נאמר, יש מי שהוא זריז ויש העצל בטבעו, איטי ומסורבל במהלכו, טבע הוא ואין לשנותו. אבל כשהוא יוצא לטיול, הנה יקום באשמורת, יתלבש כחץ מקשת, והנה הוא מוכן ומזומן. או אז יעורר תרעומת. אם כן, מסוגל הוא, זריז ונמרץ לכשירצה. אם כן, מדוע לא לתפלה במנין!?

והנה ב"שולחן ערוך" (או"ח סי' א) מובא - יתגבר כארי לעמוד בבוקר, והמקור הוא ממקרא זה, אבל הפלא שבפסוק מוזכר "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא", קודם לביא ואח"כ ארי. והנה כפי המבואר לביא הוא אריה קטן (כן כתב הרמב"ם). ויש להבין מה הכוונה שצריך לקום קודם כלביא ואחר כך כארי.

בספר "אוצר אפרים" הביא דבר נחמד מהגאון רבי שמעון הירשלהר:

איתא ברמ"א (סס"א) ומיד כשיעור משנתו יקום בזריזות. וכתב על זה ב"באר היטב" (סק"ה) בזריזות לאו דווקא אלא ישהה מעט ולא יעמוד פתאום והוא ע"פ חז"ל (גיטין ע.) אלא מיד בקומו יאמר מודה אני ורק אח"כ יקום ממיטתו ע"ש.

ולפי"ז מדוייק עד להפליא "הן עם כלביא יקום", מקודם יקום בשהייה מועטת כאריה קטן שלא נתגדל ויאמר מודה אני ורק אח"כ "וכארי יתנשא".

ומענין לענין באותו ענין אעתיק כאן דבר פלא בענין אמירת מודה אני הנאמר מיד בהתעורר האדם משנתו:

מעמד של קידוש השם מופלא היה באחד הכינוסים המדעיים העולמיים שנערכו באירופה. אחד המרצים הבכירים דיבר על התופעה הרפואית המוכחת בשטח, ולפיה אחוזי ההתעלפות של אנשים בשעה שהם מתעוררים בבוקר וקמים ממיטתם - הרבה יותר גבוהים מאשר ביתר שעות היממה.

הפרופסור הסביר את התופעה מן הצד המקצועי, ונימק את ההתעלפות בכך שכאשר אדם מתעורר וקם מהמטה, מחזור הדם בגופו עדיין לא פועל במלוא התפוקה הנדרשת לאדם כשהוא במצב עירני.

הדבר נכון גם באשר למערכות אחרות בגוף, ה'מתעוררות' רק לאחר זמן מה, וזו הסיבה שהאדם נוטה אז להתעלף, יותר מבשעות היממה האחרות. מסקנתו של המרצה היתה שאין לקום מהמטה מיד ברגע שמתעוררים, אלא יש להמתין 12 שניות בין ההתעוררות לקימה. **מיד** לאחר שהמרצה סיים את דבריו, קם אחד הרופאים היהודיים שנוכח בכינוס, וביקש את רשות הדיבור.

הרופא ייחד את תחילת דבריו לחוכמה הגנוזה בתורת ישראל, וקבע שכל הממצאים הנחשפים על ידי הקהילייה הרפואית, כבר נכתבו ברמז כלשהו בתורתנו הקדושה, והוכיח זאת על ידי כמה דוגמאות.

את הדוגמא המוחשית ביותר לכך יכולני להביא לכם באשר לנושא שהועלה זה עתה על ידי קודמי, אמר הרופא היהודי, תוך שהוא מציין שאין יהודי אחד בכל רחבי תבל שאינו יודע שהדבר הראשון שעליו לעשות, מיד בהתעוררו משנתו, הוא לומר "מודה אני לפניך מלך חי וקים, שהחזרת בי נשמתני בחמלה, רבה אמונתך". נוסח הנאמר מתוך עומק הלב, ובהרגשה של הודיה לה'.

את המודה אני אומר היהודי מיד בעת שהוא מתעורר, עוד בטרם קם ממיטתו. והנה, אם תספרו את המילים בקטע זה, תמצאו שיש שם בדיוק 21 מילים, וכיון שהוצאתה של כל מילה

מהפה, אורכת שניה, הרי לכם שחכמי ישראל הקדימו תרופה למכה, על ידי אמירת המודה אני, הנאמר כאשר האדם שוכב במיטתו, ומשהה בכך את הקימה שלו ב-12 שניות.

אי אפשר לתאר את מידת ההתפעלות שהיתה באולם הכינוסים באותה שעה, כאשר הכל נוכחו לדעת ביופיה של תורת ישראל. (ברכי נפשי ויקרא עמ' תרב)

מסרו נפש להתפלל בכותל המערבי. ונתגלה להם השכינה

מעשה נורא שהיה עם הרב המקובל ר' יצחק לוי זצ"ל ידוע היה בין כל יהודי העיר העתיקה בירושלים, הוא היה מהמקובלים הידועים וכל לילה היה הולך לקרוא תיקון חצות בכותל המערבי, וכמה פעמים מחמת המצב ממשלת המנדט הטילה עוצר דרכים, אבל לגבי רבי יצחק העוצר לא פעל כלום. הוא היה קם בחצות והולך לכותל המערבי כהרגלו וכמה פעמים פגשוהו משמרות השוטרים ותפסוהו ושאלוהו איך אתה יוצא מביתך בעוצר, ואסור לצאת לרחוב, היה עונה להם אני הולך להתפלל לכותל המערבי אל תאבדו לי את הזמן, מה אתם רוצים ממני מה איכפת לי מהעוצר שלכם, חשבוהו כאינו שפוי בדעתו חלילה, עד שהתרגלו אליו היו רואים אותו ועזבוהו לנפשו, וכמה פעמים אשתו ובניו בקשו ממנו והתחננו לפניו לבל יסכן נפשו, ולצאת כך בלילות, והוא לא שעה אליהם, ומספרים כי פעם הלך עם רב מקובל אחד מבתי מחסה לכותל בחצות הלילה ובהגיעם לכותל ויראו אשה לבושת שחורים ומקוננת כמו יונה, ובחזרתם לא ראוה, משערים שזו היתה השכינה שנגלתה אליהם שהיתה מקוננת על בניה ועל חרבן בית המקדש.

בפעם האחרונה שהלך רבי יצחק לוי ז"ל לכותל בחצות, ויתחיל לקרוא תיקון חצות וישמע קול חבטה חזקה וישא עיניו לראות מה הרעש ויראה נחש גדול מאוד נפל מעל הכותל למטה, ומתקרב בכיון אליו, והוא לא אז ולא נד, המשיך בתפילתו ויאמר בלבבו אם מהשמים שלחו את השליח הזה לקחת את נשמתו, הנה הוא מוכן לכך ויתקרב הנחש קרוב אליו ויעמוד כמו עמוד מאובן וישאר על מקומו כל זמן שהיה רבי יצחק ממשיך בתפילתו, כשגמר את התיקון חצות, לקח ספרו ויצא, ובצאתו שמע קול רעש של זחילה שחזר הנחש והתחיל ללכת, ולא ראהו עוד, אבל מהפחד של הנחש יצא לו פצעים ברגליו, והרופאים באו לכלל דעה לקטוע לו את רגלו, אבל הרב בן ציון חזן ז"ל מראשי ישיבת פורת יוסף ועוד רבנים שהכירוהו מקרוב התנגדו שיקטעו לרבי יצחק את רגלו, ומאותו זמן נשאר צמוד למיטה עד הכניעה של העיר העתיקה בשנת תש"ח, והוא עלה קרבן תמים לשמים, היות וכל אלו שלא יכלו ללכת ברגליהם

נשאר צמודים למיטותיהם, שרפו האויבים הלגינרים של צבא ירדן אותם עם בתיהם ה' ינקום דמם.

”וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר נָאִם בְּלָעַם בְּנֵוֹ בְּעֵר וַנָּאִם הַגָּבֵר שְׂתָם הָעֵינָן” (כד, ג)

בלעם נולד מהול

שתם העין, י”ג בני אדם יצאו מהולין ממעי אמן, ואלו הן, אדם ושת נח שם יעקב יוסף משה בלעם איוב שמואל דוד ירמיהו זרובבל.

בלעם היה פסח ועור

נראה בס”ד על פי מעשה באחד בריון ליצן שהיה חגר ועור בעין אחת, שבא לפני חכם אחד לשאול ממנו שאלה להתלוצץ בו, וישאלהו מי הוא גדול יותר בלעם או בלק וחשב אם יאמר בלעם גדול, יאמר לו איך יתכן והלא בלק מלך הוא, ואם יאמר בלק והלא בלעם נביא היה, וכששאל השיב לו בלעם גדול, ויאמר לו איך יתכן והלא בלק מלך היה, ויאמר לו החכם הנה נודע גדול הצדיקים הוא מי שנקרא טוב, דכתיב אמרו צדיק כי טוב, והגדול שברשעים הוא הנקרא רע, דכתיב אוי לרשע רע, ויש שני סימנים המעידים על הרע שבו, האחד הוא מום הפסח, והב' הוא מום העור, דכתיב בפרשת ראה וכי יהיה בו מום, פסח או עור, כל מום רע, ולפי זה בלעם שהיה פסח ועור, הנה הוא מעיד שהוא רע, וכיון שבלעם יש עליו שני מומין שני עדים, ובבלק לא יש אפילו עד אחד מעיד שהוא רע, נמצא בלעם מוחזק ברע יותר, וכיון שהוא רע יותר מבלק נמצא הוא גדול מבלק, כי ברשעים מי שהוא רע יותר הוא הגדול, וידום הבריון ההוא, כי היה בעל שני מומין עור ופסח המעידים עליו שהוא רע בליעל.

”וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר נָאִם בְּלָעַם בְּנֵוֹ בְּעֵר וַנָּאִם הַגָּבֵר שְׂתָם הָעֵינָן” (כד, ג)

שתום העין עינו נקורה ומוצאת לחוץ, והפלא הוא, שבה היה רואה יותר טוב

וכתב רש”י שתום העין עינו נקורה ומוצאת לחוץ וחוד שלה נראה פתוח, ואונקלוס תרגם שפיר חזי, ושמעתי לומר בכונת האונקלוס שפיר חזי דדוקא בעין הנקורה והחסרה, בה שפיר חזי.

והוא על פי מעשה שהיה בזמן השואה, אחד מהקצינים הגבוהים בצבא ההשמדה הנאצי היה חסר עין אחת, ובאותה עין עבר ניתוח בבית חולים המפורסם אשר בכרלין, ושמו לו תחת עין המקורית עין זכוכית, צוות המנתחים היה כה מיומן ומומחה עד אשר לא היה ניכר איזו מן העיניים היא אמיתית, ואיזו היא העין מזכוכית.

פעם אמר לאשה יהודיה לפני שעמד להוציאה להורג, כי תנצל אם תאמר לו איזה מן העיניים היא אמיתית, ענתה לו אותה אשה ללא היסוס את הנכון, ולפליאתו איך ידעה בבירור כזה, ענתה לו שידעה מיד, מאחר ובעין הזכוכית לא רואים רשעות. (מוסר חכמים)

”וַיִּשָּׂא מִשְׁכְּלוֹ וַיֵּאמֶר” (כג, ז)

הקב"ה שם ומקול לדיבורו של בלעם עם בלק והיה קולו נשמע מן השמים עד הגלגל הנביא מיכה אומר "עמי זכור נא מה יעץ בלק מלך מואב", בלק ידע שהכח של ישראל הוא בפה ולכן קרא לבלעם שיש לו כח בפיו לקלל וכדומה, וכתב הרב "סידורו של שבת" שהייתה עצתו של בלעם לעשות הכל בסתר, שאם יהיה בגלוי הקב"ה יעשה ניסים לעם ישראל והוא לא יצליח נגד ישראל. אבל רצון הקב"ה לא כך היה וקולו של בלעם היה הולך "מן השמים ועד הגלגל", כי נתן הקב"ה לבלעם קול חזק שנשמע למרחק ששים קילומטר ואז כולם ידעו מה רצו בלק ובלעם לעשות לעם ישראל.

”נָאֵם שִׁמְעֵ אֱמֹרֵי אֵל אֲשֶׁר מַחְזֶה שְׂדֵי יַחֲזֶה נִפְל וְגִלּוֹי עֵינָיִם” (כד, ד)

ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי ממשפחת רם, אליהוא זה בלעם

נפל וגלוי עינים - דרש רבי עקיבא, ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי ממשפחת רם (איוב לב' ב') אליהוא זה בלעם, בן ברכאל שבא לקלל את ישראל ובירכנו, ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם (דברים כג' ו'), הבוזי שהיתה נבואתו בזויה נופל וגלוי עינים, ממשפחת רם, מן ארם ינחני בלק.

”מֵה טוֹבוֹ אֱהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֶתֶיךָ יִשְׂרָאֵל” (כה, ה)

אשריכם שהתיחסתם לעולם הזה בתור אהל, ועל ידי כך זכיתם משכנתיך ישראל בעולם הבא

כתב בספר קול יהודה למו"ר הגאון הגדול רבי יהודה צדקה זצ"ל ראש הישיבה: מה טובו אהלך יעקב משכנתיך ישראל נראה להסביר בס"ד, בלעם ידע שכל מה שזוכים ישראל בעולם הבא, מפני שהתיחסו לעולם הזה כעראי בתור אהל, ועל ידי כך השקיעו כחם ומרצם לעולם הבא, וזה אמרו מה טובו אהלך יעקב, כלומר, אשריכם שהתיחסתם לעולם הזה בתור אהל, ועל ידי כך זכיתם משכנתיך ישראל בעולם הבא, כי משכנתיך פירושו משכן קבוע ונצחי וזהו בעולם הנצח.

או אפשר בדרך אחרת, כי ידוע שעל ידי האשה זוכים לעולם הבא, אם יש לאדם אשה כשרה, ומסתפקת במועט ומעודדת את בעלה ללמוד תורה, כדוגמת אשת רבי עקיבא שאמר לעשרים וארבעה אלף תלמידיו שלי ושלכם שלה הוא, כי היא גרמה לכולכם להיות תלמידי, ואכן הנשים הצדקניות שהיו בכל דור ודור, הן המזכות את בעליהן ללמוד תורה, והן מזכות אותם לעולם הבא, ולזה אמר מה טבו אהליך יעקב, כי ידוע שהאשה מכונה בשם אהל, וזה אמרו מה טבו אהליך יעקב אם האהלים הם טובים, על ידי כך תזכו הגברים שהם בחינת ישראל למשכן קבוע בעולם הבא, וזה כוונת הכתוב משכנתיך ישראל.

אם רואים שהאשה היא יראת שמים, ודאי שהיר"ש של בעלה בא ממנה

ולפי דרך זו שמענו מפי מורנו ורבנו גאון העולם עזרא עטייה ע"ה וזיע"א, על הפסוק אשה יראת ה' היא תתהלל (משלי לא' ל') מילת היא נראית כמיותרת, וביאר הרב ז"ל כי כשאנו רואים איש ירא שמים, לא יודעים אם זה מצד אמו או מצד אשתו, וזה שאומר שלמה שאם אנו רואים שהאשה היא יראת שמים, ודאי שהיר"ש של בעלה בא ממנה כי בדרך כלל האשה היא המשפיעה על הבעל, ובעלה לא יוכל להשפיע עליה, ולזה אמר אשה יראת ה' היא תתהלל ההילול מגיע לה ולא לאמו, כמו המעשה המובא בספר חסידים, בחסיד אחד שהיה נשוי לאשה צדקת ולבסוף נתגרשו הוא נשא אשה רשעה ונעשה רשע, והיא נשאת לאדם רשע והחזירתו בתשובה, ולכן אמר היא תתהלל, ודברי פי חכם חן, ולכן אמר בלעם מה טובו אהליך יעקב, העיקר לדאוג שתהיה האשה כשרה, ולכן כמה יש להשתדל להשיא לבנו אשה כשרה. ותהי אחריתי כמוהו.

בלעם ביקש תמות נפשי מות ישרים כי רצה למות יהודי, אמנם חכמה לחיות יהודי

וממשיך מו"ר להסביר פסוק "תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמהו" ע"פ האור החיים הקדוש ואומר עיין בזה בפירוש רבנו אור החיים על פי מעשה שקרא לו, ואני ארחיבנו קצת, מעשה ביהודי אחד שבא לפני האור החיים ואמר שהוא רוצה לעשות תשובה בתנאי שימות מיד, שאם ידע שימות מיד יעשה תשובה, כי לא מוכן לחיות עוד חמשים שנה שלא יחלל שבת, שלא יאכל בלי ברכה וכדומה, כי לא יכול, אמר לו הרב אור החיים הקדוש וכי חכמה למות יהודי, חכמה לחיות יהודי, חמשים שנה לא יחלל שבת, חמשים שנה יברך תחילה וסוף, חמשים שנה יניח תפילין, זהו יהודי, אבל למות כיהודי בלבד אין זו חכמה, אותו הדבר בענין בלעם, הוא ידע שסוף היהודי הוא שזוכה לגן עדן, אשר שעה שם יפה מכל עולם הזה, ורצה להיות יהודי, אבל בתנאי שזה יהיה בסוף ימיו בשעת מיתה בלבד, אבל לחיות כמה שנים,

לפרוש מהערייות ומן שאר העבירות אין הוא מוכן, לכן אמר ותהי אחריתי כמוהו, אחריתי דוקא, ומכיון שכולו היה רע לא זכה לכך, ולבסוף ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב זו היתה אחריתה.

ויש מפרשים שרצה שיאמרו עליו קדיש לאחר מותו ז"ש "תמות נפשי מות ישרי"ם" ר"ת יהא שמי רבא מברך.

הכומר שהתנהג כיהודי ולמד תורה

בחור יהודי, אשר היה רחוק מיהדותו, רצה ללמוד מקצוע. ולכן ניגש לגימנסיה, בכדי להירשם ללימודים. בראש הגימנסיה, עמד כומר.

באחד משלבי הקבלה, ניגש הבחור לראיון אצל הכומר. שאל אותו הכומר, האם הוא יהודי. התלבט הבחור כיצד לענות. מאחר שאם יענה את האמת, יתכן שלא יקבלו אותו עקב היותו יהודי. לעומת זאת, אם ישקר ויאמר שאיננו יהודי, אולי תתברר האמת, ואז ודאי שלא יקבלו אותו. לכן החליט לומר את האמת, שהינו יהודי. כאשר שמע זאת הכומר, ענה לו שהוא יקבלו ללימודים, אך יש לו תנאי לקבלה...

התנאי היה, שבכל יום אחר הצהריים, לאחר סיום הלימודים, הבחור יגש למשרד הכומר, והכומר ילמד אותו, את אותיות ה- "א-ב". הבחור ששאיתנו העיקרית היתה להתקבל לגימנסיה, הסכים בליט ברירה, לתנאי המוזר.

לאחר שנסתיימה השנה, גמר הבחור ללמוד עם הכומר, את כל אותיות ה-א' ב'. קרא לו הכומר ואמר לו, כי אם מעונין הוא להמשיך ללמוד בגימנסיה גם בשנה הבאה, עליו לבוא אליו, וללמוד אצלו במהלך השנה השניה, שיעור פרטי ב... חומש. לבחור לא הייתה כל ברירה, ושוב נענה לבקשה המוזרה. בסוף השנה, לאחר שגמר הבחור ללמוד את כל חמשת חומשי תורה מפי הכומר, קרא לו הכומר ואמר לו, שאם הוא מעונין להישאר בגימנסיה, זה בתנאי שיבוא אליו גם בשנה הבאה לשיעור פרטי אחה"צ ב... משניות. הבחור שוב נענה לבקשה. כך במהלך השנה השלישית, לימד הכומר את הבחור, את כל ששת סדרי משנה.

בסוף השנה, קרא הכומר לבחור ואמר לו כי עד כאן היה מסוגל ללמוד, אבל מכאן ואילך, איננו מסוגל. על כן, באם הוא מעונין להמשיך ללמוד בגימנסיה, עליו ללמוד גמרא. הכומר הפנה אותו למקום, שנמצא כמה רחובות לידם. שם יש ישיבה בשם "נר ישראל בולטימור", אשר בראשה עומד הרב רודרמן. הוא יוכל לעזור לך וללמד אותך גמרא. לאחר שתלמד שם

גמרא, תוכל לחזור וללמוד אצלנו בגימנסיה. הבחור, בלית ברירה, ברצונו ללמוד בגימנסיה, עמד שוב בבקשה המוזרה של הכומר.

ניגש הבחור לישיבת "נר ישראל בולטימור", וחיפש את הרב רודרמן. כשמצא אותו, שאל אותו הרב לחפצו. אמר לו, כי בא ללמוד גמרא. הבחור, שלא נראה כלל כיהודי, גרם לפליאתו של הרב. שאל אותו הרב, האם הינו יהודי, השיב לו הבחור בחיוב. אמר לו הרב רודרמן, כי אינו יכול ללמדו גמרא ועליו קודם ללכת ללמוד א'-ב'. השיב לו הבחור, כי זאת כבר יודע. אמר לו הרב, צריך ללמוד חומש. השיב לו הבחור, גם את זאת אני יודע. אמר לו, משניות אתה צריך ללמוד. השיב לו, שגם משניות כבר יודע. הרב רודרמן התפעל ובחן אותו, וראה שאכן הוא יודע. שאל אותו הרב, מי שלח אותך אלינו? אמר לו, הכומר מהגימנסיה...

הרב רודרמן קיבלו לישיבה, והבחור עלה ונתעלה ונהיה לבן תורה אמיתי, עד שלבסוף נבחן על מסכת שלמה והצליח. גם תעודה קיבל בגין הצלחתו, עם תעודה זו רץ אל הכומר.

ניגש לכומר ואמר לו, שבזכותו הצליח ונתעלה בישיבה, והנה ההוכחה להישגיו. אבל שאלה אחת לי אליך, מדוע עשית לי זאת?

הכומר פרץ בבכי והשיב: בהיותי כומר, קיבלתי שנה אחת, שנת שבתון - שנת חופשה בתשלום. לא ידעתי, כיצד אעביר שנה זאת. שמעתי על קבוצה של כמרים, אשר נוסעים לארץ ישראל לשבוע ימים, והחלטתי להצטרף אליהם, ביודעי שיש שם מקומות מעניינים לבקר.

היינו אמורים לחזור ביום ראשון. כליל שבת שלפני כן, טיילתי בעיר העתיקה להנאתי. הגעתי לכותל המערבי, שם שמעתי שמתפללים תפילת ליל שבת. מאוד נהנית מתפילתם, והמתנתי שם עד שהתפילה תסתיים.

בסיום התפילה, ניגש אלי יהודי ושאל, האם יש לי מקום לאכול בו ואם אני מעוניין להתלוות אליו ולאכול אצלו? הנהנתי בראשי והסכמתי להתלוות אליו. האיש, צירף עוד מספר אנשים נוספים לסעודה. בסוף הארוחה אמר המארח, כי הוא מזמין את כולם, גם מחר, לבוא לסעוד אצלו. גם למחרת הגעתי. בסוף הסעודה אמר המארח, כי הוא מארח את כולם בשמחה. אך יש לו רק בקשה אחת. יש יהודי בשם "נח וינברג", אני מבקש מכם שתשמעו ממנו שיחה בת שעה אחת, והיה זהו שכרי על הארוחות. הכומר שמע זאת ומיד הסכים. ניגש לשמוע את שיחתו של הרב וינברג, ומאוד התרשם. אז גמלה החלטה בליבו, שיש לו מה לעשות בשנת השבתון... להישאר בישיבת "אש התורה" בראשות הרב נח וינברג. חזר הכומר לחבריו ואמר להם, המשיכו בדרככם ואני אתעכב עוד בארץ ישראל.

חזר הכומר לישיבת "אש התורה" ובמשך השנה הספיק ללמוד א-ב', חמישה חומשי תורה, ושישה סדרי משנה. בסוף השנה, ניגש לרב שלימדו והשיב לו כי נגמרה לו שנת החופשה, ושחייב הוא לחזור לעיסוקו. אמר לו הרב כי לאחר שלמד כל כך הרבה, חבל שהכול ירד לטמיון. על כן כדאי, שימשיך ללמוד בישיבה. שכנועי הרב לא עזרו, והם החליטו לגשת לרב וינברג בכדי לשמוע לעצתו. הרב חזר ואמר, שעליו להישאר לאחר שהספיק ולמד כל כך הרבה במשך השנה. אבל הכומר לא השתכנע, עד שלבסוף התוודה...

אמר הכומר, אומר לראש הישיבה את האמת. אני גוי, ועבודתי היא ככומר ועלי לשוב לעבודתי. שמע זאת הרב וינברג ומיד צעק, אם כך, אינני סולח לך על כל השנה שלימדנו אותך תורה (שהרי אסור ללמד גוי תורה), ואין לך כלל מחילה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. הכומר, שלא ציפה לתגובה כה חריפה נבהל והחל לבכות. ביקש מחילה מהרב, אולם הרב לא הסכים למחול. לבסוף הוסיף, יהיה לך מחילה, באם פעם יבוא אליך יהודי, ותעביר לו את כל מה שלמדת בישיבה.

אמר הכומר לבחור, הנה, לאחר שנים רבות שהמתנתי בסבלנות שיבוא אלי יהודי, הגעת אלי. העברתי לך, את כל שלמדתי בישיבה. ועכשיו, כשהינך חוזר אלי עם תעודה שנבחנת על הגמרא, בשבילי זהו אות מן השמים, שנמחל לי על שנת הלימודים בישיבה. (הרב פינחס בלום, מפי אחד העדים למעשה)

אהליך, שיודעים הם שאינם נמצאים בביתם הקבוע רק נטו להם אוהלם לשעה

יש לרמוז בדברי בלעם כאן כי מה מאד ייטב להם, בהשרישם בנפשם הרגשת ארציות העולם הזה, שאינו אלא עולם חולף, והרי הוא כפרוזדור בפני העולם הבא, וזהו אהליך, שיודעים הם שאינם נמצאים בביתם הקבוע רק נטו להם אוהלם לשעה, ואמנם ידיעה זו ראויה היא לכל ישראל, ואפילו לפשוטים שבהם הנקראים יעקב, ואילו לאנשי המעלה אשר בשם ישראל יקראו, אין די בהרגשת הזמניות בעולם הזה, אלא מקדשים את חייהם בעולם הזה עד שנעשה ביתם מקדש מעט. ולזה כיוון בלעם באמרו משכנתיך ישראל. והזכר עובדא מהקדוש החפץ חיים זצ"ל, אשר אירע שנודמן לביתו אורח מארץ רחוקה, ובהתבוננו על סביבותיו ראה את פשטות הליכות הבית, וכי אין ל"חפץ חיים" בביתו אף המעט הדרוש לריהוט הבית, וכשהביע את תמיהתו על כך באזני הח"ח זצ"ל, השיב לו בתמיה על תמיהתו, וכי היכן רהיטיך אתה, השיב לו האורח התייר, כי שלי אין מקומם כאן בארץ, שאיני כאן כי אם אורח, והרי מקום מושבי בארץ מרחקים, ושם בביתי נמצאים רהיטים ומפארים את מעוני.

נענה מרן החפץ חיים זצ"ל, אכן אף אני נוהג כן, כי איני מרגיש עצמי בעולם הזה כי אם אורח נודד, כי מקום מגורי האדם בעולם הבא הוא, ושם אקבע את ביתי, ועל כן לא הוצרכתי להעשיר את דירתי הארעית בעולם הזה בריהוט מפואר, ורק כל ימי משתדל אני להשתכר ולרכוש אוצרות נצח בעבודת השי"ת, כדי להכנס לטרקלין שהוא עולם הבא.

הזדעזע מעומק נפשו וגער בעסקנים היתכן שלהנחת אבן פינה לישיבה יזמינו כומר

כאשר התקיימה חגיגת הנחת אבן הפינה לבנין הישיבה בקמיניץ, הזמינו העסקנים את הכומר של העיר, מתוך חישובים של דרכי שלום וכיוצא, אבל כשהגיע למקום ראש הישיבה, הגאון רבי ברוך בר ליבוביץ זצ"ל, וראה שהכומר נמצא במקום, הזדעזע מעומק נפשו וגער בעסקנים היתכן שלהנחת אבן פינה לישיבה יזמינו כומר, העסקנים מיהרו להתנצל ולהסביר שראו את עצמם נאלצים לעשות כן מחמת דרכי שלום שלא ייגרם נזק לצרכי הישיבה, רבי ברוך בר לא נרגע ובכה שעה ארוכה במהלך חגיגת הנחת אבן הפינה, וניתן היה לראות בעליל איך שדמעותיו מרוות ונספגות ביציקת היסוד לישיבה, כדי שהמאורע המעציב לא יגרום כל נזק.

הראה הקב"ה לבלעם "מחזה שד"י" מעשה מרכבה ומקום יעקב בכסא

בספר היכלות כתב, הקב"ה מחבב ומנשק דיוקנו של יעקב החקוק בכסא כשאומרים קדוש קדוש קדוש, ומשים ב' זרועותיו על ב' זרועותיו של יעקב, ואומר אשרי האב שבניו מקלסין אותו בקדושות הללו, והראה הקב"ה לבלעם "מחזה שד"י" מעשה מרכבה ומקום יעקב בכסא, ואומר מה טובו אהליך יעקב בגי' יעקב בכס"א כי השכינה מאהלת עליו.

רבותינו אומרים מהברכות של בלעם תדע מה רצה לקלל הרשע הזה

- א. מה טובו אהליך יעקב - היכן שלומדים ישראל יהיה בבחינת אהלים. והקב"ה משיב - משכנותיך ישראל משכן קבוע.
- ב. כנחלים נטיו - שילמדו כנחל אכזב רק בחורף לא בקיץ. והקב"ה משיב - כגנות עלי נהר, כנהרות שהולכים גם בחורף וגם בקיץ.
- ג. כאהלים נטע ה' - שיצאו מהם רק ת"ח קטנים, כעצים קטנים. והקב"ה משיב - כארזים עלי מים - ת"ח גדולים.
- ד. יזל מים מדליו - ילמדו טפין טפין. והקב"ה משיב זרעו במים רבים - שפע של תורה ויר"ש.

טובים אהלים של מטה מאהלים של מעלה

טובים אהלים של מטה מאהלים של מעלה, של מעלה יש נכשלים בה ועובדים לחמה וללבנה ולכוכבים, אבל של מטה אין אדם שנכנס לבית הכנסת או לבית המדרש וחוטא, בזכות ישיב יעקב באהלים שנאמר (בראשית כח' כד) ויעקב איש תם יושב אהלים.

בזכות נשים צדקניות עם ישראל לומד תורה

פרוש לפי שיש בישראל כת שקובעים עתים לתורה, וכת שעוסקים בה יתד התקועה, כנגד בעלי עתים אמר מה טובו אהליך יעקב כאהל זה שאינו קבוע, וכנגד כת התקועה אמר משכנותיך ישראל. וירמוז על נשי ת"ח שמשתדלות שבעליהן ילמדו תורה, ונטרן לגברייהו עד דאתו מבי רב, וגם בהיותם אצלם טורחות שיהיה להם ישוב הדעת ללמוד, וזה מה טבו אהליך - מקדשיך יעקב, כי הם סיבה שאתה במשכנותיך בתי מדרשות.

ראה שאין פתחיהם של ישראל מכוונים זה לזה

עוד כתבו רבותינו על שראה שאין פתחיהם של ישראל מכוונים זה לזה, אדם שרוצה לחזור בתשובה ואמר לו הקב"ה תפתח לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לך פתח כפתחו של אולם פתח שעגלות וקרונות נכנסים בו יפתח לך שערי שמים. ראה בלעם שאם אדם חוזר טיפה בתשובה ומשתדל בעבודת השי"ת או באיזו מצוה הקב"ה פותח לו שערים גדולים. אדם עושה מצוה קטנה הקב"ה מחשיב זאת למצוה גדולה, אמר בלעם איך אפשר להתמודד עם דבר כזה ואיך אפשר להלחם עם עם כזה ברגע שחוזרים בתשובה או מהרהרים בתשובה הקב"ה מוחל להם ופותח להם שערים גדולים, בשלמא אם אדם פותח פתח קטן והקב"ה פותח לו ג"כ פתח קטן אפשר לנצח את ישראל, אבל כאשר הקב"ה פותח להם פתח שעגלות וקרונות נכנסים בו כיצד אפשר לעמוד בזה וזה שאמר - ראה שאין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה, כמו שכתוב פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם, אדם עושה מצוה קטנה הקב"ה עושה אותה מצוה גדולה פותח לו פתח גדול מאד.

"מה טבו אהליך יעקב משכנותיך ישראל" (כד, ה)

כשפים לא שולטים בעם ישראל

לפי פירוש רז"ל ורש"י שהוא על אהל מועד ושילה, וכותב הוזה"ק כי על ידי זכות אהל מועד והכלים והקרבות אין הקסמים והכישופים של בלעם שולטים בישראל, והיא גופא מה

שרצה לומר בלעם לבלק, מה אעשה לך כי איני יכול להם, אחר דאנכי הרואה מה טבו אהליך יעקב משכנתך ישראל, ועל ידי זכות זו אין כשפים שולטים בהם.

מעשה נורא עם המקובל הקדוש רבי אברהם בן מוסא זצ"ל

מלכת מרוקו מרשעת היתה, והסיתה את המלך נגד היהודים, קבלו בני הקהילה בפני רבן, המקובל הקדוש רבי אברהם בן מוסא זצ"ל, עשה רבי אברהם מה שעשה, וכל משקה שבקשה המלכה לקחת לתוך פיה הדיף צחנה נוראה, הבינה המלכה מה מקור אסונה, רבי אברהם נאלץ לברוח על נפשו לתוניסיה הסמוכה. הגיע הרב עם רעיתו לתוניס הביירה, שכר חדר באכסניה, ויצא העירה, פגש יהודי ושאלו על חכמי העיר וראשיה, אמר לו: הערב נערכת חתונה מפוארת של אחד מבני העשירים, וכל בני הקהילה משתתפים בה, יבוא מר, ויכיר את רבניה ונכבדיה של הקהילה. הודה לו רבי אברהם על עצתו, ושאל לכתובתו של בעל השמחה, בהגיעו, מצא את השער פתוח לרוחה, השולחנות ערוכים והמנורות מפיצות אור יקרות, בעלי השמחה והאורחים טרם הגיעו, ישב רבי אברהם ליד אחד השולחנות ונח מעט מטורח הדרך. כעבור שעה החלו האורחים לבוא, ובעלי השמחה קדמו את פניהם והושיבו במקומותיהם, אז הבחין בעל הבית ברבי אברהם, וארשת של פליאה וסלידה הסתמנה על פניו, כי היו בגדיו קרועים ומאובקים בשל בריחתו החפוזה בדרכי המדבר. פנה אל המחותן ושאל: מיהו האיש הזה, כלום קרוב משפחתך זה, איני מכירו ענה. אף אני לא, אמר בעל הבית, הלך עני הוא, שנקלע לשמחתנו ומביש את החתונה בבגדיו המהווים. הדברים נאמרו בקול רם כדי שיגיעו לאזני האורח והוא אכן שמעם, קם בחרי אף ועזב את המקום בלי אמר ודברים. פנה בעל הבית אל המטבח להביא תקרובת לאורחים, ולפתע חש שהוכה בסנוורים, בתחילה חשב שאין זו אלא סחרחורת קלה, אך לא, הוא התעוור ולא ראה מאומה, עמד נדהם ותנה צרתו, מה זה היה לו ביום חתונת בתו. אמר לו המחותן חוששני שנענשת על שפגעת בכבודו של האורח הזר, אולי תלמיד חכם הוא והקדוש ברוך הוא תבע עלבונו. החלו לחפשו אך הוא נעלם ואיננו, שאלו עליו ואיש לא הכירו לבסוף אמר אחד האורחים, שנדמה לו כי פגש באדם זה ברחוב פלוני, מיהרו לשם ושאלו עליו והפנו אותם לאכסנייתו, נקשו בדלת ורעייתו יצאה לקראתם, הרב ישן, אמרה, עיף הוא מטורח הדרך. נדהמו, אכן רב הוא, תלמיד חכם. אנא הואילי בטובך לעוררו, הפצירו בה, הענין דחוף ואינו סובל דחוי, אנסה אמרה. נכנסה פנימה ואמרה לבעלה הרב: אנשים עומדים בחוץ ומבקשים לשוחח עמך, התאות לקבלם לשיחה. ענה הרב מה הוא רוצה הן כבר הסתמאו עיניו, כלום לא די לו בכך, נחרדה הרבנית והפצירה בו: אנא קום ושמע מה בפיהם מתחננים הם כי תאות לקבלם. רבי אברהם הסכים, נכנסו אל החדר הצר כשהם תומכים בידיהם

בבעל השמחה העור נפל האיש לרגלי הרב בככי ובתחנונים, והעתיר כי יסלח לשגגתו וימחל לו לאשר לא ידע גודל מעלתו. לא על כבודי הקפדתי אמר הרב, אלא שאתה דן את האדם לפי בגדיו וחיצוניותו, שאתה עובר על דברי חכמינו שאמרו אל תהי בז לכל אדם, אם תבטיח לי נאמנה שמהיום והלאה תכבד כל אדם עני כעשיר, פשוט כמכובד תאכיל כל רעב ותארח כל אדם, אתפלל לפוקח עורים שיפקח את עיניך. הבטיח בעל השמחה בכל לבו, ורבי אברהם העביר ידו על עיניו באמרו (ישעיה ו, ז) וסר עוניך וחטאתך תכופר, מיד שבה אליו ראיתו, חזרו כלם אל מסיבת החתונה ושמו של רבי אברהם בן מוסא הפך נערץ ונקדש.

"מה טבו אהליך יעקב" (כד, ה)

ראה את מעלת מחנה ישראל שהיו רבים, ולמרות זאת כל אחד שוכן באהליו מתוך צניעות אמר רבי יוחנן נאמר (במדבר כד, ב) "וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שכן לשבטיו" מה ראה? ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זה לזה, אמר בלעם, ראויין הללו שתשרה עליהם שכניה (ב"ב ס).

בלעם, שכוחו בפיו ועינו רעה, רצה לראות בעיניו את מחנה ישראל ע"מ שלקללתו ולעינו הרעה יהיה במה להאחז, "וירא את ישראל שכן לשבטיו... וישא משלו ויאמר... מה טבו אהליך, יעקב. משכנתך, ישראל". "יעקב" ו"ישראל" נכתבו בלשון יחיד. "אהליך" ו"משכנתך" נכתבו בלשון רבים. על שראה את מעלת מחנה ישראל שהיו רבים, ולמרות זאת כל אחד שוכן באהליו מתוך צניעות, ולא היה לעינו הרעה של בלעם על מה לחול וקללתו נהפכה לברכה.

חשובה ויקרה היא מעלת הצניעות, וכוללת בתוכה מידות טובות רבות

הצדיקים והחסידים הוכתרו במידה זו ונקראו "צנועים". על רבי עקיבא מספרת הגמרא, שראתה בו רחל בתו של כלבא שבוע, שהיה "צנוע ומעלי" - כלומר, שהיה צנוע במעשיו ונוח לבריות, ומתוך כך הכירה ביכולתו לגדול בתורה ולהיות גדול הדור.

מהי אם כן מעלת הצניעות האמתית, ומתוך מה אדם יכול לקנות מידה זו. חז"ל הקדושים אמרו (ב"מ פ:): איסרתא בלגינא קיש קיש קריא. מתי אדם מחפש שישמעו מה הוא עושה ופועל? כאשר הוא ריק מבפנים! ריקנות מולידה רעש לסביבה, וזאת על מנת לקבל לכל הפחות אישור מהסובב על ערך מעשי. שורש מידת הצניעות נובע אם כן משלמות בפנימיות האדם, כאשר אדם מגיע להרגשה שלימה עם עצמו, ומעשיו נעשים בשלמות מתוך רצון לקיים את מצוות בוראו, אין לו צורך לקבל אישור על כל מעשה טוב שהוא עושה, וודאי שאין הוא חפץ

להבליט את אשר לו. ומתוך שאינו מונחה ע"פ תכתיבי החברה, יש לו את הכח לשמור על דברים הנעשים בביתו פנימה ולא לספרם בחוץ.

בני זוג שסיגלו לעצמם את מידת הצניעות, ירכזו את כל כוחם לתוך ביתם שלהם, ולא יניחו לאיש זר לשזוף את מעשיהם בבית, אפילו לא לקרוביהם. אשה צנועה תשמור עצמה בלבוש צנוע ומכובד, ואת מעלותיה תפנה רק לתוך ביתה. שכרם של הנוהגים בצניעות רב מאד, התנהגותם הצנועה מביאה לשלמות הבית ולבנים מוצלחים, כפי שאמרו חז"ל על האשה הקמחית שזכתה לשבעה בנים כהנים גדולים, וזאת בזכות שהיתה שומרת ביותר על מידת הצניעות כפי שהעידה על עצמה "מימי לא ראו קורות ביתי, קלעי ראשי ואמרת חלוקי (יומא. 12).

הצרה הגדולה היותר היא שלא שומרים על הצניעות, הצניעות היא שומרת על הכל, ומההיפך כל הצרות באות. כאשר לא שומרים על הצניעות, ובפרט צריך לשמור על הבחורים שלנו מחטאים, אם הבנות לא הולכות בלבוש צנוע עי"ז מחטיאות את הרבים וגורמות צרות גדולות בעולם. כל העולם עומד על הצניעות "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם" עין רואה ולב חומד, מי שפוגם בעינים שלו כתוב ברבנו האר"י שמתגלגל בעוף הנקרא "ראה", ויש בזה צער הכי גדול בעולם. ואין אפוטרופוס לעריות.

החלום בענין הצניעות שחלם החת"ס

בספר 'חוט המשולש' (עמ' נב) סיפר חלום נפלא שחלם ה'חתם סופר' זצ"ל, ומעשה שהיה כך היה. שהנה בשנת תקס"ב בהיותו אבדק"ק מאטעסדארף, אירע מקרה רע שפרצה שריפה בבית נכרי אחד, ונתפשטה השריפה בכל רחובות העיר, ונשרפו רוב בתי ישראל. ה'חתם סופר' השתדל הרבה להטיב להנשרפים, ופעל לעורר רחמים אצל העשירים נדיבי עם, שיבנו לפי שעה 'בתי מחסה' מעץ, אשר בהם ימצא אנשי עדתו מנוח כל מי שנשרף ביתו, עד שיבנו בתיהם מחדש.

ויהי הלילה ויחלום חלום: "הסופר מניח הבתים בלא חריצין". וכך חזר לראות חלום זה שלש לילות זו אחר זו, וה'חתם סופר' חשב על הדבר והתבונן לפתור חלומו, עד שפתר חלומו כך: 'הסופר' - הרי הוא ה'חתם סופר' בעצמך, 'מניח הבתים בלא חריצין' - הכוונה דמחמת שאנשי עיר מאטעסדארף היו דחוקים וטרודים לבנות להם 'בתי מחסה', על ידי זה אירע שמחמת דוחק המקום היו כמה דירות וזוגות שהיה חדר אחד בלא דפנות ובלא חריצין

מפסיקים בין זוג לזוג וכן משפחה למשפחה, ולא נכון הוא. תיכף ומיד ציוה ה'חתם סופר' לעשות מחיצות בין כל הבתים והדירות.

והנה השבוע פטירת האור החיים הקדוש, ולמה נקרא קדוש, כי הוא היה נזהר מאוד על הקדושה היה שומר את עיניו ולא היה מוריד ידו מתחת לטבורו, כשהיה הולך לצרכיו היה מחליף כל מלבושיו וטובל בקדושה גדולה, ופעם המלך הכניס אותו לגוב האריות, כיון שנתן לו המלך לעשות תכשיטים לחתונת בתו אבל כשהיתה לאור החיים הקדוש פרנסה לא היה עובד, ולא משנה מי מבקש ממנו לעבוד ואפילו המלך ביקש ממנו ולא רצה להתעסק בהבלי העולם, הוא עובד את הקב"ה, ולא הספיק לעשות למלך תכשיטים לחתונת בתו, והמלך הענישו וצוה להכניסו לגוב האריות, לא נתנו לאריות לאכול עד שהיו רעבים, האור החיים הקדוש לקח אתו ספרים, וזרקו אותו אבל כל האריות היו מלקקים את רגליו, כשראה את זה המלך הבין שבאמת זה איש קדוש, וזה בזכות שמירה על הברית קודש. ולכן המעלה הגדולה של עם ישראל היא הצניעות.

ישראל קדושים נזהרים מלהביט בדברים האסורים עליהם

"לא הביט און ביעקב" עובדי ה' יודעים שלא רק מעשה העבירה אסור, גם ההבטה וההסתכלות בדברי עבירה, אסורים הם. ישראל קדושים נזהרים מלהביט בדברים האסורים עליהם, ולכן מדה כנגד מדה גם הקב"ה לא הביט און ביעקב. אינו מתיר לעין-הרע לשלוט בהם. ומי ששומר על עיניו, זוכה לדברים גדולים, ויש באפשרותו לפעול בעיניו הקדושות, גדולות ונצורות.

לפנינו ספור מרתק שארע עם תלמיד חכם אחד בעת שלמד בישיבת "הנגב" בנתיבות

פעם אחת, כאשר עשה את דרכו ליישיבה באוטובוס, הבחין כי לא הרחק ממקום מושבו יש דברים שהנפש היפה סולדת מהן. בלית ברירה וכדי להתרחק מן המראה, העתיק את מקומו לחלקו האחורי של האוטובוס.

בהיותו עייף מטורח הדרך, נמנם קמעה, ובחלומו - אומרים לו שמתחת לכסא שעליו הוא יושב מונחת פצצה. הוא התנער כמוכה הלם, לא האמין לדבר החלום. ליתר בטחון התכופף, והבחין לתדהמתו בשקית חשודה וממנה מציצים מספר ענבים רקובים. הוא מישש מעט את השקית ועד מהרה מגלה חוטי חשמל, המחוברים לחומר ממולכד בגודל עצום...

הודיע תלמיד הישיבה לנהג על "המציאה", והלה הוריד מיד את כל הנוסעים מן האוטובוס. חבלני המשטרה שהוזעקו למקום אמרו, שאם חומר הנפץ היה מתפוצץ, חלילה,

האוטובוס היה עף למרחק עשרות מטרים ואיש לא היה יוצא ממנו חי, רח"ל. חומר הנפץ נוטרל בחסדי שמים ונוסעים רבים נצלו מאסון כבד. בעיתונים פורסם שבחור ישיבה גילה את הפצצה, אך לא הביאו כמובן את הספור במלואו.

משהגיע הבחור לישיבה בנתיבות, שם פניו אל הצדיק ה"בבא סאלי" והנה אך נכנס לחדר, בטרם ספר את שעבר עליו, אמר לו הצדיק - בחלום אדבר בו, שניצל מאסון גדול וברכו. עוד גילה לו ה"בבא סאלי", כי המחבל שהניח את הפצצה כבר יושב בבית הסוהר...

שמר הבחור את הדבר בלבו.

כעבור ימים מספר הגיע מפקד משטרת נתיבות לביתו של הצדיק. בא להתיעץ עמו על חקירות מסוימות שעמדו על הפרק. הבחור הניצל נפגש עם המפקד ומסר לו את דברי ה"בבא סאלי" בדבר מעצרו של המחבל, גם המפקד נדהם עד עמקי נפשו.

התברר שהערבי שהניח את חומר הנפץ נאסר באותו יום על עבירה בטחונת קלה אחרת, ורק מספר שעות לאחר מכן נודע שהוא-הוא שהניח גם את הפצצה באוטובוס.

לדידנו, יש כאן מוסר השכל עצום, וישמע חכם ויוסיף לקח עד היכן מגיע שכרה של מצוה.

לא תמיד זוכים לראות את השכר בברור כמו שארע לאותו בחור, אך חובה עלינו להאמין שהשכר הזה קיים. ואם הקב"ה הבטיח - אין דבר בעולם היכול למנעו מלתת את השכר.

וכן ראינו בסוף הפרשה כאשר נפרד בלק מבלעם אמר לו בא ואתן לך עצה מה לעשות לעם ישראל שתצליח עליהם, דע לך אלהיהם של אלו שונא זמה, עצתי היא לך תגרה בהם את בנות מואב שהם יפות מאוד ותראה כמה חללים נופלים מהם. וכך היה, קנה להם מכשיר אייפון שיש בו את כל הצרות שבעולם - מחשב, אינטרנט, ה' יצילנו ושכנע אותם שיש שם גם דברים טובים וגם דברים רעים, ואמר להם אתם תסתכלו רק בדברים הטובים לא בדברים הרעים, אבל היצה"ר בוער ומה יעשה הבן ולא יחטא, פתאום קופצת שם תמונה לא טובה וכו', וכך לאט לאט גירה בהם בנות מואב ה' יצילנו, ונפלו מעם ישראל 24 אלף אנשים.

"וַעֲתָה בְּרַח לְךָ אֶל מְקוֹמְךָ" (כד, יא)

ברח הם אותיות חרב כי עתיד ליפול בחרב

לפי הפשט שאמר לו שיברח פן יפגעוהו מאנשיו וימיתוהו. ונראה דרמו לו באותיות ברח הם אותיות חרב כי עתיד ליפול בחרב על ידי ישראל כמו שאמר הכתוב בפ' מטות ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב.

”אֲרָאנוּ וְלֹא עֲתָה אֲשׁוּרְנוּ וְלֹא קְרוֹב” (כד, יז)

בלעם שהיה שונא את ישראל אמר: ”אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב”

כיצד ייתכן שנביא הגוים בלעם אמר: ”אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב” שישועתם לא קרובה. ואילו הנביא ישעיה (נו, א) אמר: ”כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות”, וכי כל נביא רואה משהו אחר הסותר את השני?

הביא הגאון מו”ר ראש הישיבה רבי יהודה צדקה זצוק”ל בספרו ”קול יהודה”, ביאור נפלא על פי משל מהגאון רבי עזרא עטייה זצ”ל, למלך שיצא לטייל במדבר והתרחק מהעיר, טעה בדרך ונהיה צמא מאוד למים, היו איתו שני שרים, אחד אוהבו, ואחד שונאו. כששאל אותם המלך מתי נגיע לעיר? השר השונא אמר לו: עוד הדרך רחוקה ויש זמן. וכששמע המלך כך גבר עליו צימאונו. ואילו השר האוהב אמר לו: הנה אנו קרובים מאוד לעיר. ועל ידי כך נרגע צימאונו.

והנמשל מובן, בלעם שהיה שונא את ישראל אמר: ”אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב”. ואילו ישעיה הנביא שהיה אוהב ישראל אמר: ”כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות”, ועל ידי כך עם ישראל נרגעים מסבלם ומצפים לגאולה.

”דֶּרֶךְ כּוֹכֵב מִיַּעֲקֹב” (כד, יז)

דרך כוזבא מיעקב

תני רבי שמעון בן יוחאי, עקיבא היה דורש דרך כוכב מיעקב דרך כוזבא מיעקב, רבי עקיבא כד הוי חמי בר כוזבא הוה אמר דין הוא מלכא משיחא, אמר ליה רבי יוחנן בן תורתא, עקיבא יעלו עשבים בלחייך כלומר זמן רב אחר מיתתך ועדיין בן דוד לא יבא (ירושלמי תענית ד’ ה’).

במקום שיצירתו של אדם נמצאת, שם גם הוא נמצא

עובדה נוספת באותו ענין. כאשר ערך רבי בר זצ”ל ביקור באמריקה לצרכי ישיבתו, ביקר שם גם המשורר החילוני ביאליק, והוא מאד רצה לפגוש את רבי בר, אותו הכיר מיישיבת וואלוז’ין, הוא שלח כמה שליחים להשפיע על הרב שיקבלו לפגישה, אבל הוא סירב בתוקף, ביאליק לא התייאש ושלח עוד שליחים להפציר בו לבוא, ואזי נעתר רבי ברוך בר לבקשה, אבל אמר כי הוא מסכים לבוא רק בשלשה תנאים: שהוא לא יסתכל עליו שהרי אסור להסתכל בפני אדם רשע, שביאליק לא ידבר אף מילה, שמיד אחרי שרבי ברוך בר יסיים דבריו, יעזוב

ביאליק תכף את המקום ולא יענה דבר, למרות התנאים הללו, ביאליק הגיע, וכאשר נכנס לחדרו, השפיל רבי ברוך בר את ראשו לארץ ואמר לו, שנינו למדנו ביחד בישיבת וולאז'ין: אני זכיתי שאני אומר שיעורים בישיבה, וכלום יודע אתה מה זו ישיבה, הלא נמצא בה מבחר הבחורים שיש לכלל ישראל, ואילו אתה נעשית משורר, ומהו המקום שבו קוראים את ספרי המשוררים בבית הכסא ובמקומות דומים לזה, ומי קורא את השירים, אינשי דלא מעלי, שיכורים ומבלי עולם, וכלל ידוע הוא, שבמקום שיצירתו של אדם נמצאת, שם גם הוא נמצא, והיוצא מכך הוא, שאתה נמצא כל הזמן בבית הכסא. וכשסיים רבי ברוך בר את דבריו, יצא ביאליק מהחדר ולא אמר דבר.

”אַרְאֵנוּ וְלֹא עֲתָה אֲשׁוּרְנוּ וְלֹא קְרוֹב דְּרֵךְ פּוֹכֵב מֵיעֶקֶב וְקָם שִׁבְט מִיִּשְׂרָאֵל וּמַחֲץ פְּאֵתֵי מוֹאָב וְקִרְקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת, וְהָיָה אָדוֹם יִרְשָׁה וְהָיָה יִרְשָׁה שִׁעִיר אִיִּבְיּוּ וְיִשְׂרָאֵל עֲשֶׂה חֵיל” (כד, יז-יח)

פסוקים אלו פירשם רבנו הרמב"ם, שהם מכוונים לשני משיחים, משיח ראשון דוד המלך, ומשיח אחרון שיבוא במהרה לגאלנו, כאן העידה התורה על מלך המשיח שהוא עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד לקדמותה

וכה פירש הרמב"ם: בפרשת בלעם נאמר, ושם ניבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד, שהושיע את ישראל מיד צריהם, והמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל באחרונה.

ושם הוא אומר: אראנו ולא עתה, זה דוד, אשורנו ולא קרוב, זה מלך המשיח, דרך כוכב מיעקב, זה דוד, וקם שבט מישראל, זה מלך המשיח, ומחץ פאתי מואב, זה דוד, וכן הוא אומר ויך את מואב וימדדם בחבל, וקרקר כל בני שת זה מלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים עד ים, והיה אדום ירשה, זה דוד, שנאמר ותהי אדום לדוד לעבדים, והיה ירשה, זה המלך המשיח שנאמר בו ועלו מושיעים בהר ציון, וכן כתב בעל אור החיים הקדוש:

כל הנבואה במלך המשיח נאמרה, ויתבאר על פי דבריהם ז"ל שאמר בפסוק בעתה אחישנה, זכו אחישנה, לא זכו, בעתה, הוא ריחוק מופלג, וזה לך האות, הן אנו בתחילת מאה הששית לאלף הששי, וכנגד שני הקיצים אלו דבר הכתוב.

בזמן הצהרת בלפור היה מרן החפץ חיים שמח מאד, ואמר כי רואה בכך אתערותא דלעילא בענין הגאולה, הוא אף הביא את דברי האור החיים הקדוש בענין וקם שבט מישראל,

אבל הוסיף ואמר כי הוא ירא מן החפשים שלא יקלקלו חס ושלום בבואם לארץ ישראל, כי הרבה פעמים היתה כבר עת רצון, אלא שקלקלו הדורות.

בשנת תרע"ה בקיץ, כאשר שהה החפץ חיים במוסקבה, נתקל שם באקראי בספר אלימה מאת רבי משה קורדובירו, החפץ חיים העתיק מפרק כד' שבספר את הקטע דלהלן, והיה שב ומרבה לדבר אודות הנאמר בו, וטען בהתפעלות עצומה כי המאורעות שבזמנו מאשרים כדברי הנבואה את חזותו הרחוקה של המקובל הגדול שחי בצפת בדורו של האריז"ל.

זכה כתוב בו: בסוף גלותנו זה, קרוב לזמן גאולתנו, יתחזקו הצרות לישראל תכלית החוזק ויצר להם ויאמרו להרים כסונו ולגבעות נפלו עלינו, (הושע י' ח') מפני הצרות הגדולות אשר תסובבנה מכל עבר ומכל פנה ויתרבה הצער. ולאחר הסבר ארוך שם כתב:

ואז ירבו הנסים ויגדלו עד אין קץ אשר אין פה יכול לדבר ולא שכל יוכל לשער לרוב נפלאות הנסים אשר יהיו לישראל, ויפתחו מקורי החכמה. וזאת תהיה לישראל ההנהגה בגאולה בעז"ה.

"ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבד" (כד, כ)

עמלק ר"ת ע'מרם מ'שה ל'וי ק'הת אבל אחריתו מית"ה

שמעתי משם המפרשים, ראשית גוים עמלק, ר"ל ר"ת של עמלק"ק יהיה עמרם משה לוי קהת, ואחריתו עדי אובד, כלומר סופי תיבות של עמרם משה לוי קהת. הם מית"ה, ללמד שאחרית עמלק ימחה מהעולם, וכן מחה אמחה תמחה ר"ת אמ"ת, ונבס"ד ראשית גוים עמלק ר"ת רג"ע, ללמד כרגע כעננים יכלו כל זרע עמלק והאומות, גם עמלק בגמט' מר, וכן בעמלק"ק ר"ת קדש עצמך בדבר מותר לך וכן "עמלק", גמט' "אל אחר".

קבלה מקובלת מן הנביאים, שהמלחמה היותר נוראה שתהיה בעולם, יהיה ממש לפני **שערי ירושלים**, בו יתקבצו כל אומות שבועלים

דברים נפלאים כתב הגאון רבי שאול בראך זצ"ל בספר 'אבות על בנים' (הקדמה עמ' כ), וזה לשונו: "וכתב האברבנאל בספרו 'מעייני הישועה' (מעייין יא תמר ח), השם יתברך יתן לב אומות אדום לכבוש ארץ ישמעאל, ובפרט ארץ הצבי, כי כולם מאווים בארץ ההיא, להיות שם קבר אותו איש, ובפרט כשיראו [אומות אדום] יהודים מקובצים שם יחרה אפם ויכבשו ארצות ההם, ויעשו בני ישמעאל מכת חרב והרג ואבדן. ובני ישמעאל יאספו ויבאו עליהם למלחמה לירושלים ויהרגום וישמידום וכו', וכתב האברבנאל (שם בתמר י) שאין זה פירוש

מסברא רק קבלה מקובלת אצלם מן הנביאים, שהמלחמה היותר נוראה שתהיה בעולם, יהיה ממש לפני שערי ירושלים, בו יתקבצו כל אומות שבועולם, אחד מהן לא נעדר, בצד אחד כל אומות המחזיקים דת נוצרי, ובצד אחר כל אומות שאין מאמינים בדת זה, ומקובל שמות שרי הצבא מכל צד, ואיזה מהם הנוצחת. ועל מלחמה זו ניבא בלעם באומרו (לקמן כד כג) 'אוי מי יחיה משמו אל' בעת שיבאו האומות שבשמים שם 'אל' [ישמעאל], ובדרך הטבע אין מנוס לחיים, ולא ישארו שם רק קדושים כמלאכים, ועל זה נאמר (ישעיה ד ג) 'הנותר בציון והנשאר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים', ומי יערב לנפשו להיות מקדושים אלו שישארו בחיים".

"איתן מושבך ושים בסלע קנך" (כד, כא)

אמר לו הקב"ה ליתרו אתה בא להקביל פניו של אותו צדיק, אל יהיו בתי מדרשות בטלים מזרעך לעולם

אני חותנך יתרו בא אליך (שמות יח ו) הקב"ה בוחן לבות וכליות הוא, אמר לו הקב"ה ליתרו אתה בא להקביל פניו של אותו צדיק, אל יהיו בתי מדרשות בטלים מזרעך לעולם, שנאמר וירא את הקיני וישא משלו ויאמר איתן מושבך ושים בסלע קנך.

"אוי מי יחיה משמו אל" (כד, כג)

אין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות

איתא במדרש פליאה הדא הוא דכתיב וסלחת לעוני כי רב הוא (תהלים כה' יא'), ונראה לי על פי מה שפירשתי וסלחת לעוני כי רב הוא, לכאורה נהפוך הוא אם החטא גדול בודאי אין כל כך טענה לבקש סליחה מהקב"ה, ומה להגדיל החטא, אבל נראה לי דהיא הנותנת, כי כבר אמרו בסוטה (ג' א') אין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות, דאם היה האדם מעלה על לבו גדולתו ורוממותו של הקב"ה כי הוא רם על כל רמים, וגם מעלה על לבו גודל עונשה של עבירה בודאי לא במהרה הוא חוטא, אלא בודאי נכנסה בו רוח שטות, והנה אם אדם נכשל בחטא גדול, זה עצמו מראה שלא היה בישוב דעת ובודאי רוח שטות נכנסה בו, וכן הנסיון ילמדנו אם אדם עושה מעשה מכוער מאד, מעמידין אותו לבחינה בפני רופאי הנפש להתחקות אחריו לדעת אם שפוי הוא בדעתו אם לאו, כי אי אפשר לצייר שאדם בעל בינה יעשה מעשה כזה, וזה וסלחת לעוני כי רב הוא, יען שרב הוא לכן מזה הטעם עצמו אני מבקש סליחה כי זה אות שלא חטאתי נגדך במעל ובמרד, כן כאן אמר אוי מי יחיה משמו אל, דהיינו

כפרש"י מי יכול להחיות עצמו מגזירות שהושמו עליו מאת הקב"ה, על כן אם חוטא בודאי רוח שטות נכנסה בו, על כן וסלחת לעוני כי רב הוא.

חבלי משיח הן קשין מכל צרה

כשראה מלכות רביעית שהיא גזורת שמד על ישראל ומבטלת מועדים ושבתות, כענין שנאמר ויסבר להשניה זמנין ודת (דניאל ז' כה') התחיל מכריז בקול גדול ואומר אוי מי יחיה משומו אל, ואלו הן חבלי משיח מלמד שהן קשין מכל צרה, עליהן אמר ירמיה ועת צרה היא ליעקב וממנה ישע (ירמיה ל' ז') אמר רב יהודה אמר רב אין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות הרשעה על כל העולם כולו תשעה חדשים, לכן יתנם עד עת יולדה ילדה ויתד אחיו ישובן על בני ישראל (מיכה ה' ב') עולא אמר ייתי ולא אחמיניה, וכן אמר רבא ייתי ולא אחמיניה, רב יוסף אמר ייתי ואזכה ואיתיב בטולא דרכובתא דחמאריה, אמר ליה אביי לרבא מאי טעמא, אילימא משום חבלו של משיח, והתניא שאלו תלמידיו את רבי אליעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח, אמר להן יעסוק בתורה ובגמילות חסדים, ומר הא תורה והא גמילות חסדים בידיה, אמר ליה שמא יגרום החטא, וכן אמר רבי יוחנן ייתי ולא אחמיניה, אמר ליה ריש לקיש מאי טעמא, אילימא משום דכתיב כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדב (עמוס ה' יט'), אמר ליה אראיך דוגמתו בעולם הזה, אדם יוצא לשדה פגע בו סנטיר דומה כמי שפגע בו אריה, יכנס לעיר פגע בו גבאי דומה כמי שפגע בו דב, נכנס לביתו מצא בניו ובנותיו טפולין ברעב, דומה כמי שנשכו נחש, אמר ליה אנא מהאי קרא מסתפינא, שאלו נא וראו אם יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו (ירמיה ל' ו'), מאי ראיתי כל גבר, אמר רבא בר יצחק אמר רב מי שכל גבורה שלו, מאי ונהפכו כל פנים לירקון, אמר רבי יוחנן פני פמליא של מעלה ופני פמליא של מטה, בשעה שאומר הקב"ה הללו מעשי ידי והללו מעשי ידי, איך אאבד אלו מפני אלו, אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי רהיט תורה ונפיל ושארן ליה לסוסיא באורייתא.

"אוי מי יחיה משמו אל" (כד, כג)

"משמו - אל" צירוף התיבות - שמואל

"אוי מי יחיה משמו אל" - הדא הוא דכתיב "וסלחת לעוונני כי רב הוא" (מדרש פליאה)

מדרש זה סתום וטעון ביאור.

איתא בכתבי רמ"ע מפאנו ("גלגולי נשמות" אות קנח) וז"ל:

נמצא בכתבי בוצינא קדישא האר"י זלה"ה על הפסוק "אוי מי יחיה משמו אל" שבלעם היה בצער מפני שראה שקרח יבוא בסופו לתיקון, מאחר שיצא ממנו שמואל (דברי הימים א, 1). אבל על עצמו לא ראה תיקון, לכן היה בצער. וזה הרמז בפסוק "אוי מי יחיה משמו - אל" צירוף התיבות - שמואל.

הוסיף הרמ"ע מפאנו: מאחר והאיר לנו האר"י בהקדמותיו נלך באורחותיו, והוסיף עוד רמז נפלא: הנה ידוע לכל בר בי רב, דעיקר התשובה היא הוידוי, וכתוב בספר "עשרה מאמרות" הטעם בזה, כי בוידוי הוא מודה על מעשיו, והדין הוא, שהמודה בקנס פטור (ב"ק עד:). אמנם נחלקו בגמרא רב ושמואל אם אדם הודה בקנס, ולאחר הודאתו באו עדים והעידו בבית דין על הקנס, שחייב. האם גם אז נאמר הדין שמודה בקנס פטור, או לאו. רב אמר פטור, ושמואל אמר חייב.

נמצא אם כן, שהוידוי שהוא מעיקר התשובה אין יכול להועיל רק לפי שיטת רב, ולא לשיטת שמואל. שהרי אמרו בזוהר הקדוש (בראשית) על הפסוק "עיני ה' משוטטים בכל הארץ" דיש מלאכים שמשוטטים בכל העולם ורואים מעשי בני האדם, וכשבית דין העליון דן את האדם המה מעידים על מעשיהם. נמצא שיש עדות על מעשי בני אדם, ונחשב כמודה בקנס ואח"כ באו עדים, שלפי שמואל לא מועילה ההודאה והוידוי.

וזה שאמר בלעם "אוי מי יחיה משמו-אל" דלפי שיטתו אין תקוה למי שחטא "ואדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" א"כ מי יוכל לחיות לפי שיטתו, עכ"ד עם תוספת ביאור.

לפי זה מתפרש היטב המדרש פליאה - "אוי מי יחיה משמו-אל" לפי שיטת שמואל אי אפשר לחיות, דלשיטתו לא מועיל הוידוי על החטאים, וזה שכתוב "וסלחת לעוונני כי רב הוא" - עוונותי מרובים. כי אי אפשר להם להתכפר ע"י התשובה. עד כאן מהספר הנ"ל אמנם אפשר לומר "וסלחת לעוונני כי רב הוא" רב ושמואל. הלכה כרב וא"כ וסלחת לעוונני כי רב הוא. (אוצרות התורה)

עשר אותות באות לעולם קודם הקץ

האות השני, הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה, ושורף בה כל יום מאומות העולם, עד שבוכים כל האומות ואומרים, או לנו אנה נברח ואנא נלך וחופרין כל המערות בארץ למצוא קורת רוח לעצמן, שנאמר (ישעיה ב' יט') ובאו במערות צורים, ואומרים זה לזה, בוא בצור והטמן בעפר (ישעיה ב' ו'), ועל אות זה נבא מלאכי שנאמר (מלאכי ג' יט') כי הנה יום ה' בוער כתנור,

ואותו שמש יהיה לישראל רפואה, שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ועל אותן צרות נבא בלעם הרשע, שנאמר אוי מי יחיה משמו אל.

”וְהִמָּה בָּכִים פָּתַח אֱהֵל מוֹעֵד” (כה, ו)

ק”ש מבטל יצר הרע

כתוב בתרגום יונתן ואינון בכיין וקריין שמע, וצריך ביאור, ואפשר במה שראיתי בחיבור כתיבת יד לתלמידי רבנו יהודה החסיד זצ”ל מאשר קבלו מרבם הנזכר, כי עון במילוי עי”ן ו”ו נו”ן, גימ’ רמ”ח, וקריאת שמע רמ”ח תיבות מבטל יצר הרע, והנה עתה כי ישראל חטאו בשיטים ובפרהסייה, זמרי עשה מה שעשה, והיה עון מלא ושלטה סט”א בישראל, לזה קראו קריאת שמע שהוא מבטל יצר הרע, והוא כל קבל עון מלא שמספרו רמ”ח.

”וַיְרֵא פִּינְחָס בֶּן אֱלֶעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקַּם מֵתוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמֶחַ בְּיָדוֹ” (כה, ז)

מראות עיניהם של הצדיקים מעלה אותם למעלה העליונה

מראות עיניהם של הצדיקים מעלה אותם למעלה העליונה, הדא הוא דכתיב וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים, וירא והנה איל, וירא והנה באר בשדה, וירא והנה הסנה, וירא פנחס לפיכך הם שמחים במראות עיניהם.

”וַיָּבֵא אַחַר אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֶּבֶה וַיִּדְקַר אֶת שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאִשָּׁה אֶל קֶבֶתָהּ וַתַּעֲצֵר הַמַּגִּפָּה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל” (כה, ח)

אמר רבי יוחנן ששה נסים נעשו לו לפנחס

אמר רבי יוחנן ששה נסים נעשו לו לפנחס, הנס הראשון, היה דרכן לפרוש זה מזה והדביקן המלאך זה בזה, הנס השני, סתם המלאך את פיהם ולא יכלו לצווח, הנס השלישי, שכיון בזכותו של האיש ובנקבותה של האשה, והיו רואין את זכרותו בתוך קובה שלה, מפני הנוקדין שלא יאמרו אף הוא נכנס לעשות צרכיו, הנס הרביעי, שלא נשמטו מתוך החרב אלא עמדו להם במקומן, הנס החמישי, הגביה המלאך את המשקוף כדי שיוציאו על כתפו, הנס השישי, היה מלאך מחבל בהם ויוצא, בא וחתבן על הקרקע לפני המקום אמר לפניו רבונו של עולם על אלה יפלו כ”ד אלף מישראל, והיינו דכתיב ויעמוד פנחס ויפלל ותעצר המגפה (תהלים קו’ ל’), ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל, אמר רבי אלעזר מלמד שעשה פלילות עם קונו, ביקשו מלאכי השרת לדחפו, אמר להן הקב”ה הניחו לו שקנאי בן קנאי הוא, משיב חמה בן משיב חמה הוא.

”וַיְהִי הַמָּתִים בַּמִּנְפָּה אַרְבַּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף” (כה, ט)

עשרים וארבע אלף שמתו במגיפה משבט שמעון בשיטים, היו גלגול עשרים וארבע אלף שהרגו שמעון ולוי מאנשי שכם

וארז"ל בני אפרים שיצאו ממצרים שלשים שנה לפני הקץ והרגו אותם אנשי גת שנים עשר רבוא, ועצמותיהם נשארו שם בבקעה עד זמן יחזקאל הנביא, ואמר השי"ת שיתנבא על העצמות היבשות שיעלו ויחיו, וכן היה שנקרם עליהם בשר וגידים וחיו ועמדו חייל גדול, ומלך אחד עשה כוס מאותם העצמות ובזמן שהתנבא יחזקאל הנביא שיחיו, אותו הכוס עף ונהיה עצם כמקודם ונתחבר לחיבורו בגוף, וסברת רבותינו ו"א שחיו כמה שנים וי"א שמתו בעין הרע, כמו חנניה מישאל ועזריה, אחרי שניצולו מהאש עוד לא נזכר שמם, ורבנו הארז"ל אמר עשרים וארבע אלף שמתו במגיפה משבט שמעון בשיטים, היו גלגול עשרים וארבע אלף שהרגו שמעון ולוי מאנשי שכם, בעבור שהיו צריכים להרוג את שכם וחמור דוקא, ובאו בגלגול שבט שמעון שיתקנו מכיון שהיו נימולים, ולא נתקנו ובאו בגלגול עשרים וארבע אלף תלמידי ר"ע, ושכם בא בגלגול הנשיא שלומיאל בן צורישידי, ודור המבול באו בגלגול דור ההפלה, וכן בסדום וכן במצרים עד דור המדבר כדי לתקנם. וכתבו ספרי המוסר כי המצוה שאדם זהיר ונותן נפשו עליה לקיימה בשלימות זה הסימן שבא בגלגול לתקן מצוה זו, ויצה"ר מתגבר עליו למנוע, ובאיזה איסור או לאו כל דהו שהשטן מתגבר עליו תמיד, ידע שבא לתקן זה העון והשטן לא רוצה שיתקן נשמתו ולכן מתגבר עליו לעבור על האיסור או על המצוה ההוא וכן שמואל הנביא חי נ"ב שנה, ובא בגלגול ר' אלעזר בן עזריה, ובזמן שעשו אותו נשיא היה בן ח"י שנה, ונעשה לו ח"י שורות שיער לבן כנגד ח"י שנה שנחסר לשמואל הנביא, וזהו שאמר הרי אני כבן שבעים שנה, ולא היה כי אם בן ח"י שנה, ונסיים הפסוק בדברי רשב"י זיע"א שאמר בזוה"ק (בראשית דף ד) אשריו לאדם שיהיה תקיף וחזק במצות ובתורת ה' בעוה"ז כעמוד ברזל, ויבטח באחד ואל יפחד (ילקוט המוסר)

”וַיְהִי הַמָּתִים בַּמִּנְפָּה” (כה, ט)

גם בגזירה שימותו במגיפה כ"ד אלף מישראל, היה חסד מעם השי"ת, בכך שגם אלף שהגיע זמנם למות גם ללא המגיפה, נכללו באותו מספר עליו נגזר שימותו במגיפה

בשנת תרכ"ז פשטה בארץ מגפת החולי רח"ל בכל נוראותיה, והיא קטפה מאות נערים וזקנים, מיקירי ציון וירושלים ומבחירה, וירב המספד בירושלים, בין החולים במגפה היה רבי

יוסף זונדל סלאנט, בבוקר יומו האחרון, בהיותו על ערש דווי, אמר למבקרו את אשר שמע מרבו רבי חיים מוולאז'ין: מדוע נאמר בפרשה ויהיו המתים במגפה, ולא כתב וימותו במגפה, ללמדנו, שגם בגזירה שימותו במגיפה כ"ד אלף מישראל, היה חסד מעם השי"ת, בכך שגם אלו שהגיע זמנם למות גם ללא המגיפה, נכללו באותו מספר עליו נגזר שימותו במגיפה.

על כן נאמר ויהיו המתים, היינו גם אלו שבלאו הכי היו צריכים למות בסבת זקנותם, אף הם נכללו במגפה.

וראה זה פלא, כי נתקיים בו עצמו ענין זה, וסופו שנסתלק רבי זונדל מסלנט מן העולם באותה מגיפה נוראה.

כיוצא בו, אך היפוכו של דבר, מציינו על הכתוב ועבר ה' לנגוף את מצרים וראה את הדם ולא יתן המשחית, הלא מכת בכורות היתה ע"י הקב"ה בעצמו ומה ענין המשחית לכאן, היה לו לכתוב וראה את הדם, אלא ביאר רבי גרשון בן רבי אברהם אחי הגר"א בשם אחיו רבי אליהו, כי אמנם מכת בכורות היתה ע"י הקב"ה בעצמו ומה שאמר ולא יתן המשחית היינו אף מי שהגיע זמנו למות בלאו הכי גם אותו לא יתן המשחית לבוא. רבי שלמה מוולקומיר, מגדולי תלמידי רבנו הגר"א, נסתלק מן העולם עוד בחיי רבו הגר"א, כמה שנים לאחר פטירתו נתגלה לבנו בחלום, שאלו הבן, מדוע לא הופיע אצלו בחלום עד כה.

השיב רבי שלמה, שבעוונות הדור האויר אינו טהור, ועל כן הנשמה נמנעת מלעבור דרכו ולירד מטה לעולם הזה, לבל ידבק בה משהו מן האויר הלא טהור.

הוסיף הבן והקשה אם כן כיצד ומפני מה הגיע עתה, השיב רבי שלמה לבנו, כי מן השמים שלחוהו עתה בשליחות אל רבנו הגר"א בענין פירוש איזה מאמר בתורה, ומכיון ששליח הוא, הציבו לו שומרים השומרים על נשמתו לבל ידבק בה מן האויר של העולם הזה, ועתה, כיון שבא אל רבנו הגר"א, סר הוא לבקר את בנו. למחרת הזדרז בנו של רבי שלמה לקום ולנסוע אל רבנו הגר"א בוילנא וסיפר לו אודות החלום.

השיב רבנו הגר"א: ראות פני אביך לא תפלל מעתה, כי לא תוסיף עוד ראותו, ככל הנראה, הקפיד רבנו הגר"א על תלמידו על כך שגילה לבנו את ענין שליחותו.

בשנת תרע"ו, בזמן מלחמת העולם הראשונה, שהה החפץ חיים בעיר סמילאוויץ, באחד הימים בא לפניו אדם אחד, הח"ח כדרכו, נתן לו שלום ושאלו: מהיכן רבי יהודי, השיב היהודי: מעיירה קטנה הסמוכה לשדה המערכה, לא רחוק מברנוביץ.

באותה עת כבר היו הגרמנים בברנוביץ, לפיכך חזר הח"ח ושאלו: אולי שמעתם איזו ידיעה מברנוביץ, השיב היהודי, אי אפשר לשמוע כעת מאומה מן המתרחש בה, כיון שכל הדרכים המובילות אליה מלאות גדודי מלחמה, וכל האויר מלא קולות נפץ מיריות כלי המשחית שונים, וכי מי יעז לעבור בדרך כה מסוכנת.

לשמע התשובה פתח החפץ חיים ואמר:

ישנם שוטים התמהים, מדוע לא הגיע אף אחד מן העולם העליון כדי למסור לנו מן הנעשה שם.

התשובה לכך פשוטה: כשכל האויר מלא במזיקים ומשחיתים, הנשמה שהצליחה לחמוק מהם ולעלות מעלה, שוב אינה רוצה לחזור ולעבור בדרך זו.

הנה העיר ברנוביץ כל כך קרובה לכאן, ובימים כתקנם שומעים מן הנעשה שם בכל יום ויום, והנה כעת אין כל אפשרות לדעת מהמתרחש שם, וכל זאת למה, על שום שהדרך אליה מלאה מזיקים ומשחיתים ואין מי שיעז לעבור בה.

והוסיף הח"ח וסיפר אודות יהודי אחד, רבי פייבוש מוולאז'ין, שלפני פטירתו הבטיח לחברו שיבוא מעולם האמת ויתגלה אליו בחלום, כדי לספר לו מכל הנעשה שם.

נפטר האיש מהעולם, עבר זמן רב, אך אין קול ואין עונה, רק כעבור זמן נתגלה אליו האיש בחלום, וכה אמר אליו:

אל תתפלא שעד עתה לא באתי, הדרך מלאה במזיקים שונים, והנשמה יראה ללכת בדרך סכנה, ואם תתמהו, הכיצד בסופו של דבר הגעתי, דעו לכם כי עליכם להודות לרבנו הגר"א מווילנא, שכן חידוש גדול שחידש בתורה הקדושה גרם לטיהורה של הדרך, וכך יכלה הנשמה לרדת בלא שיאונה לה כל רע בדרך.

מצוה אותנו מיכה הנביא לזכור הנסים הנעשים לישראל

כתב בספר משלחן גבוה, היה זה בשנת תש"ב, בעיצומה של המלחמה העולמית הנוראה, וישיבת מיר שוכנת אותה שעה בגלות שנחאי, עת שעמד המשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין, ודיבר על הצורך לזכור את הנסים הנעשים דבר יום ביומו, וכך אמר: איתא בהפטרה לפרשה זו (מיכה ו' ה') "עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב, ומה ענה אותו בלעם בן בעור, למען דעת צדקות ה'", הנה כי כן, מצוה אותנו מיכה הנביא לזכור הנסים הנעשים לישראל, אבל כיצד הוא מורה לעשות זאת, על ידי זכר מה יעץ בלק מלך מואב, מחד גיסא, ומה ענה

אותו בלעם בן בעור, מאידך גיסא, כי על כן בזה האופן ניתן לממש את המטרה של למען דעת צדקות ה'.

כאן הזכיר המשגיח את זממו של היטלר ימ"ש ותוכניותיו, וקרא עליו את המקרא זממו אל תפק (תהלים ק"מ' ט'), על זה אמרו חז"ל זו גרמניה של אדום שאלמלי הן יוצאין מחריבים את העולם, ואז עבר למנות הנסים הגלויים שארעו להם, בבריחתם דרך ווילנא, ובהגיעם אל המנוחה, אף כי לא אל הנחלה, בעיר שנחאי, שם מצאו בית מדרש מתוקן ומוכן עבורם, ועוד כהנה גילויים של השגחה נפלאה.

אלא מה, התאוונן רבי יחזקאל, הבעיה היא שאין בעל הנס מכיר בנסו, וכשחיים כל העת בנסים נדמה לאדם כאילו זו דרך הטבע, והוסיף, אכן זו הסיבה שביקשתי מכם עוד בזמנים שחשבנו שאין כל מוצא למצבנו שכל אחד מאתנו יכתוב זאת בספר היומן שלו, כדי שכאשר נזכה להנצל מהצרה, נזכור נכוחה את מצבנו המסוכן ההוא, ואז נוכל לדעת צדקות ה' ולהכיר שאין עוד מלבדו.

תולדות אור החיים הקדוש

(החומר דלקמן נלקט ברובו מאוצר פניני החסידות)

משפחת רבינו

• בין המשפחות המיוחסות אשר גלו מספרד בגירוש הגדול של רנ"ב והגיעו למרוקו, נודעה משפחת "בן עטר" לשם ולתהילה. בעיר סאלי, על שפת האוקינוס האטלנטי, בקצה המערבי של מרוקו וצפון אפריקה כולה, קבעו בני המשפחה הרמה את מקום מושבם, ובה זרחה שמשו של הגאון הקדוש רבי חיים בן עטר זלה"ה (הנודע בכינוי רבי חיים בן עטר הזקן, כדי להבדיל בינו ובין נכדו רבנו נושא שמו).

רם ונשא היה. מופלג בתורתו וביראתו, בקדושתו ובפרישותו, ואף מהנהגת הציבור לא משך את ידיו. וכה כתב עליו רבנו בהקדמתו לספרו, "ומרוב חסידותו כמעט אני אומר שלא עבר עליו לילה בשינה, ובבכי גדול קונן על שריפת בית אלהינו, ואפילו בלילי טבת הארוכים השלים הלילה בלימוד עמי וכיוצא בי מיוצאי חלציו, ואף כי הרבה צרות עברו עליו והוצרך לנווד ממקומו, בכל זאת בכל מקום שגלה גלתה שכניה עמו, ולא מנע עצמו מד' אמות של הלכה".

אח היה לו ורבי שם טוב שמו, גדול כבודו בעיני בני קהילת סאלי ואף הוא עסק רבות בעניינם, עד שעלה ונתעלה למדרגת נגיד הקהילה. והיו האחים לבית בן עטר ראשי ומנהיגי הקהילה ברוח ובגשם. אף בית הכנסת משלהם, "צלאת בן עטר", היה להם.

• החל משנת תל"ב, עם עלות מולאי איסמעאיל ימח שמו לשלטון, נפתחה תקופה קשה ואיומה בקורות יהודי מרוקו. בשנות מלכותו הראשונות האיר פניו ליהודים. אפס, בחצי ימי מלכותו השתנה יחסו מן הקצה אל הקצה. הוא החל להציק להם ולרדוף אותם, והטיל עליהם מסים שונים ומשונים חדשות לבקרים. הלחץ והדחק הורגשו בכל פינה, ואף מעמדם של העשירים והאנשים שכלכלתם היתה איתנה, התמוטט לחלוטין.

אלא שזו היתה רק ההתחלה לשנים קשות ומרות שהלכו ונעשו נוראות יותר ויותר! בשנת ת"ס הוטלו על היהודים מסים בכמות כזו שרבים מעשירי הקהילות ירדו מנכסיהם, כפשוטו,

והפכו לעניים ממש. על צרה זו נוספו גם הבצורת ועלית המחירים הגדולה שבאה בעקבותיה.

• בן היה לו לרבי חיים בן עטר הזקן, ורבי משה שמו, אף הוא תלמיד חכם מופלג היה, שגם עסק בחסד ללא גבול, ומי ששימש כמשען ומשענה לנשברי לב, ששאבו ממנו עידוד וחיוזוק.

בשנת תנ"ו נתמלא ביתו של רבי משה אורה בהולדת בנו, אשר שם קורא לו על שם זקנו הקדוש "חיים", הוא רבנו חיים בן עטר, מי שעתידי היה להאיר את עיניהם של ישראל מאז ועד היום. נר ישראל, נשמה מניצוץ משיח בן דוד. מאור חיים לארץ ולדרים, לדורו ולדורות, והנודע לדורות על שם ספרו "אור החיים".

אך גדל חיים הקטן מיד ראו הכל כי חכם וחריף הוא וירא שמים מנעוריו. אף דבקה נפשו בנפש זקנו הרב, אשר רוח מלוא חופניים נחת מנכדו זה, ועל אף שגם עם שאר נכדיו למד תורה, הרי שאת מרב מאמציו השקיע בו, ולו מסר את רובי תורתו.

לא מש חיים הצעיר מאוהלו של סבו, ש"בין ברכיו גדל ובחיקו ישב לשאוב מדרכים הטובים" כלשונו. כשרונותיו העילויים עמדו לו לעלות בתורה כאחד הגדולים אשר בארץ. אף בתעניות וסיגופים הרבה, ולעיתים צם משל יומיים ויותר ברציפות.

למרות יגיעתו העצומה והתאמצותו לכוון לאמיתה של תורה, התנורותו ממנעמי העולם וכוונתו הטהורה, הרי שבהעלאתו את חידושי תורתו על הכתב היתה נפשו שפלה עליו ביותר, והוא היה מלא חשש. מי הוא זה ואיזהו שיבוא לחדש בתורה?! רק הידיעה הברורה שלו כי כל כוונתו לשם שמים, נתנה לו את האומץ לכך.

את ראשית ביכוריו כינס לימים לספר שאת שמו קרא "חפץ ה'". הורתו ולידתו של "חפץ ה'", החלו אצלו עוד בגיל בר מצוה, ומשאלה כמוסה היתה זו בליבו מאז ולתמיד. והיתה נפשו יוקדת בקרבו באהבה לטהטת לה', לתורתו, ולקיום מצוותיו. תשוקה נפלאה שלימים באה לידי ביטוי ובצבצה מכל עבר בספריו, ובפרט מספרו הנודע ה"אור החיים" הקדוש על התורה.

בדברו על אהבת ה' ודבקותו, ממש יצאה נפשו בדברו, ומתוך הדברים נמצאת למד כי מעולמו הוא מדבר. שהרי אין אדם כותב דברים שכאלו אלא אם כן עומד הוא במדרגה זו. לא יפלא איפוא, כי העפיל רבי חיים למעלות רוחניות נעלות ונשגבות כל כך, עד אשר התקדש שמו בקרב תפוצות ישראל כאחד מן הראשונים אשר בארץ.

"ורבנו הקדוש אור החיים אמר עליו מרן הבעש"ט שנשמתו מרוח דוד של אצילות, ובכל לילה שמע תורה מפי הקב"ה, ורוב קדושתו אי אפשר לכתוב, והיה מיורדי המרכבה וגילוי נשמות ומדרגות רוח הקודש באמת...."

• ולרבי שם טוב בן עטר הנגיד בן ושמו רבי משה, ויהי האיש נכבד ביותר בין יהודי מרוקו, ממשיך נאמן למורשת אביו הגדול שנשא את משא יהדות מרוקו על שכמו. ידו פתוחה לצדקה וחסד ולכל דבר שבקדושה.

כוחו של רבי משה בנגידות עלה על אלו של אביו, מעמדו בחצר המלך מולאי איסמאעיל היה רם ונשא. עם הזמן הלך מעמדו של רבי משה בן עטר והתחזק. אבל כטבעה של בני משפחת מלכות אכזרית זו, הרי שככל שהיו היחסים עמם קרובים יותר, כך גדלה הסכנה מהם. צורת החיים המבהילה והלא יציבה תחת צלם של בני משפחת המלוכה, דרשה ממקורביהם כוחות נפש עצומים, שכן לא אחת עמדו הללו בסכנת נפשות של ממש, על אף קרבתם הגדולה ושרותם הנאמן למלך.

בשנת תע"ז, הלשינו לפני מולאי איסמאעיל הלשנה כלשהי על רבי משה לא הועילו לו לנגיד כל זכויותיו, והמלך קנס אותו בקנס שכדי לעמוד בו היה רבי משה צריך למכור את כל נכסיו והדבר כמעט ורושש אותו לחלוטין. למרות הכל, גדולים היו מעשיו ופעליו, והוא עשה שלא תשתכח תורה מילדי ישראל העניים במרוקו, והיה משלם שכר לימוד מכיסו עבור אותם שלא השיגה יד הוריהם לשלם עבורם.

הוא אשר זכה להיות חותן המלך, כאשר בחר ברבי חיים, נכד אחי אביו רבי חיים הזקן, כחתן לבתו המצוינת מרת פאצוניה. מופלגת בצדקות היתה, עד שספרו עליה שמדי יום היתה מתעטפת בטלית ומניחה תפילין, כנאמר על מיכל בת שאול.

סמוך על שולחנו של חותנו - קרובו הנגיד ידע רבנו שנות שלוה והשקט, למרות חוסר השקט הכללי ששרר במרוקו המשיך לעלות ולהתעלות בתורתו, בקדושתו העילאית ובהתנורותו ממנועמי העולם הזה. בשנים ההם גם החל להפיץ את תורתו על פני חוצות, ולא הסתפק בתלמידים שבאו אליו, כי אם תר וחפש אחרי בעלי כשרון, שהוא יוכל ללמדם ולקדםם בהתאם לכשרונותיהם.

במקביל ללימודו עם תלמידיו, היה דורש מידי יום ביומו בבית הכנסת שבחזקת משפחתו, "צלאת בן עטר", שתי דרשות להמון העם ולכל מי שליבו חפץ, ולעיתים אף שלש דרשות ביום.

נערץ ונקדש היה רבינו על בני סאלי עירו, למרות שלא כיהן כרבה של העיר, ועל אף שהיו בה בסאלי בזמנו גדולי תורה נוספים. פעם אחת היה רבנו שקוע במחשבות דבקות, ובני קהילתו נזקקו לו בדחיפות אלא שיראו לנגוע בו ולהפסיקו מדבקותו. עקב נחיצות הענין הוחלט בין בני הקהילה לקחת תינוק קטן שלא טעם טומאה מימיו, וגם את התינוק טבלו במקוה. הם הורו לעולל לנגוע נגיעה קלה בבגדו של רבנו ותו לא. אבל גם נגיעה זו היה בה בכדי שירגיש רבנו בנגיעה גשמית קלה זו ויפסוק מדבקותו.

בימים ההם ובשנים ההמה, היו יהודי מרוקו מוכים ונרדפים בידי שמים ובידי אדם. אם לא די היה להם בהתנכליותיו של המלך הרשע, התרגשה ובאה עליהם בשנת תפ"א הבעורת הנוראה. היתה זו עצירת גשמים איומה ומוחלטת שנמשכה כשלוש שנים, והמיטה על ראש יהודי מרוקו השבורים והרצוצים רעב ועוני, מחלות ויסורים ומיתות מרובות.

לא זו בלבד, אלא שעם מותם של רבים מהיהודים שדרו ברבעים המיוחדים להם, נעזבו בתיהם וננטשו מאין יושב. הנכרים יושבי הארץ שניצלו את המצב פשטו על הבתים לשלול שלל ולבזו בו, וכך נהרסו הבתים ורחובות שלמים הפכו לעיי חרבות או למשנות גויים. לעומת זאת הלכו בתי הקברות וגדלו בקצב מהיר, כאשר דבר יום ביומו נקברו בהם חללי רעב למכביר.

חורבן הקהילות כגוף, ברוח ובנפש היה כמעט מוחלט. אבל גם בתקופה קשה ומרה שכזו, המשיך רבנו בשלו, בתורתו, בשיעוריו ודרשותיו בעבודת קדשו ובפעולות החסד שלו.

מעשה תוקפו וגבורתו

• דרכו בקודש של רבנו שתבעה התמסרות לרוחניות ולעבודת ה' בצורה החלטית, מצאה את בטויה גם בדרכו בפסיקת ההלכה, בה היה נוהג להחמיר. מעבר לפסיקותיו היומיומיות והכלליות, נודעו שלושה ענינים בהלכות מאכלות אסורות בהם יצא חוצץ כנגד מנהג מרוקו מקדמת דנא, וכל זאת למרות היותו צעיר לימים: החגבים, נפיחת הראה, והתולעים.

מאז ומקדם היה מנהגם של יהודי מרוקו, כאשר תקפה מכת ארבה את עריהם ושדותיהם, לתפוס מהחגבים המעופפים ולאכלם. בעיני רבנו לא מצא הדבר חן כבר מאז ילדותו, שכן הבחין כי זקנו הקדוש נמנע מלאכלם, וגם אין דעתו נוחה באוכלי החגבים.

והנה הגיעה הבצורת של שנת תפ"א, ושוב ראה רבנו את הקהל נוהג התר באכילת החגבים, משל היה זה דבר פשוט ומסכם שאינו דורש כל תנאים הלכתיים.

כיון שראה רבנו שאין איש יודע על סמך מה נהגו לאכול את החגבים, מבלי לבדוק אם הנם מהסוגים המותרים באכילה, רצה לאסור את הדבר. אבל בענותו כי רבה, עדין לא רצה לסמוך על העדויות שאסף עד שירד לחקר הדבר. רבנו הגיע למסקנה נועזת, כי התר החגבים שנהגו בו כמרוקו התר שגוי הוא, וכי האוכלם כאוכל שאר שקצים ורמשים. הוא הרעיש הרבה על הדבר, ואסורו התקבל על בני סאלי עירו ובפרט יראי ה' שבהם.

וראה זה פלא:

"וגדול הנס האחרון שעשה ה' שתמיד דבר רגיל היה לבוא מין זה לב' או לג' שנים ולא אחר טפי מד', ומשעה שפרסמתי איסורם וחכמי העיר הטו אוזנם ואסרום, מאותה שנה לא נראו עוד במערב למעלה מעשרים שנה" (פרי תואר סי' פה, וראה גם אור החיים ויקרא יא כא).

היה בכך אומץ רב מצידו של רבנו שעוד היה צעיר לימים, כבן עשרים וחמש שנים בלבד, והוא בא לאסור על בני ארצו דבר שדורות נהגו בו התר, ובפרט שמרוקו מלאה היתה בגדולי עולם קשישים ממנו לימים.

בשנים ההם העמיס רבנו על עצמו גם את העיסוק בצרכי צדקה, ובפרט של תלמידי חכמים עניים.

נוהג מיוחד במינו היה לו לרבנו בעת כהונתו כרב בעיר מרוקו טרם עלותו לארץ הקודש.

מידי ערב שבת, היה מספק לתלמידי החכמים שבעירו צרכי שבת, ובין היתר סיפק נתח בשר כדי שיעשו שבתם בהרחבה.

קרה פעם, ומסיבת איזו מחלה שפגעה בבהמות העיירה, נטרפו רוב הבהמות, והבשר התייקר שם עד למאוד, ואף עשירי העיירה לא היה בידם להשיג בשר לשבת קודש.

היה זה בערב שבת, ורבנו צווה לשחוט עגל כדי לחלק את בשרו לאנשיו, ובחסדי השי"ת הוברר כי העגל הזה לא הוטרף וכך לא נשתבש מנהגו וחילקוהו לבני התורה.

בעת החלוקה, נכנס אחד מעשירי העיירה אל רבנו ז"ל ובקשו שיתן גם לו איזה נתח בשר תמורת תשלום הגון.

רבנו ענהו בתקיפות, כי אין הוא מוכר בשר, וביתו לא איטליו, ואינו רוצה לתת לו, כי הבשר מיועד רק לתלמידי החכמים, ולנגד עיניו מסר חתיכת בשר לאיזה אברך שזה עתה נכנס לבית הרב.

העשיר האדים מכעס ופנה לרב בלשון זלזול "הגם זה האברך בין התלמידי חכמים, מה לו ולחלוקת הרב".

הרב לא השיב לעשיר כלום, ומלא סיפוק עלה על יצועו בהודאתו להשי"ת שמנהגו לא הופרע על אף חסרון הבשר.

בעת שינתו, פקד את רבנו חלום קשה בו מודיעים לו כי בשמים התערור קטרוג גדול עליו על שלא מחה בעת שהעשיר זלזל בתלמיד חכם לעיניו, ולזכך חטאו זה יקבל על עצמו גלות שנה אחת.

במוצש"ק ארזו האור החיים את חפציו ויצא לערוך הגלות. פסק השמים פסק הוא, ואין לערער עליו.

כך נודד לו האור החיים מעיר לעיר ומכפר לכפר, אכסנייתו ביום לא היתה אכסנייתו בלילה, בקיצור הדברים הוא קיים את הגלות לכל פרטיו ודקדוקיו. כך לאחר כמה שבועות של נדודים מצא את עצמו בערב שבת פרשת בחוקותי, במרכזו של שדה רחב ידים. כוחותיו כמעט ואזלו ממנו, ולפתע ראה מרחוק איזה אילן. בשארית כוחותיו, נגש אל האילן, התישב על ידו לנוח והניח ראשו על גזעו.

מחשבותיו ורעיונותיו של האור החיים הקדוש החלו לשוטט בעולמות העליונים, כל כולו נתון לעשתונותיו שסבבו והלכו לחדש חידושי תורה על פרשת השבוע בחוקותי, ובשעה קצרה זו חידש יותר מארבעים ושניים פירושים על פסוק ראשון של "אם בחוקותי תלכו".

כשהתאושש מרעיונותיו נסכו בו כוחות חדשים ורעננים והחל לפסוע אל העיירה הקרובה. כשהגיע אל העיירה עם דמדומי חמה, כבר היו תושבי העיירה בבית הכנסת לתפילת מנחה וקבלת שבת. רבנו הצטרף אליהם, וקבע לו מקום בפנית ביהכ"נ ליד כל הארחי פרחי. כמובן שאת גדלותו הסתיר, ולא עלה על דעת אף אחד מבני העיירה שקדוש עליון, האור החיים נמצא בתוכם. אחר התפילה, הוזמן אל אחד מבעלי הבתים הפשוטים כדי שיעשה שבתו אצלו. באמצע סעודת שבת, פנה בעה"ב אל רבנו והודיע לו שמנהג העיירה שאת סיום הסעודה

וברכת המזון עורכים בצוותא כל בני העיירה בבית הרב, ולכן מבקשו שיצטרף אתו, רבנו לא התנגד והצטרף עם בעה"ב אל בית הרב.

בהגיעם אל בית הרב, היה כבר הבית מלא מבני המקום שהתאספו בצוותא לשמוח בסעודת שבת קודש ולומר את זמירות השבת יחד עם רבם שהיה מצדיקי הדור.

רבנו תפס לו מקום בקצה השלחן. לפתע השתררה דממה. הרב הניח ראשו בין ידיו והתעמק בעשתונותיו. בני העיירה מנוסים בזאת, שבעת הרב מתעמק ברעיונות קדשו, חזקה שזה עתה מרחף הוא בעולמות העליונים ומשיג השגות קדושות, ועל כן השתררה דומיה וחרדת קודש על פני כולם.

כך יושב לו הרב, אחוז שרעפים, פניו מאירות ומוזהירות, וכאילו אש להבה אחזתו. לפתע מזדעזע הרב, והוא אות כי השיג השגות גדולות, ועתה יורידם כאן אל קהל עדתו היושבים בצפיה, ובכלות הנפש לשמוע מה בפיו.

התגלו עתה לפני - פותח הרב - ארבע עשרה דרכים בפירוש הפסוק אם בחוקותי תלכו, וכך החל לבארם אחד לאחד. כל הקהל יושב בפחד ואימה ואינם מאבדים אף מלה מפיו הקדוש של הצדיק. חידושי תורה אלו - מסיים הרב לאחר פירושו האחרון - נשמעו ונלמדו עתה בפמליא של מעלה והם החידושים הנוראים שחידש הצדיק קדוש עליון רבנו חיים בן עטר החי בעלמא הדין.

רבנו קם מפניתו והכריז: חיים בן עטר. כל הקהל בשמעם מפי איזה ארחי פרחי את בזיון האור החיים הקדוש, בערה בהם חמתם, כן בקש הרב לכלות חמתו באדם הפשוט היושב בצד ומעזי לזלזל בכבוד קדשו של האור החיים, אף שהרב לא הכירו מימיו, אבל אם בפמליא של מעלה לומדים את תורתו - חזקה שקדוש עליון מופלג האיש, אך בעה"ב שאצלו סעד האור החיים הרגיע את הרב ושאר האנשים הנרגזים.

אחרי כמה שעות של שמחה בצוותא בתורה ויראה, חזר בעה"ב ולצדו אורחו ולא החליפו ביניהם אף מלה אחת.

למחרת בסעודה שניה של שבת, שוב חזרה הפרשה כדאתמול, הרב בעליית נשמתו, ואחר כך אמר עוד ארבעה עשר חידושים ששמע בפמליא של מעלה, ובסוף הכריז שוב הרב: תורה זו נאמרה בפמליא של מעלה והיא מתורותיו של קדוש העליון ר' חיים בן עטר החי בעלמא הדין, - רבנו ז"ל קם ממקומו והמהם בקול חלוש: חיים בן עטר. חמתו של הרב בערה

עתה בכפלים, ושוב רצה לכלותה באיש שזלזל בכבודו של ר' חיים בן עטר. בעה"ב חזר שוב והתחנן לפני הרב שלא יפגע באורחו ויניחנו לנפשו.

בסעודה שלישית, שעת רעוא דרעוין, התלהב הרב במאד, ושוב נשמתו עולה למעלה למעלה בתבערת לב עצום, והוא נשאר על מקומו מתעלף כאילו ניטלה רוחו ממנו. כעבור איזה זמן, ירד אל קהל אנשיו, ועתה בפיו ארבעה עשר חידושים נוראים נוספים על הפסוק אם בחוקתי, ולסוף שוב הכריז: אמרים נוראים אלה הם מפיו של קדוש העליון רבנו חיים בן עטר.

רבנו קם מלוא קומתו, ובקול ברור וחזק הכריז, חיים בן עטר. מהומה החלה להתחולל. הרב מלא זעם שאג לכל גבול, יותר לא נחשה, המזלזל בקדושת האור החיים ישלם את גמולו במעצר. טרם גמר הרב את הציווי, וכבר תפסו את רבנו וסגרוהו באיזה תא חשוך והשאירוהו לבדו.

הסעודה השלישית נמשכה כרגיל כאילו לא קרה דבר. רבנו סגור על מסגר בחדר חשוך על שביזה את קדוש העליון ר' חיים בן עטר... לפתע פתאום החלה להשתולל רוח סערה אלימה, רעמים מחרישי אזנים פילחו את האוויר וברקים מסנוורי עינים האירו את פני הרקיע החשוך, עצים נעקרו ממקומם וגגות הבתים עפו לכל עבר, פחד ורעדה אפפה את בני העיר צעקות אימות נשמעו מכל צד, בני העיר התנפלו לפני הרב ביודעם שרק הרב בכוחו להציל את המצב הנורא שמן הסתם יגרור אחריו קרבנות אדם.

הרב פעל מיד עליית נשמה, ושאלת נפשו אתו, בשל מי כל הסער הזה והתשובה הגיעתו מן השמים "במשך כל שעות השבת קודש נחים הרשעים מן הגיהנם הבווער בכל ימות השבוע, הגיהנם שובת בשבת. מיד בצאת השבת, ור' חיים בן עטר מבדיל על היין מכירים בשמים שימי החול הגיעו, הגיהנם מתחיל לפעול והרשעים נשלכים לתוכו, אך עתה בשעה זו ר' חיים בן עטר סגור אצלך בתור אסיר - ואינו יכול להבדיל - שוררת א"כ אנדרלמוסיה בעולמות ולכן משתוללת הסערה כעת.

בדרך אגב הודיעו לרב מן השמים שילך ויבשר לאור החיים הקדוש, שבשעה זו שהיה סגור בחדרו, נתכפר לו עוונות על שמיעת בזיונו של הת"ח, ושוב אינו צריך לסיים את שנת גלותו.

מיד כהוודע לאור החיים דבר זה, נפרד מהרב וחזר לעירו.

בשנים ההמה, שהה רבנו למשך תקופת מה במקנס בה התגורר בילדותו כמה שנים. כאן נקשר רבנו בקשר אמיץ וחזק עם אב"ד מקנס, הלא הוא הגאון הנודע רבי משה בירדוגו זלה"ה, רבנו העריץ אותו עד מאוד והפליג בשבחו.

עוד רבנו עוסק בתורה בצוותא חדא עם הרב המשביר, הגיעו שני קדושי עליון אלו למעלות רמות בצוותא חדא. על אחת הפעמים בהן נתכוננו שניהם לדבר אחד, כתב רבנו בספרו "חפץ ה'" כי "ממש רוח הקודש הופיעה, ונתכוננו לו בהסח הדעת בבית הכנסת, אני ואחי הגדול גדול החכמים הרב ר' משה בירדוגו אשר נפשי קשורה בנפשו!"

• בשנת תצ"א, בהיותו אך כבן שלושים וחמש, התייצב רבנו בפני רבני מרוקו ובידו תכריך חידושי על מסכתות ברכות ושבת, הוריות וחולין, כדי לקבל את הסכמתם להדפסת חידושי. הם יצאו מגדרם בתארם אותו ואת מדרגותיו, בלטו בהם רבני סאלי העיר בה גדל ושהכירוהו מילדותו. גם גדולי רבני מרוקו, עטרו את רבנו בהסכמות רבות ותשבחות.

כעת יצא רבנו לאמשטרדם כדי להדפיס בה את ספרו, שכן דפוס עברי ראוי לשמו לא היה במרוקו. גם רבני אמשטרדם קבלוהו בתשואות, והעניקו לו הסכמות נלהבות.

אחרי הפוגת הרדיפות לה זכה רבנו במהלך נסיעתו לאמשטרדם, בה הרחיק נדוד ממקום ההתנכלויות שבמרוקו, וגם ראה נחת בצאתו לאור עולם של ספרו הראשון, ביקש רבנו לשוב לביתו ואולי לישב קצת בשלוה. אבל המהומות שהתחדשו במרוקו ובעת ההיא בפרט בסאלי, נוסף על הצרות שאפפו אותו באופן אישי, לא הניחוהו.

• עמוס יגון ומתלאה, צרות ומפח נפש, ראה רבנו בכל הבא עליו ובכל המתחולל סביבו, רמז ברור לכך כי עליו לעזוב את מרוקו המציקה והרודפת, המתנכלת והפורעת, ולעלות לארץ הקודש. הוא יצא לכיוון ערי הנמל שלחוף הים התיכון, כדי להפליג לאירופה ומשם לנסוע לארץ ישראל. בדרכו עצר לשהות בקצרה בפאס, שנודעה בחכמיה. אלא ששהיה זו בפאס נמשכה שנים מספר. ומאת ה' היתה זאת, כדי לפרסם שמו וטבעו בעולם!

ישיבה גדולה ועתירת לומדים מופלגים היתה בפאס, בראשה עמד הגה"ק ר' שמואל בן אלבאז זלה"ה. משהגיע רבנו לפאס מצא כמובן את מקומו הטבעי בישיבתה הרמה. הוא נכנס להיכלה, והתמסר בה ללימוד התורה ועיונה לילות כימים.

מתוך משא ומתן של הלכה עם ראש הישיבה, נתקשר עמו רבנו בקשר אמיץ וחזק עד מאוד, עד שהיה רבנו מכנהו "אחי". רבנו עסק אז בלימוד "יורה דעה" בעיון רב ועצום, ושקד

על חיבורו "פרי תואר", ורבים מאוד מהעניינים שבספר ליבן בצוותא חדא עם הרשב"א. פסקיו ודעותיו של רשב"א פוזרים לכל ארכו של ה"פרי תואר", אם כי לא תמיד הסכימה דעת רבנו עמו, ולא אחת ארע שנחלק עליו, אבל גם עשה זאת ביותרת הכבוד.

והנה הגיע היום, ורבי שמואל נקרא להצטרף כדיין בבית הדין הגדול של העיר פאס, לצידו של הגאון רבי יעקב בן צור זצ"ל, מכיון שכבדה עליו העמסה לשאת גם בראשות הישיבה וגם בדיינות, מסר את ראשות הישיבה לרבנו. תלמידיו המופלגים של רבי שמואל היו כעת לתלמידי רבנו.

כפי שכבר נזכר, נהגו במרוקו, כמנהג שהביאו עמם חכמי קסטיליה, להתיר באכילה בהמה שנמצאה סירכא בראתה, אם נפחו את הראה ולא מצאו בה נקב. דבר שנהגו בו איסור במרוקו טרם הגיעו לשם מגורשי ספרד. רבנו התקומם כנגד ההיתר, את צדדיו לאיסור העלה באריכות מרובה ב"פרי תואר" סימן לט, שם דן בכל הצדדים, כולל ההתיחסות למנהגי הראשונים שלפי דעתו נהגו בהם בטעות, הוא גם מספר על התחקות אחרי שרשי ההיתר.

באותם ימים חוה רבנו כמה פעמים סכנת מות, ואף ניצל מכבשן האש. ככל הנראה רצה המלך מולאי עבדאללה להענישו בשרפה רחמנא ליצלן כדרכו, וברגע האחרון ניצל בדרך נס. גם נסים נוספים ארעו לו אז בנידודיו הרבים.

וכך מספר אחד מחכמי דורו, רבי שלמה הכהן במו"ה יהודה זצ"ל, בספר דרושיו (בכת"י):

"לזה הבאתי מעשה הר' ר' חיים שהוא בדורנו, על מה הגיע עליו כמה מקומות גדודי חיה ולסטים, אין יסורין גדול מזו..."

אם לא היה די בצרות שתכפו חדשות לבקרים על ראשם של יהודי מרוקו, בא הרעב הנורא וכמעט שלא כילה את יהדות מרוקו כולה.

תחילתו של הרעב בשנת תצ"ה היתה, והוא הלך והחריף הלך והתעצם, עד שהגיע לשיאו בשנת תצ"ח. הרעב הכה בכל קהילות מרוקו במלא עוזו, ותושבי ערים רבות נדדו ממקומם בתורם אחר מזון, עד שקהילות רבות נשמו מאין יושב.

באותה שעה בה נטלה פאס מנה כפולה של פורענות גלה רבנו לתיטוואן, אפס כי לא שהה בה זמן מרובה. הוא החליט לבצע כעת את רצונו משכבר הימים, לצאת ממרוקו ולעלות לארץ ישראל, כאות נפשו. בדרכו לארץ הקודש רצה רבנו לעבור דרך העיר ליוורנו שבאיטליה. מסיבה לא ידועה לא יצא רבנו מתיטוואן עצמה שהיא אחת מערי החוף של מרוקו, כדי להפליג

משם בספינה אל איטליה שבעברו השני של הים, אלא עשה את דרכו אל חוף אלג'יר שגם היא שוכנת ימים.

לא קלה היתה הדרך וגם לא קצרה. כדי לצאת מתיטוואן ולהגיע למחוז חפצו, אלג'יר, היה על רבנו לחצות בדרכו מדבר הרה סכנות. אך הוא לא נבהל ולא נרתע, וכפי שכתב בהקדמתו לספר אור החיים "ואזרתי כגבר הלצי, וסכנתי בעצמי סכנות גדולות דרך מדבר באתי בו".

• כאשר הגיע לאלג'יר והגיש את שני חיבוריו "אור החיים" על התורה ו"פרי תואר" על יור"ד, לפני רבני העיר, הגאונים רבי יהודה עייאש ורבי יצחק שוראקי זצ"ל, כדי לבקש את הסכמתם, יצאו הללו מגדרם וכתבו לו הסכמה נלהבת ביותר. בסיום דבריהם צרפו ברכות חמות לרבנו כי יזכה להדפיס את חיבוריו, לעלות לארץ הקודש, וגם לזכות סוף סוף לזרע של קיימא.

אחרי שהות קצרה באלג'יר, שם פעמיו לליורנו. משהגיע ספינתו לנמלה של ליורנו שהו נוסעיה זמן מה, כנהוג אז, במחנה ההסגר שבנמל, לצורך ביקורת רפואית. בעצם יום חג השבועות תצ"ט שוחרר רבנו משם יחד עם נשותיו ותלמידיו, והם מיהרו לבא לבית הכנסת המפואר שבליורנו.

שמו של רבנו כבר הלך לפניו בכל העולם היהודי כרב רבנן ואיש קדוש, וההתרגשות בקהילה עם בואו היתה עצומה. הם קבלוהו בכבוד גדול, ודאגו לו לאכסניה הגונה ומכובדת.

בליורנו, בא רבנו סוף סוף אל המנוחה, אחרי שנות מצוקה רדיפות וסבל רבות כל כך. אנשי ליורנו, בעלי הצדקה המפורסמים, אזרו כגבר חלציהם, והתארגנו לאסוף עבורו דמי מעמדות קבועים שיספיקו לו די הצורך. כעבור זמן לא רב מאז הגיע אליה, החלו בני ליורנו להנות מזיו אור תורתו, כשהוא החל באמירת שיעורים ודרשות תמידין כסדרן כדרכו בקודש. משך היום כולו היה עוסק בתלמוד בעיון עם תלמידיו, ובלילות היו באים לפניו אנשי העיר עם נשיהם שישבו בחדר השני, ואז היה דורש לפניהם בחכמה דברי דרוש ומוסר.

אחד מתלמידי החכמים שבעיר, רבי משה פראנקו, דבק ברבנו עד כלות, והעלה על הכתב חלק מדרשותיו של רבנו בליורנו, ובראשיתם הקדים את תאור קורות רבנו בעיר. כתב היד עבר לגולנים רבים, עד שנדרפס בשנת תש"כ תחת השם "מאור החיים". זהו ספרו הבלתי מוכר של רבנו, שאם כי לא כתבו בעצמו אבל נרשם מפיו. זהו גם רישום יחיד של דרשותיו שבעל פה של רבנו, ממנו אפשר ללמוד קמעה על סגנונו.

• התנהגותם הנדיבה של עשירי ליורנו שפשוט התחננו לפני רבנו לבקש מהם כל צרכו, והמה יתנו לו ככל אות נפשו ואף יותר מכך, עוררה בו את המחשבה כי אם לא עכשיו אימתי, וכי כעת הוא הזמן הנכון להתחיל להדפיס את ספריו ה"פרי תואר" וה"אור החיים".

יותר מכולם התיצב לימינו הגביר רבי שלמה אלוף ז"ל, שנטל על עצמו את עול הדפסת הספרים מהחל ועד כלה. כולל גיוס הכספים מעשירי ליורנו והטיפול בכל הכרוך בהדפסה. בעול הדפסת ה"פרי תואר" על יורה דעה, הצטרף אל רבי שלמה אלוף תומך נוסף שהעדיף לשמור על עילום שמו.

עלייתו לארץ ישראל

• ובימים ההם, ימי המנוחה והמרגוע ושלות הנפש, הלכה והתרקמה בלב רבנו תכנית חדשה בנוגע לעלייתו הצפויה לארץ ישראל!

בשנה ההיא, היא שנת הת"ק ליצירה, העיר ה' את רוח הגה"ק ר' חיים אבולעפיא זי"ע אשר ישב באיזמיר, לעלות ארצה ולחדש את הישוב היהודי בטבריה. בגליל משל אז השיך דאהר אל עמאר, אשר השליט בה סדר ומשטר והשרה בה בטחון, וגם היה מלך רב חסד ליהודים. מששמע השיך על רצונו של רבי חיים לעלות ארצה לעירו, העתיר עליו דברים לזרזו לממש את רצונו. ואכן, רבי חיים עלה ארצה, והשיך יצא מגדרו לקראתו. הוא שיקם את טבריה היהודית והפריח את הישוב.

הדבר העיר אף בלב רבנו התעוררות גדולה, הוא החליט לרכז סביבו קבוצה נבחרת מתלמידיו שיחד עמו יעלו ארצה, וישבו על התורה ועל העבודה בישיבה אשר שמה יקרא "כנסת ישראל". דרישות וסדרי הישיבה לא נועדו לכל אחד, רק גבורי מלחמות ה' יכלו לעמוד בהם. התנאים דרשו התמסרות והקרבה מוחלטים ללימוד ולסדרי עבודת הקודש.

לצד זאת, היה על רבנו לגייס תמיכות הגונות קבועות שבהם יוכלו תלמידי הישיבה להתפרנס, ולשם כך פתח בסדרת מסעות סביב המדינה, ואף מחוצה לה.

רבנו יצא לאלג'יר, ותוך זמן קצר מאוד התגבשה סביבו קבוצה מובחרת של תלמידים שקבלה תורה מפייהו. לצד הדרשות והשיעורים שמסר כהרגלו להמון העם, הקים באלג'יר ישיבה, וכעת הקיפוהו גם תלמידים מובחרים שישבו ועסקו בתורה כל היום, כשכל מחסורם עליו.

משהתארגן גרעין התלמידים המובחרים של הישיבה, יכל רבנו לצאת למסע התרמה וגיוס תומכים על פני איטליה המגינה. לצד עצם הזכות לתמוך בלומדי בעיר הקודש,

שמורות היו עם רבנו "הטבות" נוספות לתורמים העתידיים. תפילות והזכרות במקומות הקדושים אשר ארץ המה, ואפילו שלטי הנצחה בשייבה.

בר"ח אב תק"א, יצא רבנו למסעו לארץ ישראל, כשהוא מלווה בחבורה בת שלושים איש. בעשירי לחודש עגנה ספינתם במסינה שבאי סיציליה. הנסיעה מליוורנו עד מסינה לא היתה קלה, ובאחד מלילי השבת סער הים, וגלי ענק התנפצו אל האניה וטלטלוה מצד לצד ככלי משחק, עד שכל כלי החרס שבאוניה נשברו מרוב התהפכויות. רק בחצות הלילה שקט הים מזעפו, והנסיעה חזרה למסלולה השקט.

קבלת הפנים לה זכו רבנו וחבורתו במסינה, היתה נלהבת ביותר. הם השתהו במסינה עד כ"ב במנחם אב, ואז הפליגו לאלכסנדריה של מצרים, כשדרכם מלוות בסערות ים ונסים מרובים.

עקב קשיי העגינה בחופה של אלכסנדריה למי שאינו בקי ורגיל בכך, העדיף רב החובל שלא הכיר דיו את נמלה של אלכסנדריה, להמתין לאור בוקר כדי להכנס אל הנמל, מה שגרם לנוסעים, לעוד לילה של טלטולי גלים ומשברי ים עד שהגיעו ליעדם.

באלכסנדריה הגיע לאוזניהם של בני החבורה, הידיעה המעציבה על מגפה קשה שפרצה בירושלים. כיון שיעדם היה ירושלים עיר הקודש, היה עליהם לעגון ביפו, ומשם לעשות את הדרך החוצה אל השפלה ומטפסת בהרים עד ירושלים. אבל רב החובל העדיף לעגון בעכו מבלי לעצור בחוף יפו, והתעקש על כך.

משאך ירדו בחוף ימה של עכו, נודע להם כי נס גדול נעשה להם, ובהשגחה פרטית גלויה סרב רב החובל מבלי סיבה לעגון ביפו. הם שמעו כי ביפו וברושלים משתוללת מגפה איומה.

את יתרת ימי חודש אלול וראש השנה של שנת תק"ב, עשו רבנו ותלמידיו בעכו. מיד אחרי ראש השנה, ניצל רבנו את שהותם בארץ הגליל בה מרובים כל כך קברי הצדיקים, ויצא עמם להשתטח על הציונים בקדושים, ולערוך בהם "זיירות" עם תפילות ותיקונים. הם שבו לעכו והתעכבו בה עד ערב יום הכיפורים, בו עשו את דרכם לחיפה, שהיתה אז כפר לחוף הים.

אחרי יום הכיפורים המרומם שחוו במערת אליהו, וההשתטחות למחרתו על קבר אלישע בן שפט הנביא, שבו בני החבורה ורבנו בראשם אל מקום מושבם הארעי, בעכו. שם עשו

את חג הסוכות.

מיד לאחר החג, החלה ההתארגנות לקראת שהיה ממושכת של החבורה בעכו, עם הקמה בפועל של הישיבה, לבני החבורה שעסקו בתורה ועבודת ה' מתוך התמדה מופלאה.

וביום ראש החודש לחודש מר חשון, נפתחה באופן רשמי ישיבתו של רבנו. סדרי הישיבה היו ברורים וקבועים, ועל התלמידים היה לעמוד ברף הדרישות הגבוה של הישיבה. אבל עבורם לא היה קושי בדבר, שכן היו אלו מהמסולתים שבתלמידי החכמים, שהתמדתם עוררה התפעלות בלב כל רואה.

יחד עם זאת הנהיג רבנו אצל בני חבורתו, לערוך זיירות על קברי הצדיקים בראשי החודשים ובשאר ימים המיוחדים. וכדרכם של קדושי עליון אלו זכו ל"הארה" בכמה וכמה מהמקומות הקדושים אותם פקדו, ובמקביל גם העתירו תפילות כמים לישועת הכלל והפרט, ויחדו תפילות לתומכי "כנסת ישראל" שבאיטליה ובשאר מקומות.

הם פקדו את קברי הצדיקים הרבים שעל אם הדרך לצפת. משם הועידו פניהם לצפת, שם ערכו תפילות על כל קברי הצדיקים הקבורים ברכס הדרומי של הר בית החיים שבצפת, כאשר מסלול מהלכם הוא ממקוה האר"י שבראש ההר, דרך כל הקברים שבמורדו, ועד ציון רבי פנחס בן יאיר שבתחתית ההר. משם טיפסו והלכו על הרכס הצפוני ששימש אז כבית עלמין.

תאור נורא הוד, נשתמר על בואו של רבנו בסילודין וברגשי קודש עזים לקבר רבי שמעון בן יוחאי "...וכשעלה למירון, הגיע לתחתית ההר שעולים משם אל המקדש, ירד מן החמור, והיה עולה על ידיו ועל רגליו, וכל הדרך היה גועה כבהמה וצועק: היכן אני השפל נכנס, למקום אש להבה, קוב"ה וכל פמליא של מעלה הכא, וכל נשמות הצדיקים שמה..."

במכתב מתאר רבנו, את שעות של התעלות נשגבת ולימוד זוהר במערת קבר הרשב"י, ומוסיף שאחרי שעות של לימוד "נתמלאה הבית ריח טוב אשר כמוהו לא נהיה, והריחו כולם אנשים ונשים, גם גביר אחד שהיה שם עמנו ושמחנו הרבה". ואף זאת, במוצאי שבת היו נעורים כל הלילה, ורבנו למד עם התלמידים את ה"אדרות" שבזוה"ק, "ובשעה שהתחלנו האדרות, היה הארה גדולה והרגש גדול בנשמותינו".

הקשר המיוחד בין רבנו לרבנו חיים אבולעפיא

• מאז הגיע רבנו ארצה, נכספה וגם כלתה נפשו של קדוש ה', רבנו חיים אבולעפיא זלה"ה שהתגורר בטבריה, לפוגשו. שכן, הערצה נפלאה שררה בין שני קדושי עליון אלו ששמם היה "חיים", על אף שמימיהם עדין לא פגשו זה את זה.

והנה הגיע היום. בנסיעה שערך רבנו עם תלמידיו ל"זיארה" על קברי הצדיקים שבגליל, המשיך רבנו בדרכו לטבריה, כדי לפגוש את הצדיק המופלא.

כאשר הגיע רבנו לטבריה, סר מיד לבית מדרשו של רבי חיים אבולעפיא. רבנו שהורגל ללמוד תורה מתוך הדחק, הופתע לראות את הרב הזקן יושב בראש חבורת תלמידיו ועוסק עמם בתורה, כשהוא נשען ונסמך על כרים וכסתות משני צדדיו. הוא נגש אליו ולחש באוזניו: "תורה בעיא הכי?" כאומר: וכי כך דרכה של תורה, ללמוד מתוך העונג? לא הקפיד עליו הרב הזקן, אלא נשא אליו את עיניו הטובות, ומיד הבין מיהו העומד לפניו. "חכם חיים, גשה נא אלי!" קרא לעומתו, ומשנגש אליו רבנו, קם מלא קומתו וקבלו במאור פנים. "מפני שיבה תקום" אמר, והוסיף דברים על שמחתו העצומה באורח החשוב שבא אליו.

אחרי קבלת הפנים הראשונה, ישבו שניהם לעסוק בתורה ופלפלו בסוגיא אחת, ומרגע לרגע היה רבנו מתפעל יותר ויותר על עוצם בקיאותו המבהילה של רבי חיים. או אז אמר לו הרב הישיש לרבנו: "אכן, תורה בעיא הכי, שכן זקן וחלוש הנני!" מיד עמד רבנו על רגליו, ובקש את מחילתו והרב סלח לו אתר.

באותה העת בה נפגשו שני קדושי עליון אלו שנשמתם משורש משיח, התעוררה עת רצון במרום וכמעט שלא באה גאולתן של ישראל, אלא שחלפה השעה. וכה העיד ר' יעקב חי זריהן זלה"ה רבה של טבריה, ששמע מפי רבנו קדישי זקני הדור ששמעו מפי הזקנים הקודמים להם:

"ויבקש ממנו שילכו יחד לקברו של התנא הק' ר' עקיבא, תכף שלא לאבד הזמן, ותכף שכרו בהמה להרב אב"א לרכוב עליה מפני זקנתו, כי אז היה בן צ"ג שנים. וכשהגיעו סמוך למערת התנא, ירד הרב מעל החמור וכבדו זל"ז מי יכנס ראשונה. ובו בפרק ישב הרב בן עטר ז"ל על הארץ, והתחיל מטפח על פניו בצעקות גדולות אוי ואבוי שנודמנו השני משיחים יחד בזמן הראוי, ובא ערפל חזק וחליף שעתא, ואח"כ לחשו זל"ז בבכיה..."

בה בעת, בקש רבי חיים אבולעפיא מאת רבנו לבוא ולקבוע את משכנו וישיבתו בטבריה. הוא מצא בכך גם תקוה טובה לטבריה, וגם הצעה נפלאה לרבנו ול"כנסת ישראל", שכן התנאים הטובים ששררו אז בטבריה ואפשרו לשבת וללמוד במנוחה, לא היו קימים בשום עיר מערי ארץ הקודש.

נפש רבנו נקשרה בנפש הרב הקדוש בטבריה, וגם הדברים היו דברים של טעם. עם כל זאת, היה ליבו מהוסס אם להענות לבקשה או לא. כיון שכך, אמר לרבי חיים כי תלוי הוא בדעתם של גבירי ליוורנו, שממנו את הנסיעה על דעת שהישיבה תקבע בירושלים, וכי בהם תלוי הדבר.

לא שקט רבי חיים אבולעפיא על שמריו, ישב והריץ אגרת אל חברי "כנסת ישראל" שבליורנו, וביקש מהם לשכנע את רבנו להתיישב בטבריה. הוא הוסיף והסביר להם במכתבו, מדוע גם למען טובת הישיבה עדיף לה לשכון בטבריה ולא במקום אחר. באגרתו נתן רבי חיים טעם נוסף, לכך ש"כנסת ישראל" אמורה להפתח דוקא בטבריה, באשר ראה בכך משום זרוז וקירוב הגאולה.

• משאך חזרו רבנו ובני חבורתו מצפת לעכו, התרחש עליהם אסון נורא. אחד מבני החבורה נפל למשכב באופן פתאומי, עד שנסתלק לבית עולמו בהותירו אלמנה ויתום קטן. עוד לא התאוששו מהאסון, ומקרה נורא נוסף פקד אותם, נער מבני החבורה נקטף אף הוא באופן פתאומי. רבנו תלה את האסון בכך שהתגוררו בעכו שהיא בספק ארץ ישראל, ומיהר לעקור עם תלמידיו לפקיעין.

כאמור, התלבט רבנו מאוד בנוגע להצעתו של רבי חיים אבולעפיא. הוא כתב לחברי הועד אגרת ארוכה, ובקשם לכתוב לרבי חיים שתי אגרות, באחת יכתבו כי מסכימים המה להקמת "כנסת ישראל" בטבריה, ובשניה יכתבו כי מתנגדים הם לכך, את האגרות ישלחו אל רבנו ירושלימה, ולכשתיפול ההכרעה יעביר הוא את האגרת המתאימה לגאון הקדוש שבטבריה.

בשלהי חודש תמוז, אחרי שהיה של קרוב לשנה בארץ הגליל, התבשרו רבנו וחבורתו כי סוף סוף פסקה המגפה מירושלים. ואז, כשנה אחרי הגיעם ארצה, ממשו רבנו ובני חבורתו את חזונם ועשו את הדרך העולה לירושלימה. העיר אשר בה בחר ה'!

• ירושלים נרעשה למראה עיניה. כל אשר שמעו אודות רבנו עד הנה, היה אפס קצה גדלותו האמיתית. מראה זיו פניו כשלעצמו כבר הרעיד כל לב.

מיד עם הגיעו חיפש רבנו מקום מתאים לקבוע בו את ישיבתו, ולא מצא. אדהכי והכי, הציעו לפניו לעת עתה, לפתוח את ישיבתו בבית המדרש שבחצרו של הגה"ק רבי עמנואל חי ריקי זי"ע, בשיפולי הרובע הארמני. הועד של גבירי ליוורנו שתמך ברבנו, הן בהכנות לקראת הקמת הישיבה והן בהדפסת ה"פרי תואר" וה"אור החיים", לא שקט על שמריו. חבריו מינו

אחד מתוכם ל"פקיד", כלומר גזבר וראש ועד, שעליו הוטל לדאוג לגבות את התרומות מכולם ולהעבירן ליעדן. לימים הנהיגו חברי הועד, כי כל שנה מתחלף ה"פקיד", ואחד מהם נושא בתפקיד הרם.

עם סידור ישיבתו על מכוונה, המשיך רבנו בסדרי קודשו הקבועים מקדמת דנא, שיעורים מסודרים וקבועים בעומק עיונה של תורה, לצד דרשות ערבות לקהל הרחב, תפילות ותיקונים, פעולות נשגבות וגם עשית חסד לאלפים. דבר יום ביומו היה יושב מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין ופניו כמראה מלאך האלקים, ושונה תלמודו ומלמד לתלמידיו.

הנודע שבתלמידים הצעירים שדבק בו אז לאהבה, וראה עצמו כתלמיד המובהק, היה רבי חיים יוסף דוד אזולאי זלה"ה - החיד"א. אף הוא העלה את זכר רבנו במקומות הרבה, ומסר שמועות משמו בין בתרי ספריו הרבים, וכך מספר החיד"א בספרו:

"ועיני ראו גדולת תורתו, עוקר הרי הרים וקדושתו הפלא ופלא, ולפי דורנו היה לב הרב מבעית בתלמוד והיה כמעין המתגבר... וחכמתו נכרת מספריו, אך זה אחד מעשרה מחכמתו ורוחב ליבו וחורפתו הפלא ופלא וחופף עליו כל היום סדר קדושה והבדלה מענייני העוה"ז, ורבו עוזו נוראותיו..." (שם הגדולים)

"וכד הוינא טליא, ראיתי להרב המופלא חסידא קדישא כמהר"ח בן עטר ז"ל, שיסד קריאה נאמנה בכל ליל מוצאי שבת קודש מתחילת הלילה עד הבוקר, וחילק הלילה לד' משמרות, ובכל משמרה לומד משנה וגמרא וזוהר והלכה פסוקה, וכך הוא בכל לימוד מד' חלקים, והיה מיוסד הכל במספר במפקד שמות הקודש, ותפילות שיסד הרב ז"ל ליחד ולקשר כל העולמות ויתר כוונות פשוטות זי"ע..." (דבש לפי, מערכת ת אות מא)

• בסיון תק"ב, בעוד רבנו שוהה בפקיעין, ראה ה"אור החיים" אור בוינציה, וזכה לתפוצה מהירה באירופה. לא חלפו ימים רבים עד שהתגלגל ובא לחבל פודוליה שבאוקראינה של ימינו, בו שוכנת 'מו'בוז', עירו של רבנו ישראל בעל שם טוב.

משראה הבעל שם טוב את הספר, הפליג עד מאוד בשבח רבנו, מה שהביא לתפוצה גדולה של הספר ברוסיה ופולין, והפך את הספר לאחד המיוחדים שבין הספרים הנלמדים במקהלות חסידים. הביקוש הגדול ל"אור החיים", הביא להדפסת עוד שתי מהדורות של הספר במזרח אירופה.

גם הרבה יסודות ועקרונות רוחניים המקבילים לתורת החסידות, נמצאים בספרו של רבנו. מרגלא בפומיה של הגה"ק רבי יעקב יוסף מסקווירא זי"ע: "הספר החסידי הראשון הוא ה'אור החיים' הקדוש!"

נימים נסתרים קישרו בין שני קדושים אלו, מה שהביא את הבעש"ט לידי השתקקות להתראות פנים בפנים עם רבנו. לפי דברי צדיקי הדורות, רצה הבעל שם טוב להביא בכך לידי זירוז הגאולה והבאת משיח בן דוד.

לפי מסורת חסידית אחת, שלח הבעל שם טוב לשם כך ארצה את גיסו, הרה"ק רבי אברהם גרשון מקיטוב זלה"ה, כדי שיבדוק עבורו את האפשרות להפגש עם רבנו. רבי גרשון אכן נסע לארץ ישראל, עדיין לא לשם השתקעות בה, נפגש עם רבנו וערך עמו הכרות ראשונה, בשנת תק"ג. הוא שאל את רבנו בשם גיסו הבעש"ט אם יעלה לארץ, ורבנו השיב לו "שיעיין ויכתוב לו אם בעת שרואה את צלם דמות תבניתו בעולמות העליונים, אם הוא רואה את כל איבריו ודיוקנו אם לא". הבעש"ט השיב כי אינו רואה את עקביו, ואז שלח רבנו להודיעו שלא יסע כי לשוא תהא טרחתו. המכתב לא הגיע לבעש"ט שיצא לדרך. מסעו של הבעש"ט לארץ ישראל שאחת ממטרותיו היתה כדי לפגוש את רבנו, נעשה מתוך מסירות נפש של ממש. הוא הגיע כידוע לאיסטנבול, וניצל בנס מטביעה בים. לאחר מכן שב למז'יבוז' אחרי שהורו לו כך מן השמים אחרי אותו מעשה שב רבי גרשון מקיטוב לארצו ולמולדתו. כמה שנים לאחר מכן, בשנת תק"ז, שב ועלה לארצה, והפעם לשם ישוב של קבע.

מסורת אחרת גורסת כי רבי גרשון מקיטוב לא עלה לארץ בחיי רבנו, וכי כל הקשר של רבנו הבעש"ט היה שמימי ורוחני, ובעקבותיו רצה אכן רבנו הבעל שם טוב לעלות ארצה ולהתראות עמו פנים בפנים. כאשר הגיע רבי גרשון לארץ, בשנת תק"ז, ושמע מחכמי ירושלים אודות רבנו, נזכר כי בשעתו שמע מהבעש"ט נפלאות אודות החכם המערבי הזה, והוא מיהר להריץ אגרת לגיסו ורבו, הבעש"ט:

"אהובי גיסי, אדכרנא מילתא, כד הוינא במדורך קדוש, אמרת לי פעם אחת שראית במראה שבא חכם לירושלים תובב"א ממדינת מערב, והוא ניצוץ של משיח, רק שהוא בעצמו אינו יודע. והוא חכם גדול בנגלה ובנסתר ובעל בכי, ואחרי כך אמרת לי שאין אתה רואה אותו, ואמרת שכדומה לך שהלך לעולמו. וכשבאתי לכאן, חקרתני אחר זה הדבר וסיפרו לי מזה האיש פלאי פלאות, ושמו היה ר' חיים בן עטר והיה חכם גדול חריף ובקי בנגלה ובנסתר, והיו כל חכמי ישראל בפניו כקוף בפני אדם, וסיפרו בשבחיו גוזמא. ובא לירושלים עם כמה תלמידים

וחכמים גדולים בקישור, והיה הרבה קדישא ופרישא. ובעוונותינו הרבים לא האריך ימים בירושלים, כי אם שנה אחת, וחיי למר שביק זה כמו ד' שנה בזה הזמן שאמרת לי, וסיפרתי להחכמים דבריך מה שאמרת עליו, ונבהלו משמוע".

מלבד ישיבתו של רבנו בנגלה, היתה לו ישיבה מיוחדת ללמודי נסתר אשר לא נודע ממציאותה מלבד אלו שזכו לשמוע לקחו. וכשעלה הרה"ק ר' גרשון מקיטוב לארץ ישראל, גילה לו הרה"ק רבי ישראל בעש"ט מציאות ישיבה זו, ואמר שישתדל להמנות בין החברייא. וכשבא רבי גרשון מקיטוב למקום רבנו, ביקש ממנו רשות ללמוד בישיבתו הנגלית, והתחיל לדרוש מהחברים על הישיבה הנסתרת. והיה הדבר לפלא מאין ידע ממציאות ישיבה זו, ובכל זאת לא גילו לו, ובא לפני רבנו וביקש רשות ללמוד בישיבה הנסתרת, ושאל לו רבנו מי גילה לך כי יש לנו ישיבה נסתרת, אמר, מורי ורבי רבנו ישראל בעל שם טוב. ויאמר לו רבנו לא אדעהו, אף על פי כן הרשה לו ללמוד בישיבתו זו לאשר הכיר בו כי ראוי הוא לכך, אבל אחרי ימים אחדים לא הניחו שומר הפתח ליכנס בפקודת רבנו, באשר לא שימש ת"ח בפועל, וחכה רבי גרשון עד שהלך רבנו לעשות צרכיו והיה מנהגו להחליף כל שמלותיו מכתנתו עד מצנפתו, ואז הביא לו רבי גרשון מנעלים המיוחדים וקיים בזה שימוש ת"ח, ומני אז הניחו השומר לכנוס, אבל אחרי עבור ימים אחדים, לא הניחו ליכנס מחדש. וכשבא לרבנו לשאול על סיבת פקודתו הקפיד עליו על אשר לא אמר לו שגיסו הוא רבי ישראל בעל שם טוב, שעל ידי זה לא נהג בו כבוד כראוי, וכמעט שנענש על זה, לולא שביקש הבעל שם טוב רחמים עליו שמכיר אותו על ידי ראיה דקה בעולמות עליונים, ובכל זאת לא הרשהו יותר ליכנס להישיבה כי אין לו צורך ברב, מאחר שהוא תלמיד הבעש"ט.

• רצה רבנו לישב בשלוה סמוך למקום קודש הקודשים, ולעסוק בתורה ובקרוב הגאולה, קפץ עליו רוגזם של כוחות הטומאה והס"א שעמם נלחם כבר בעבר. ביום מן הימים, כאשר הלך רבנו אל הכותל המערבי להתפלל כדרכו, נגלה לעיניו מחזה נורא, "דמות אשה שחורה עומדת נגדו, והיא היתה קליפה ואמרה לו שהיא רודפת אחריו בזה השנה".

בחג השבועות של אותה השנה, שנת תק"ג, לבש בגדים חגיגיים. נהרה הציפה את פניו הקדושות, והוא אמר לחבר תלמידיו בני העליה: "הבא ונצא לקבל פני משיח צדקנו שבא!"

התמלאו התלמידים בגיל וברעדה, והתכוננו לצאת עם רבנו לקבל פני משיח צדקנו, אבל כחלוף גזעים מספר חלפה עננה על פניו, וימהר לפשוט את המחלצות המיוחדות. גנח ואמר: "קרובה היתה הגאולה. העולם היה במצב של מחצה זכויות ומחצה עוונות וכמעט ולא היה רבו

זכויות, והיתה הגאולה באה לאלתר. אבל בזה הרגע נכשל עשיר אחד באיסטנכול בעברה
 חמורה, והכריע אותו ואת העולם כולו לכף חובה!"

עלייתו לשמימה

לא חלף כי אם כחודש ימים, ורבנו נפל למשכב ומצבו החמיר. הוא השאיר הוראות וצוואות
 לבני ביתו ותלמידיו, ובחד קטירא אתקטר!

היה זה במוצאי שבת פרשת פנחס, אור לט"ו בתמוז תק"ג. בטבריה עמד רבי חיים אבולעפיא
 בתפילת ערבית, ולפתע התעלף וכל המאמצים לעוררו עלו בתוהו. לאחר מחצית השעה
 התעורר, ובקול רועד סיפר כי בירושלים נפטר זה עתה רבנו, וכי הוא ליווהו עד לשערי גן העדן.

כמה שעות לאחר מכן, במז'בוז' הרחוקה, רבנו הבעל שם טוב ניגש ליטול ידיו לסעודה
 השלישית, לפתע נעמד שקוע בהרהורים משך שעה ארוכה. משנטל ידיו, הסב לסעודה
 וברך "המוציא", ואז אמר קצרות: "ככה הנר המערבי!"

סתם ולא פירש. כיון שכמעט ולא היה מדבר בשבת לא שאלוהו התלמידים למה כוונתו, אבל
 אחרי ההבדלה אמר לתלמידיו: "בארץ ישראל הלך לעולמו רבי חיים בן עטר שבא
 מארצות המערב, ולכן אמרתי שככה הנר המערבי!"

שאל אחד התלמידים: "ומנין זאת לרבנו?"

נענה הבעש"ט ואמר: "ישנה כוונה אחת בנטילת ידים, שאין מגלים אותה משמים אלא לאחד
 בכל דור. עד עתה היתה הכוונה מסורה בידיו של אותו צדיק, והיום כשעמדתי ליטול ידי
 נגלה לי רז זה, ומכאן ידעתי כי כבר איבד עולמינו את הצדיק הזה!"

• איש לא חלם כי בעודו בתוקפו ובגבורתו, פחות משנה אחרי שנטע אהלו בעיר הקודש, והעלה
 את רמתה הרוחנית לשיאים לא נודעו, יקפד פתיל חייו של רבנו והוא בקושי בן ארבעים
 ושבע שנים.

קברו של רבנו נכרה במורד הר הזיתים. לגודל חשיבות רבנו בעיני בני ירושלים, נשתנה צורת
 מצבתו מכל המצבות שנהגו אז להקים על הקברות. שכן אז לא היה מקובל להניח אבן
 מצבת אחת כי אם יציקה מאבנים קטנות, וגם לא היה נהוג לחקוק שבחים על המצבה. על
 מצבתו שהוקמה או נחקה כמה שנים מאוחר יותר, חקקו תלמידיו ובני ביתו כדברים האלו:

"ציון נברשתא דדהבא, ההר חמד אלקים, אבן יקרה, ושיחה קלה שלו אלקים חשבה לטובה, והארץ האירה מכבודו כאשר יאירו שבעת הנרות. ירכה וקנה היא העולה עמו וקרא שמה חפצי בה, מוציא לאור כל תעלומה, הוא זיוה הוא הדרה, ה"ה הרב המופלא וכבוד ה' מלא המקובל אלקי' חסידא קדישא כמוהר"ר חיים בן עטר ז"ל, נתבקש בישיבה של מעלה יום ט"ו לח' תמוז שנת התק"ג להנות מזיו השכינה, הוא המחבר ספר חפץ ה', וס' פרי תואר, וס' אור החיים, וס' ראשון לציון".

בסמוך לקברו נכרו לימים קבריהן של שתי נשותיו הצדקניות, הרבנית פאצוניה ע"ה והרבנית אסתר ע"ה.

רק באותו השבוע, הגיעו לירושלים האגרות שהתעכבו בדרכן כמה חודשים, ובהן הידיעה המזעזעת על רציחתו של ר' עמנואל חי ריקי זלה"ה הי"ד. בחלום הלילה נגלה רז לאחד מגדולי העיר, הגה"ק רבי אברהם מיוחס זלה"ה, כי הסתלקותם של שני גאוני עולם אלו באותה השנה, קשורות זו לזו וסוד יש בדבר.

"בליל א' לפרשת פנחס ש' תק"ג שהיה פטירת מוהר"ר חיים בן עטר, חלמתי כמה פעמים בענין זה. כי חשבון משיח חשבון שליח, ועוד עשר היתרים רמו לי" הרוגי מלוכה, כי כיום בא שמועת הרב מוהר"ר עמנואל חי ריקי זלה"ה, איך נהרג על קה"ש ביום ר"ח אדר שנת תק"ג כשהלך שליח בעיר מודינה ונמצא הרוג... ביום א'... וגם א"ל בחלומי כי למחר הוא כיפור, הוא יום קבורה של הרב הנז"ל, תנצב"ה. וכל שאר החלום איני זוכר, ולמחר נעשה הספד גדול מאוד למוהר"ר חיים הנז"ל..."

• בקדושה של מעלה התקדש ציונו של רבנו מאז, ולדורות נודע כמקום המסוגל לשפוך בו שיח ולישועה. כבר בדור הראשון אחרי רבנו, אמר פעם הרה"ק פנחס מקוריץ זי"ע: "אם יזכני ה' לעלות לארץ ישראל, לא אסור מקבר רחל ומציון האור החיים' הקדוש!"

רבים מגדולי ישראל הרבו להשתטח על הציון הקדוש ולפעול בו דבר ישועה ורחמים. מפורסם הוא הסיפור, איך בעיצומה של מלחמת העולם השנייה והשואה האיומה, כאשר עמדו רגלי הנאצים ימ"ש בשערי הארץ, עלו יהודי ירושלים בראשות הרה"ק רבי ישראל מהוסיאטין והרה"ק רבי שלמה מזוועהיל להשתטח על ציון רבנו, והעבירו את רוע הגזירה.

בין תש"ח לתשכ"ז, עת היה הר הזיתים נתון בידי הישמעאלים הירדנים, חללו הללו הרבה ממצבות ההר, ובפרט באזור מקום מנוחת רבנו. אחרי שחזר ההר לידיים יהודיות, הופתעו

הכל לראות כי המצבה היחידה שנשארה שלימה ולא נגעה בה יד, היתה מצבת רבנו. ספרו אז, בשם ערביי האיזור, כי טרקטור שניסה לפגוע בציון התהפך ונהגו נהרג, וכן גם טרקטור נוסף שנסה לחלל את המצבה. כאשר ניגש, בשלישית, פועל ערבי וניסה להרוס את המצבה, פגע הגרזן שבידו בראשו והוא נהרג במקום. הערבים שהבינו כי מקום קדוש הוא זה נאחזו בעתה, ויותר לא ניסו לפגוע במקום.

מעלת תוקף הספה"ק "אור החיים"

• רבים מצדיקי החסידות וגדולי ישראל נוספים, ראו בלימוד ה"אור החיים" סגולה גדולה ליראת שמים. הרה"ק רבי משה מקוברין זי"ע אמר על ספר אוה"ח אשר המחבר שם כוחו בחיבורו, ויכול האדם להתפעל בלימוד ספרו הקדוש, כמו שהיה שומע מפורש יוצא מפי קודשו זי"ע.

"כאשר הייתי צעיר למדתי הרבה בספר 'אור החיים', כי איך יהודי יכול לראות את אור החיים אם אינו לומד את ה'אור החיים'?" נמסר בשם הרה"ק ר' יצחק מסקווירא זי"ע. ואילו בנו, הרה"ק רבי יעקב יוסף מסקווירא זי"ע המליץ למחנכים ומדריכים, שיהגו עם הצריכים חיזוק ביראת שמים ב"אור החיים" הקדוש, "ובאורו יראו אור".

הרה"ק רבי יוחנן מקארלין זי"ע אמר: "בנוסף לזה שכל אחד מתעלה בלימוד 'אור החיים' כפי הדרגתו, יש בזה ענין סגולי כהכנה לשבת. ב'אור החיים' יש הכל: לומדות, חסידות. זוהי סגולה לאמונה".

וכאשר באו פעם אל הרה"ק רבי אליעזר זוסיא מסקולען זי"ע, לבקש עצה עבור בחור שסבל מספקות באמונה רח"ל, הורה כי ילמדו עמו "אור החיים". ומששאלוהו אם כוונתו דוקא על מאמרים המדברים מענייני יראת שמים, השיב כי התכוון ללימוד הספר על הסדר. הוא היה נוהג ללמוד עם כל חתן את דברי ה"אור החיים" על הפסוק "כמעשה ארץ מצרים" (ויקרא יח, ג) באומרו שראוי ללמוד מאמר זה, שזהו מקור ליראת שמים ומחשבות טובות. וצדיקי הדורות היו אומרים: "שיש סגולה שלא למות בלי תשובה, ללמוד פירוש האור החיים הק' בפרשיות אחרי קדושים".

ומקובל כי הרה"ק בעל ה"יסוד העבודה" מסלונים "היה אומר לאברכים ללמוד את האוה"ח על פרשיות תזריע קדושים, המדבר מענייני קדושה". ואילו הרה"ק בעל ה"שפע חיים" מצאנו קלויזנבורג זי"ע הגיד בשם אחד מגדולי הדור שלפניו: "כשהייתי אברך, כאשר למדתי "אור החיים" על התורה הרגשתי בעצמי שנהייתי בריה חדשה". ומקובל היה בפי חסידים שחזרו ולמדו את ה"אור החיים" מידי שנה: "בכל שנה יש ל"אור החיים" הקדוש אור חדש".

הגאון המופלא ר' חיים פלאגי זצ"ל בספרו "כף החיים" מאריך בחשיבות לימוד פירוש האלשיך הקדוש על התורה, ומצטט את דברי החיד"א ז"ל על כך ש"בצרות פולין נגלה (-האלשיך הק') לחכם אחד בהקיץ להצילו מתוך ההפכה, על שהיה לומד תדיר דרשותיו". והוא מסיים וכותב: "...ומעין כיוצא נגלה אלי בחלום על ס' אור החיים להרה"ק מוהר"ח בן עטר זיע"א!".

הרה"ק רבי פנחס מקוריץ חשק מאוד כי ירבו להדפיס את ה"אור החיים", ופקד על בניו כי ידיסוהו בכל שנה ואז ינצלו מכל רע. כך אכן עשו עד שהתרבו כל כך הרבה ספרי "אור החיים" במדינתם, שכבר לא נמצאו קונים לספרים. אז חדלו מלהדפיס את הספרים, ובאותה שנה היתה ההלשנה הידועה שבעטיה התיסרו רבות וישבו במאסר ממושך. ועוד מסופר על הרה"ק רבי פנחס מקוריץ כי פעם אחת חלה בנו, והוא קיבל על עצמו ללמוד בכל יום דף מהאור החיים בחומשים הגדולים מדפוס שקלוב.

עובדות ומעשים

רבנו נודע בצדקותו כבעל מופת שבכחו לשנות את דרכי הטבע וספורים נפלאים מסופרים על רבנו.

קודם שנפטר רבנו, ז"ל נגשה אליו זוגתו הרבנית ותבך לפניו ותאמר, מאין יבוא עזרי לפרנס את עצמי, הלא אשאר בעירום ובחוסר. ויען ויאמר, מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, לבך יהיה נכון ובטוח שיבוא איש אחד מאסטנבול ויתן לך שלוש מאות אדומים בעד התפילין שלי, רק תזהירי אותו לבל ידבר בהן שיחת חולין. ויהי כן אחר פטירת רבנו ז"ל, בא איש אחד מאסטנבול וקנה התפילין בעד שלוש מאות אדומים, והרבנית הזהירה אותו לבל ידבר בהם שיחת חולין, ומאמר הרבנית קיים האיש הנ"ל. וכאשר הניח התפילין, הרגיש התעוררות נפלאה והתפלל בהתלהבות ובדביקות כדת. פעם אחת בא איש אחד בחנות שלו ודיברו יחד מענין מסחרי זמן מועט, ואחר כך כשהתחיל להתפלל, הרגיש אשר רגשי הקדושה סרו ממנו, אז אמר להגיה התפילין וכאשר נפתחו התפילין ראה כי הקלף ריק.

פעם אחת, היה איש אחד מאנשי שלומו וקרוב אל ביתו אשר נתפרנס מיגיע כפיו, ופתאום נהפך עליו הגלגל ל"ע, ובא בקובלנא לפני רבנו ז"ל ושפך לפניו מר לבבו שבביתו עניות יהלכון ממש מחוסר לחם ר"ל, ובתחנונים ידבר רש לעשות לו טובה להעתיר בעדו ולהבטיח לו בברכה מרובה להטיב מצבו. ונכמרו רחמיו של רבנו ז"ל עליו מאד, וצעקת הדל הקשיב להושיע, וכתב פתקא וכרכה היטב, ונתנה בידו של העני ואמר לו, תחזיק היטב בידך הפתקא הזאת ותלך ישר לכותל המערבי, ובין אבני הקודש תחפש מקום חלל מעט, ושם תשים את

הפתקא ותלך לביתך ותהי לך לישועה. והאיש עשה כן וחלף הלך לו ובידו החזיק הפתקא, ובדרך הליכתו נעשה בחוץ רוח סערה עד שהשליך מעל ראשו כובע העליון, והוא לא חש לכ"ז, ונשאר בכובע התחתון אשר החזיק בו בידו השמאלית, ואת הפתקא בידו הימנית, והמשיכה הרוח סערה, ותשא מעל ראשו גם הכובע התחתון, ונשאר חפוי ראש ובהתאמצו להגביה הכובע בתוך הרוח החזק, והנה נפלה הפתקא מידו ותעף ברוח ואיננה, ובלב מר חזר לבית רבנו ויספר לו כל המאורע. והשיב לו, מה אעשה לך איפוא שלא אסתייעא מלתא. ואח"כ מצאו ברחובות ירושלים פתקא הנז' שחתום עליה חיים בן עטר והביאווה להרב רבנו הק', ואז ראו שהיה כתוב בא בזה"ל: להשכינה הקדושה כביכול אחותי רעיתי תמתי, אבקשך ברחמים להשפיע פרנסה טובה לפב"פ, וכתב וחתם עליה שמו הק' הנ"ל. ע"כ המעשה אשר תסמר שערות השומע ובוזה אפשר להבין קצת, שאין ערוך לעומק קדושת רבנו וגדולתו זי"ע ועכ"י אמן.

נוהג מיוחד במינו היה לו לרבנו בעת כהונתו כרב בעיר מארקו טרם עלותו לארץ הקודש.

מידי ערב שבת, היה מספק לתלמידי החכמים שבעירו צרכי שבת, ובין היתר סיפק נתח בשר כדי שיעשו שבתם בהרחבה.

קרה פעם, ומסיבת איזו מחלה שפגעה בבהמות של העיירה, נטרפו רוב הבהמות, והבשר התייקר שם עד למאוד, ואף עשירי העיירה לא היה בידם להשיג בשר לשבת קודש.

היה זה בערב שבת, ורבנו צווה לשחוט עגל כדי לחלק את בשרו לאנשיו, ובחסדי השי"ת הוברר כי העגל הזה לא הוטרף וכך לא נשתבש מנהגו וחילקוהו לבני התורה.

בעת החלוקה, נכנס אחד מעשירי העיירה אל רבנו ז"ל ובקשו שיתן גם לו איזה נתח בשר תמורת תשלום הגון.

רבנו ענהו בתקיפות, כי אין הוא מוכר בשר, וביתו לא איטליו, ואינו רוצה לתת לו, כי הבשר מיועד רק לתלמידי החכמים, ולנגד עיניו מסר חתיכת בשר לאיזה אברך שזה עתה נכנס לבית הרב.

העשיר האדים מכעס ופנה לרב בלשון זלזול "הגם זה האברך בין התלמידי חכמים, מה לו ולחלוקת הרב".

הרב לא השיב לעשיר כלום, ומלא סיפוק עלה על יצועו בהודאתו להשי"ת שמנהגו לא הופרע על אף חסרון הבשר.

בעת שינתו, פקד את רבנו חלום קשה בו מודיעים לו כי בשמים התעורר קטרונ גדול עליו על שלא מחה בעת שהעשיר זלזל בתלמיד חכם לעיניו, ולזכך חטאו זה יקבל על עצמו גלות שנה אחת.

במוצש"ק ארזו האור החיים את חפציו ויצא לערוך הגלות. פסק השמים פסק הוא, ואין לערער עליו.

כך נודד לו האור החיים מעיר לעיר ומכפר לכפר, אכסנייתו ביום לא היתה אכסנייתו בלילה, בקיצור הדברים הוא קיים את הגלות לכל פרטיו ודקדוקיו. כך לאחר כמה שבועות של נדודים מצא את עצמו בערב שבת פרשת בחוקותי, במרכזו של שדה רחב ידים. כוחותיו כמעט ואזלו ממנו, ולפתע ראה מרחוק איזה אילן. בשארית כוחותיו, נגש אל האילן, התישב על ידו לנוח והניח ראשו על גזעו.

מחשבותיו ורעיונותיו של האור החיים הקדוש החלו לשוטט בעולמות העליונים, כל כולו נתון לעשתונותיו שסבבו והלכו לחדש חידושי תורה על פרשת השבוע בחוקותי, ובשעה קצרה זו חידש יותר מארבעים ושניים פירושים על פסוק ראשון של "אם בחוקותי תלכו".

כשהתאושש מרעיונותיו נסכו בו כוחות חדשים ורעננים והחל לפסוע אל העיירה הקרובה. כשהגיע אל העיירה עם הדמומי חמה, כבר היו תושבי העיירה בבית הכנסת לתפילת מנחה וקבלת שבת. רבנו הצטרף אליהם, וקבע לו מקום בפנית ביהכ"נ ליד כל הארחי פרחי. כמובן שאת גדולתו הסתיר, ולא עלה על דעת אף אחד מבני העיירה שקדוש עליון, האור החיים נמצא בתוכם. אחר התפילה, הוזמן אל אחד מבעלי הבתים הפשוטים כדי שיעשה שבתו אצלו. באמצע סעודת שבת, פנה בעה"ב אל רבנו והודיע לו שמנהג העיירה שאת סיום הסעודה וברכת המזון עורכים בצוותא כל בני העיירה בבית הרב, ולכן מבקשו שיצטרף אתו, רבנו לא התנגד והצטרף עם בעה"ב אל בית הרב.

בהגיעם אל בית הרב, היה כבר הבית מלא מבני המקום שהתאספו בצוותא לשמוח בסעודת שבת קודש ולזמר את זמירות השבת יחד עם רבם שהיה מצדיקי הדור.

רבנו תפס לו מקום בקצה השלחן. לפתע השתררה דממה. הרב הניח ראשו בין ידיו והתעמק בעשתונותיו. בני העיירה מנוסים בזאת, שבעת הרב מתעמק ברעיונות קדשו, חזקה שזה עתה מרחף הוא בעולמות העליונים ומשיג השגות קדושות, ועל כן השתררה דומיה וחרדת קודש על פני כולם.

כך יושב לו הרב, אחוז שרעפים, פניו מאירות ומוזהירות, וכאילו אש להבה אחזתו. לפתע מזדעזע הרב, והוא אות כי השיג השגות גדולות, ועתה יורידם כאן אל קהל עדתו היושבים בצפיה, ובכלות הנפש לשמוע מה בפיו.

התגלו עתה לפני - פותח הרב - ארבע עשרה דרכים בפירוש הפסוק אם בחוקותי תלכו, וכך החל לבארם אחד לאחד. כל הקהל יושב בפחד ואימה ואינם מאבדים אף מלה מפיו הקדוש של הצדיק. חידושי תורה אלו - מסיים הרב לאחר פירושו האחרון - נשמעו ונלמדו עתה בפמליא של מעלה והם החידושים הנוראים שחידש הצדיק קדוש עליון רבנו חיים בן עטר החי בעלמא הדין.

רבנו קם מפינתו והכריז: חיים בן עטר. כל הקהל בשמעם מפי איזה ארחי פרחי את בזיון האור החיים הקדוש, בערה בהם חמתם, כן בקש הרב לכלות חמתו באדם הפשוט היושב בצד ומעיו לזלזל בכבוד קדשו של האור החיים, אף שהרב לא הכירו מימיו, אבל אם בפמליא של מעלה לומדים את תורתו - חזקה שקדוש עליון מופלג האיש, אך בעה"ב שאצלו סעד האור החיים הרגיע את הרב ושאר האנשים הנרגזים.

אחרי כמה שעות של שמחה בצוותא בתורה ויראה, חזר בעה"ב ולצדו אורחו ולא החליפו ביניהם אף מלה אחת.

למחרת בסעודה שניה של שבת, שוב חזרה הפרשה כדאממול, הרב בעליית נשמתו, ואחר כך אמר עוד ארבעה עשר חידושים ששמע בפמליא של מעלה, ובסוף הכריז שוב הרב: תורה זו נאמרה בפמליא של מעלה והיא מתורותיו של קדוש העליון ר' חיים בן עטר החי בעלמא הדין, - רבנו ז"ל קם ממקומו והמהם בקול חלוש: חיים בן עטר. חמתו של הרב בערה עתה בכפלים, ושוב רצה לכלותה באיש שזלזל בכבודו של ר' חיים בן עטר. בעה"ב חזר שוב והתחנן לפני הרב שלא יפגע באורחו ויניחנו לנפשו.

בסעודה שלישית, שעת רעוא דרעוין, התלהב הרב במאד, ושוב נשמתו עולה למעלה למעלה בתבערת לב עצום, והוא נשאר על מקומו מתעלף כאילו ניטלה רוחו ממנו. כעבור איזה זמן, ירד אל קהל אנשיו, ועתה בפיו ארבעה עשר חידושים נוראים נוספים על הפסוק אם בחוקותי, ולסוף שוב הכריז: אמרים נוראים אלה הם מפיו של קדוש העליון רבנו חיים בן עטר.

רבנו קם מלוא קומתו, ובקול ברור וחזק הכריז, חיים בן עטר. מהומה החלה להתחולל. הרב מלא זעם שאג לכל גבול, יותר לא נחשה, המזלזל בקדושת האור החיים ישלם את גמולו

במעצר. טרם גמר הרב את הציווי, וכבר תפסו את רבנו וסגרוהו באיזה תא חשוך והשאירוהו לבדו.

הסעודה השלישית נמשכה כרגיל כאילו לא קרה דבר. רבנו סגור על מסגר בחדר חשוך על שביזה את קדוש העליון ר' חיים בן עטר... לפתע פתאום החלה להשתולל רוח סערה אלימה, רעמים מחרישי אזנים פילחו את האוויר וברקים מסנוורי עיניים האירו את פני הרקיע החשוך, עצים נעקרו ממקומם וגגות הבתים עפו לכל עבר, פחד ורעדה אפפה את בני העיר צעקות אימות נשמעו מכל צד, בני העיר התנפלו לפני הרב בידעם שרק הרב בכוחו להציל את המצב הנורא שמן הסתם יגרור אחריו קרבנות אדם.

הרב פעל מיד עליית נשמה, ושאלת נפשו אתו, בשל מי כל הסער הזה והתשובה הגיעתו מן השמים "במשך כל שעות השבת קודש נחים הרשעים מן הגיהנם הבוער בכל ימות השבוע, הגיהנם שובת בשבת. מיד בצאת השבת, ור' חיים בן עטר מבדיל על היין מכירים בשמים שימי החול הגיעו, הגיהנם מתחיל לפעול והרשעים נשלכים לתוכו, אך עתה בשעה זו ר' חיים בן עטר סגור אצלך בתור אסיר - ואינו יכול להבדיל - שורת א"כ אנדרלמוסיה בעולמות ולכן משתוללת הסערה כעת.

בדרך אגב הודיעו לרב מן השמים שילך ויבשר לאור החיים הקדוש, שבשעה זו שהיה סגור בחדרו, נתכפר לו עוונות על שמיעת בזיונו של הת"ח, ושוב אינו צריך לסיים את שנת גלותו.

מיד כהוודע לאור החיים דבר זה, נפרד מהרב וחזר לעירו.

פעם אחת באו שני בעלי דינים, תובע ונתבע, והגישו טענותיהם לפניו. שמע רבנו את טענות שני הצדדים והנתבע יצא חייב בדינו. התחיל הלה לחרף ולגרף את רבנו והוא יושב ושותק, שומע עלבונות ואינו משיב, תמהו התלמידים ושאלו אותו, היכן תקיפותו של רבנו, ומה הייתי צריך לעשות, שאל רבנו בתמימות. לפי דעתנו, השיבו התלמידים, צריך היה רבנו לנוזף בו לגרשהו מן הבית ולהכריז עליו שמתא. חיך רבנו ואמר: איש זה צריכים אנו לדון אותו לכף זכות, הוא יצא חייב בדינו ונפשו מרה עליו, אבל הבריות אינם חושדים בי כלום, הם מאמינים כי יפה דנתו וחיבתיו, אלמלא הייתי נוזף בו מגרש אותו הבית ומכריז עליו שמתא בשביל שפגע בכבודי בשעת כעסו ומרירות לבו, כי אז הייתי נותן פתחון פה לבריות לפקפק גם בפסק דיני.

רבנו חיים יוסף דוד אזולאי (החיד"א) בטרם עלותו לארץ הקודש, נכנס אל רבנו ז"ל להפדר ממנו ולקבל את ברכתו. רבנו ז"ל קבלו בשמחה, והחיד"א שהה במחיצתו כמה ימים.

כשנפרד מרבו, האציל עליו רבנו מברכתו, ובצרוף מסר לו פיתקא שיתחבנה בין חגווי כותל המערבי לכשיגיע ארצה.

באהבה עמוקה לרבו הנערץ, הבטיח החיד"א למלא שליחותו, והסתיר את הפתק היטב בבגדיו לבל יאבד עד הגיעו לארץ הקודש.

תלאה העט מלתאר את טלטולי הדרך הקשים שעברו על החיד"א, ולאחר שבועות מרובים של יסורי גוף ונפש דרכו רגליו של החיד"א על אדמת הקודש.

מיד עם פסיעותיו הראשונות העלה על דעתו את בדידותו בארץ החדשה, אך עם כל זאת החליט נחושות שלא יהנה ממתנת בשר ודם אלא את לחמו ירויח על ידי יגיע כפיו.

את גדולתו וצדקתו הסתיר כמובן החיד"א מעיני רואים, ושכר לעצמו סוס ועגלה עליהם היה מטעין חמר וסובב בשוקי ירושלים למכור סחורתו, כך השיג לו את פרוטותיו המעטות להחיות את נפשו.

קרה פעם והסוס צנח ארצה מת באמצע עבודתו. בראותו את אשר קרהו, החל החיד"א לחשוב בצער, ודאי חטאי גרמו שפרנסתי תקופח בצורה הזו תוך כדי עבודתי.

החיד"א הקדוש החל לפשפש במעשיו ועיין בתוך תוכם של מעשיו ולא מצא שום חטא עליו יתלה המקרה המצער שקרה לו.

תוך כדי עיונו, נגש החיד"א אל בגדיו ובתומו החל לחפש בהם, ומה נדהם כאשר ראה לפני עיניו את הפתק אשר מסר לו רבו הקדוש האור החיים לפני עלותו ארצה, ואשר משום מה יצא לגמרי מזכרונו, ולא השלים את תפקידו לתחבו בכותל המערבי.

מלא חרטה וצער החליט החיד"א שאכן זהו החטא שבעבורו ניטלה ממנו פרנסתו, בזאת שלא מילא שליחותו הקדושה אותה ייעד לו רבו הגדול.

ימים מספר בילה החיד"א בצומות וסיגופים לכפר על חטאו. לאחר מכן, לקח ברטט את פיסת הניר אותו צוהו רבו להכניס בתוך סדקי הכותל ותחבה ברעד וברטט ונפשו שבה אליו בודעו שעתה מנוקה הוא מחטא זה ואת תפקידו מילא בשלימות.

בשמחה ובטוב לב חזר החיד"א מהכותל המערבי, ומיד שם פעמיו אל ביהמ"ד לעסוק בתורה ועבודה. מיד בהכנסו לביהמ"ד, נפל איזה פחד סמוי על כל יושבי ביהמ"ד בראותם את תואר פניו של החיד"א שעד כה חשבוהו לאדם פשוט.

בפחד ובמורא נגשו אליו אחד אחד לתת לו שלום ושאלוהו: מאין רבנו ועוד כמה שאלות על מוצאו. החיד"א התפעל מאד ולא הבין פשר דבר, מדוע עד כה לא התעניינו עליו כלל ועתה מי גרם לזאת שבאי ביהמ"ד יביטו בו בהערצה ובתשומת לב, ופנה אליהם להסביר לו הענין.

אין אנו יודעים מה קרה עם מר - מיד בהכנסו לביהמ"ד נדהמנו בראותינו שתואר פניו השתנה במאד ומאיר כאילו נחה עליו רוח הקודש - ענו באי ביהמ"ד.

החיד"א התפלא מאד ואמר: אף אני איני יודע מה גרם לזאת.

"החכם באשי", מנהיג העדה, נגש אליו מיד והסתגר עמו בחדרו ואמר לו: אנא, הגד לי דברים כהווייתן מהו הגורם לזיו תואר פניך אל תעלם ממני דבר.

את חטאי אני מזכיר היום - ענהו החיד"א - לפני עלותי ארצה בעת הפרדי מרבי הקדוש האור החיים, מסר לי פיתקא שאכניסה בכותל המערבי, ומשום מה נשכח הדבר מאתי. והיום בעבור איזה מקרה שההשגחה זימנה לי, מצאתי בעזהי"ת את הפיתקא ומלאתי תפקידי ועתה אחרי מלאותי משאלת לכו של רבי חזרתי לביהמ"ד.

א"כ פנה אליו "החכם באשי" ברצוני לדעת תוכנה של הפיתקא ואבקש ממך שתראני המקום בו הנחת אותה.

החיד"א ניסה לא ליענות לבקשתו, אך לאחרי הפצרות מרובות, ולאחר שהחכם באשי גזר עליו בגזירת התורה, נענה לו החיד"א והסכים ללכת עמו לכותל המערבי להראות לו המקום.

החכם באשי נגש והוציא את הפיתקא. מלים ספורות היה כל תוכנה של הפיתקא, - "אני מבקש שתבוא לעזרה לתלמידי היקר בשעת מצוקתו".

החכם באשי פנה והלך מבלי לומר מילה אחת. למחרת הוכתר החיד"א בכבוד גדול למורה צדק בעיר הקודש ירושלים.

ביאור ההפטר

הקשר בין ההפטר לפרשה

בהפטר מסופר על חסדי ה' שעשה עם ישראל, שנתן בלב בלעם לברך את ישראל, וגם כשעזבו אותו בשטים ועבדו לבעל פעור, עם כל זאת ה' הביא אותם לגלגל לרשת את הארץ, וזה מעין הפרשה שבה מסופר על מאמצי בלק ובלעם לקלל את ישראל, ובמקום זה הוא מברך אותם, וגם מסופר על מה שעשו בשטים.

תוכן ההפטר

הנביא אומר שלעתיד לבוא, עם ישראל יהיו כטל ומטר, דכשם שמקוים לה' שיוריד לטל ומטר, כך עם ישראל יבטחו אך ורק בה' יתברך.

הם ימשלו על אומות העולם שעיינו אותם, ובאותה תקופה לא יצטרכו ישראל לסוסים, מרכבות וכלי מלחמה, כי השלום ירבה בעולם. כמו כן לגודל השקט והשלוה ישבו בערי פרזות ועם ישראל ישוּבו בתשובה אמיתית, לא יהיו בהם מעוננים ומכשפים, כי כולם יעבדו את ה' בלב שלום.

זה' אומר לנביא קום והתווכח ישראל וישמעו עם אבות העולם והאמהות על מעשי בניהם. וכך תוכיח אותם: עמי מה עשיתי לך ובמה הוגעתך? ומדוע אינכם זוכרים את חסדי ה' שעשה אתכם בימי בלק ובלעם, שניסו לקלל את ישראל, ובמקום זה יצאו מפייהם ברכות גדולות. כמו כן למרות שעבדו לבעל פעור בשטים, עם כל זאת ה' הביאם לגלגל לתת להם את הארץ.

וישראל אומרים לנביא במה נקדם את ה' לרצותו, האם נקריב לו עולות וזבחים, או האם נקריב לו אחד מבנינו. הלא בודאי שאין זה רצונו יתברך, ואם כן במה נרצה אותה והנביא עונה שאפשר לרצות את ה' ע"י עשיית משפט צדק ואהבת חסד.

מיכה פרק ה' פסוק ו' - פרק ו' פסוק ח'.

ו נבואת נחמה לעתיד לבא: **וְהָיָה | שְׂאֵרֵי־תְּיָבָא [א] יַעֲקֹב** הנשארים לעתיד מעם ישראל (רד"ק)
 יהיו **בְּקֶרֶב** בתוך (ת"י) **עַמִּים רַבִּים פְּטֹל** [ב] כמו טל שבא **מֵאֵת יְהוָה** וכן

עיונים והארות

א. והיה שארית - אותם שישארו אחר שיצרפו כמו שאמרו וצרפתים כצרוף הכסף וגו'. בקרב עמים רבים - שיאסרו על ירושלם עם גוג ומגוג ויהיו ישראל ביניהם כטל מאת ה' כי הטל בא מאת ה' מן השמים והמקוה לו לא יקוה לאיש שיביאנו לו אלא לה' יקווה כי הוא הממטיר והמביא לארץ הטל והמטר כן ישראל בישועה ההיא לא יקוו אלא לאל יתברך כי הוא המושיעם ואין זולתו מושיע כי הם יהיו עם מעט והעמים הנאספים עליהם יהיו רבים ומי יוכל להושיעם בלתו ותרד ישועתו להם כאשר ירד הטל על האדמה ואמר אחר כן כרביבים עלי עשב כי הרביבים הם המטר הרב והעשב גדול מהדשא כן יהיו הם הולכים וגדלים וטובו להם הולך וגדל. יקוה לאיש - ייחל לבני אדם כפל הענין במלות שונות (רד"ק).

ב. בוא וראה שכל ברכות שברך יצחק את יעקב מלמטה כנגדם ברכו הקב"ה מלמעלה, יצחק אמר ויתן לך האלקים מטל השמים, והקב"ה ברכו בטל ומטר, שנאמר והיה שארית יעקב וגו' כטל מאת ה' (ב"ר ע"ה).

דבר אחר, זהו שאמר הכתוב [משלי יט, יב] "נהם ככפיר זעף מלך וכטל על עשב רצונו", "נהם ככפיר זעף מלך" על אומות העולם, אבל על ישראל "וכטל על עשב רצונו", וכשם שהטל מביא חיים לעולם כך הקב"ה בא כטל

א. והיה שארית - אותה שארית שאמר הקב"ה לאליהו והשארתי בישראל שבעת אלפים, והם אותם שהופרשו בימי גדעון, בשעה שאמר אם ישך מושיע בידי את ישראל כאשר דברת, הנה אנכי מציג. אמר לו הקב"ה אני כתבתי אהיה כטל לישראל, ואתה אמרת על כל הארץ חורב, אני איני עושה, מנין, שאין כתיב ויעש אלקים כן, אלא ויהי כן, מעצמו היה... אמר לו הקב"ה רב העם אשר אתך, הורד אותם אל המים ואותם שכרעו על ברכיהם לשתות רוצים ולא רוצים היו משתחוים לעו"א, אמר לו הקב"ה בשלש מאות איש המלקקים אושיע את ישראל, ועליהם הוא אומר והשארתי בישראל, ועליהם הוא אומר והיה שארית יעקב וגו' כטל מאת ה', שהטל סימן לתחיית המתים שנאמר יחיו מתיו.

דבר אחר והיה שארית יעקב, א"ר פנחס בר חמא, אמרו ישראל כטל אתה עושה אותנו, אמר להם כשאתם עושים רצונו של מקום כשם שהטל אין בריה שולטת בו, כך אתם אין בריה שולטת בכם. אתה מוצא בשעה שאמר אליהו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי, ולא שמע לו הקב"ה בטל, אלא הטל היה יורד, וכן הוא אומר לאליהו לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה, ואתנה טל ומטר אין כתיב כאן, להודיעך שאין שליט בטל, לכך אמר והיה שארית יעקב... כטל (תנחומא).

בְּרִבֵּי־בָּיִם כמטר היורד **עָלַי-עֶשֶׂב** שאינו בא לעולם על ידי אדם, כך יהיו ישראל **אֲשֶׁר**
לֹא-יִקְוֶה לְאִישׁ לעזרה **וְלֹא יִיחַל** יצפו **לְבַנְי אָדָם** אלא יבטחו רק בו יתברך
(רש"י): **וְהָיָה שְׂאֵרִית יַעֲקֹב בְּגוֹיִם** הפחותים, וכן **בְּקָרְבַּב** בתוך **עַמִּים**
רָבִים החשובים שיש להם מלך (מלבי"ם), וימשלו בהם ישראל **כְּאַרְיֵה** המושל על **בְּבַהֲמוֹת**
יַעַר [ג] חיות היער, ו**כְּכַפִּיר** אריה צעיר, המושל **בְּעֵדְרֵי-צֹאן** (רד"ק) **אֲשֶׁר אִם**
ירעב **עָבַר וְרָמַס** דורס במקום ואוכל **וְטָרַף** נושא הטרף למעונו בשביל הלבאייה והגורים (רש"י)
וְאִין מַצִּיל כן יהרגו ישראל באויביהם ואין מציל מידם (רד"ק): חבעת היא **תָּרַם יִדְךָ**
עַל-צָרֶיךָ להתגבר עליהם [ד] **וְכָל-אֵיבֶיךָ יִפְרָתוּ** [ה]: **וְהָיָה**

עיונים והארות

צריך - ויש הבדל בין צר ואויב שהצר מציר בפועל ולוחם אתו, והאויב דורש רעתו ואינו מציר בפועל, ועל הצוררים שלוחמים אתך תרום ידך, והאויבים יכרתו מעצמם (מלבי"ם).

ה. **תָּרַם יִדְךָ** וכו' - נודע כי המקטרגים הנבראים מחטאות האדם. הם הם צורריו, והם תובעים נקמה ממנו בשמים, ומזה יבואו עליו כל הצרות וכל האויבים למטה. וכשישוב תשובה שלימה לכלא הפשע ולהתם החטאת, הן הן המזיקין שנבראו מעוונותיו, אז ימצא מנוח מהאומות המתגרים בו למטה. וזהו שאמר 'תָּרַם יִדְךָ על צריך', הם צוררים אשר נבראו מעוונותיך, ואז 'כל איבין' הגופניים 'יכרתו'. (החיד"א).

ר' ישמעאל אומר חמש אצבעות של יד ימינו של הקב"ה כולן לשם גאולה, אצבע קטנה בה הראה לנח לעשות התבה, שנאמר וזה אשר

לישראל, שנאמר "אהיה כטל לישראל" [הושע יד, ו], אפילו כשהוא כועס הוא עדיין בא עליהם כטל, שנאמר "וכטל על עשב רצונו". אמרו לו ישראל [לקב"ה], לכך אנו יכולין לעמוד, ששאת נעשה לנו כטל, שנאמר "והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל מאת ה'". (אגדת בראשית פרק ה, א).

ג. **כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר** - פירשו המפרשים במה שכתב בזוהר הקדוש, דלעתיד לבא יהיה ה' לנבוכדנצר וסנחריב וכל צוררי ישראל ויבואו במלחמה, וישראל יהרגו כולם. וזה שכתוב 'והיה שארית יעקב בגוים' באמצע הגוים הידועים שהצרו לישראל, וינקמו מהם 'כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר' (נחל שורק אות ב).

ד. **תָּרַם יִדְךָ** - לא יצטרכו ללחום את צורריהם בשתי ידיים רק יד אחת יהיה די להרימה על

בַּיּוֹם-הַהוּא לאחר מלחמת גוג ומגוג **נָאֵם-יְהוָה** לא יצטרכו לשום מלחמות, ולכן **וְהִכַּרְתִּי סוּסֶיךָ מִקֶּרְבְּךָ** כי אין צורך בהם (מלבי"ם) **וְהִאֲבִדְתִּי מִרְכַּבְתֶּיךָ** וכן בימינו, לא יצטרכו את טנק מרכבה ומטוסי הקרב ואת פצצת האטום: **וְהִכַּרְתִּי עָרֵי אֲרָצְךָ** המוקפות חומה כי יהיה שלום בארץ **וְהָרַסְתִּי כָּל-מִבְצָרֶיךָ** לא תצטרך לערי מבצר (רד"ק) ומקלטים וכיפת ברזל: **יֵא בְרֵאוֹתְךָ הַשְּׂגַחְתִּי בְךָ וְהִכַּרְתִּי כְּשָׁפִים מִיָּדְךָ** [מקרבך (רד"ק)] כי לא תצטרך להם לדעת עתידות ולפעול בהם אילו פעולות (מ"ד) **וּמַעֲוֹנָנִים** המסתכלים בעננים לדעת עתידות (אבי"צ) וי"מ אחיזת עיניים, וי"מ מחשב העונות ושעות בשעה זו יקרה כך, היום יפה לצאת וכו' (רד"ק) **לֹא יִהְיוּ-לְךָ: יב וְהִכַּרְתִּי פְּסִילֶיךָ** עץ ואבן (אבי"צ) **וּמִצְבּוֹתֶיךָ מִקֶּרְבְּךָ** [ו] ואז תכיר שאין אלוה מבלעדי **וְלֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ** לפסילים (מ"ד):

עיונים והארות

וכהנה סיבה אחרת לא תכון לו עבודתו ולא נחשב לו כעובד ה' רק כאלו עובד המומן אשר אם יבצר ממנו אפשר שלא יעבוד. וז"ש והכרתי פסיליך מקרבך דייקא השוכן בקרבך ובתוכך כמו הכעס או חמדת הממון ונחשב לו כאלו עובד לפסל כמ"ש הכתוב פן יפתה לבבכם וכו' ועבדתם שם וכו' קאי על פתיית הלב לחמדת הממון וק"ל.

ולא תשתחוה עוד למעשה ידיך - יובן במה שאמרו הכתוב ועבדתם שם אלהים אחרים פ"י התרגום ותפלחין תמן לפלחי טעוותא וכ"כ הרמב"ם שם כי בעו"ה בגלות המור הזה נתקיים בנו ועבדתם שם אלהים אחרים עץ ואבן וטעם הדבר כי אנחנו מוכנעים ומושפלים תחת ע'

תעשה אותה, אצבע שניה לקטנה, בה הכה את המצריים, שנאמר אצבע אלקים היא, שלישית לקטנה בה כתב את הלוחות, שנאמר כתובים באצבע אלקים, רביעית לקטנה, בה הראה למשה, שנאמר זה יתנו כל העובר על הפקודים, בהן וכל היד בה עתיד הקב"ה להשמיד את בני עשו שהם צריי ולהכרית את בני ישמעאל שהם אויביו, שנאמר תרום ידך על צריך וכל אויביך יכרתו (פרקי דר"א).

ו. **והכרתי פסיליך ומצבותיך מקרבך** - יובן עפ"י מ"ד בגמרא כל הכועס כאלו עובד עכו"ם. והטעם הוא דהכעס הוא מחמת המרה המתפשטת בכל הגוף וידוע מה שכתב הרמב"ם וסיעתו אם האדם עובד ה' בעבור חמדת הממון

וַיִּזְתְּ שְׂתֵי אַעֲקוֹר (מ"צ) אֶת עֲצֵי אֲשִׁירֵיךְ מִקְרַבְךָ כִּי תִשׁוּבוּ בַתְּשׁוּבָה וְהִשְׁמַדְתִּי עֲרִיף שֶׁעֲבַדוּ בִּם ע"ז (מלבי"ם) וי"מ אשמיד את שונאך (מ"ד): יד וְעֵשִׂיתִי בְּאֶף כַּעַס בְּגִילוֹי וּבַחֲמָה כַּעַס בַּלֵּב (מלבי"ם) נִקְּמָם אֶת-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עוֹד לֹא שָׁמְעוּ נִקְמָה גְדוּלָּה כְּזוֹ (מ"ד) וי"מ שלא שמעו - שלא רצו לקבל את התורה (רד"ק ע"פ ת"י) [ז]: א הנביא אומר ומוכיח לישראל:
שָׁמְעוּ-נָא אֵת אֲשֶׁר-יְהוָה אָמַר קוֹם הַנְּבִיא רִיב הַתּוֹכַח עִם יִשְׂרָאֵל שִׁישְׁמְעוּ אֶת-הַהֲרִים שֶׁהֵם הָאֲבוֹת אֲבֵרָהִם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת הָאֲמֹת שֶׁהֵן רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה [הַגְּבָעוֹת קִטְנוֹת מֵהָהָרִים וְהֵם סְבִיב הָהָרִים (מלבי"ם)] קוֹלְךָ מֵה שֶׁגִּמְלוּ בְּנֵיהֶם לֹא יִתְבַרֵךְ שְׁמוֹ (דְּש"י, רד"ק): ב שָׁמְעוּ הָאֲזִינוּ (אב"ע) הָרִים אֶת-רִיב יְהוָה אֵת הַוִּיכּוֹחַ שֶׁל ה' יִתְבַרֵךְ (מ"ד) וְהָאֲתָנִים הָהָרִים הַחֲזִיקִים (רד"ק) מִסְּדֵי אֶרֶץ שֶׁהֵיוּ יִסּוּד הָאֶרֶץ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית כִּי רִיב לִיהוָה עִם-עַמּוֹ עַל שֶׁחֲטָאוּ כִּנְגְדוֹ וְעִם-יִשְׂרָאֵל יִתּוֹפַח

עיונים והארות

הטומאה כי גברו כאשר אנחנו חטאנו ונחשב כאלו זה מעשה ידינו את כל אלה יכרית ה' כי לכולם תהיה שפה אחת לקרוא בשם ה' (אהבת יהונתן).

ז. ובמדרש. זהו שאמר הכתוב [דברים לג, ב] "ה' מסיני בא", היה ראוי לומר 'לסיני בא' ולמה אמר "מסיני"? אמר רבי שמעון בן יוחאי מסיני [הקב"ה] הוא בא לדין את אומות העולם ששמעו את התורה ולא קיבלו אותה שנאמר "ועשיתי באף ובחמה נקם את הגוים אשר לא שמעו". (מדרש תנאים לדברים).

שרים בגלותינו בד' רוחות השמים. והנה כשישראל חוטאים נברא מלאך המשחית וגורמים אנחנו שיצליחו האומות ויגברו עלינו והם יושבים בשלותם מקטרים לצבא השמים וזהו נחשב לנו כאלו אנחנו עושים זאת כי עונותינו הטו כל אלה הצלחת האומות ואנו משועבדים ועובדים אותם וזהו ועבדתם שם אלהים אחרים כי אנחנו גורמים להם הצלחה. ולעתיד יבער ה' פלחי טעוותא ויפלו לפניו חללים וזהו ולא תשתחוה עוד למעשה ידיך ר"ל אל שר האומות ופסיליהם המשביעים שמות

להראות שהוא צדיק בריבו (מלבי"ם): **ג עמי** תן לבך להבין **מה** רוב טוב **עשיתי לך** [ה] **ומה**

הדבר אשר **הלאיתך** [ט] [הוגעתוך (מ"ד) ועייפתי (ע"פ אונקלוס דברים יט, יח) אותך] בעבודתי **ענה** קָעַד

בי [י] (רש"י): ד תראה ותתבונן כמה טובות עשיתי עמך **פי העלתך מארץ מצרים**

עיונים והארות

מה עשו בני המדינה נטלו אותה ופרעו ראשיהם וקראו אותה בפחד וביראה ברתת ובזיע, אמר הקב"ה הדא קריאת שמע פרוזדוגמא שלי הוא, לא הטרחתי עליכם ולא אמרתי לכם שתהיו קורין אותה לא עומדים על רגליכם ולא פורעים את ראשיכם, אלא בשבתך בביתך ובלכתך בדרך.

דבר אחר ומה הלאיתך, א"ר יהודה ברבי סימון עשר בהמות מסרתי לך, שלש ברשותך ושבע שלא ברשותך, אלו שברשותך שור שה כשבים ושה עזים, ואלו שלא ברשותך, איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר, ולא הטרחתי עליכם ולא אמרתי לכם לעלות בהרים ולהתיגע בשדות להביא לפני קרבן מאלו, אלא מאלו הגדלות על אבוסך, שנאמר שור או כשב או עז (ילק"ש).

י. ידוע הדבר, שכל דבר שהאדם לא מבין את התכלית והטובה היוצאת מעשיית הדבר, הרי הוא מתעצל לעשות את הדבר והוא כבד עליו. ואם יבין האדם שכל מעשי המצוות הם לטובת האדם, אז יערב לו לעשות ולקיים את כל דברי התורה. והענין יובן על פי משל: אדם אחד גזר על עבדו שימנה כסף כל הלילה ולא יתן שינה לעיניו, אם העבד יחשוב שזה רק לטובת בעה"ב אז יכבד עליו לישב כל הלילה ולא לתת שינה לעיניו אבל אם האדון עשה כמה פעמים טובות לעבד בלי שום גמול, צריך ליפול ספק בלב

ח. א"ר אחא ענה בי וקבל שכר ואל תענה ברעך עד שקר ותקבל דין וחשבון. א"ר שמואל בר רב נחמן בשלשה מקומות בא הקב"ה להתוכח עם ישראל, ועובדי אלילים שמחים ואומרים היאך יכולים להתוכח עם בוראם, עכשו הוא מכלה אותם, כיון שראה הקב"ה שהיו שמחים הפכם להם לטובה, בשעה שאמר לכו נא ונוכחה שמחו ואמרו עכשו הוא מכלה אותם, כיון שראה הקב"ה שהיו שמחים הפכם להם לטובה, שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים, כששמעו עובדי אלילים כך תמהו, ואמרו זו תשובה וזו תוכחה, לא עשה אלא למתפנגא עם בנוהי. בשניה כשאמר להם שמעו הרים את ריב ה' שמחו עובדי אלילים, ואמרו עכשו הוא מכלה אותם, כיון שראה הקב"ה כן הפכם להם לטובה, שנאמר זכר נא מה יעץ... במה אקדם ה', תמהו עובדי אלילים ואמרו זו תשובה וזו תוכחה, לא אתא אלא למתפנגא עם בנוהי (ב"ר).

ענה בי - הקב"ה מתוך חביבותו לישראל קורא להם עמי, מה עשיתי לך, כלומר למה עשיתי אותך. אלא בשביל שתלכו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ותעידו בי שאני אחד. כמו שנאמר "ה' אחד". וזהו שכתוב "ענה בי" תעידו שאני אחד, ותיחדוני עליכם (זוהר חדש דף מ"ח).

ט. אמר רבי ברכיה משל למלך ששלח פרוזדוגמא [שטר של חוקים] שלו למדינה,

שהיית שם בעבודת פרך (רד"ק) **וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּרִיטֶיךָ** לפני הזמן **וְאַשְׁלַח**

לְפָנֶיךָ אֶת-מֹשֶׁה אֹהֶרֶן וּמָרִים [יא] שהייתם ניוונים בזכותם והורו אתכם את הדרך

הטובה (מלבי"ם): **הָ עַמִּי זָכַר-נָא** החסד שעשה ה' עם ישראל, **מֵה-יַעֲזִיב** בלעם אל **בְּלָק**

מִלֶּךְ מוֹאָב ששכר את בלעם לבא לקללך כדי להשמיד הכל (אבי"ע) **וּמֵה-עָנָה אֶתוֹ**

בְּלָעַם בֶּן-בְּעוֹר משה אזעום לא זעם ה' על ישראל **מִן-הַשָּׂטִיִּם** שחטאתם שם, ובכ"ז לא

מנעתי טובתי ועזרתי לכם (רש"י) **עַד-הַגְּלֹגֶל** אשר שם עברתם את הירדן ביבשה (רד"ק), וכבשתי לפניכם

את הארץ (רש"י), הכל זכור **לְמַעַן דַּעַת צְדָקוֹת יְהוָה** [יב] שעשה עמכם ותטיבו מעשיכם

עיונים והארות

צדקות עשיתי לכם שלא כעסתי עליכם בימי בלעם הרשע, שאילו כעסתי עליכם בימי בלעם הרשע לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט, והיינו דקאמר בלעם מה אקוב לא קבה א"ל, מלמד שאותו היום לא זעם ה' (ברכות ז).

עצתו של בלק היתה לא להילחם עם ישראל בפרהסיא - בגלוי. ירא היה בלק שמא יתקדש שם שמים במה שיעשה הקב"ה נסים גלויים לישראל כמו בשעת צאתם ממצרים, לכן השכיל ויעץ שבלעם יקללם בצנעא - בסתר, ואפילו לא יחולו קלותיו, בכל אופן שם שמים לא יתקדש.

רצון ההשגחה העליונה היתה אחרת, מן השמים לא נתנו לאותו רשע להפק זממו. "ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השיטים עד הגלגל" - אמרו חז"ל ב"ילקוט שמעוני" (בלק, אות תשס"ו) "קולו של בלעם הלך ששים מיל" - "מן השיטים עד הגלגל".

העבד, אולי גם עתה שגזר עלי שלא אישן כל הלילה, גם זה יהיה לטובתי, שבודאי הוא יתן לי את הכסף, ואז יערב לו עבודתו.

וזהו שאומר הכתוב: "עמי מה עשיתי לך" - כמה טובות עשיתי לך, ואם כן "ומה הלאתיך" - למה תעשה את כל המצוות ברפיון, והרי צריך לכל הפחות שיפול לו ספק בלבו שהכל לטובתו (מסגרת השער).

יא. אמר הקב"ה בוא וראה מה ביני לבין בשר ודם, מלך בשר ודם משלח שלוחים למדינה בני המדינה מספיקין להם מזון, אבל אני לא עשיתי כן, אלא שלחתי לפניך גואלים שלשה, ולא הייתם זקוקים לזון אותם, אלא הם היו זנים אתכם, המן בזכות משה, ענני כבוד בזכות אהרן, הבאר בזכות מרים (ילק"ש).

יב. מאי דכתיב למען דעת צדקות ה', א"ר אליעזר אמר הקב"ה לישראל עמי, דעו כמה

(רד"ק): וישראל אומרים לנביא: **בַּמָּה אֶקְרָא יְהוָה** איזה דורון ניתן לה' שירצה בו (רד"ק)
אֶפֶר ובמה אהיה כפוף (רש"י) ונכנע **לֵאלֹהֵי מָרוֹם** לבקש שליחה (מלבי"ם) **הָאֶקְדָּמְנוּ**
בְּעוֹלוֹת בְּעֵגְלִים בְּנֵי שָׁנָה [יג] האם יש בזה תועלת שאביא לפניך העולות והעגלים
הטובים והנבחרים (מ"ד): **הֲיִרְצֶה יְהוָה** וכי ירצה ה' **בְּאַלְפֵי אֵילִים** לקרבנות
בְּרִבְבוֹת נְחָלִי-שָׁמֹן לצקת על המנחות **הָאֵתָן בְּכוּרֵי פִשְׁעֵי** האם אקריב
לפניו בני הבכור על שמחל הקב"ה פשעי **פְּרֵי בִטְנֵי חֲטָאת נַפְשֵׁי** והאם אקריב לפניו אחד
מבני על שכיפר הקב"ה חטאתי (מ"ד): **חַ וּמְשִׁיב הַנְּבִיא בְּמָה הֵייתָ מֵתַרְצֶה:** כי כבר **הֲגִיד** הקב"ה **לְךָ**
בן **אָדָם מַה-טוֹב** לעשות (רש"י) **וּמָה-יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמֶּךָ** כי אין חפצו בעולות
כִּי אִם-עֲשׂוֹת מְשֻׁפָּט (רד"ק) כל מצוות שבין אדם לחברו כמו נזקי ממון [וגם איסור עריות

עיונים והארות

אחר, אם רוצה אנו מקריבים לו אלפי אילים, ומה הקריב אברהם לו בנו, אני מקריב לו בני ובתי, שנאמר האתן בכורי פשעי זה בנו הבכור, פרי בטני חטאת נפשי זו בתו, כך אמר לו הקב"ה לבלעם הרשע, מה אתה עושה, אמר לפניו את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח, אמר לו הירצה ה' באלפי אילים, אמר לו האתן בכורי פשעי, אמר לו רשע, אם הייתי מבקש קרבן הייתי אומר למיכאל ולגבריאל והיו מקריבין לפני, שנאמר כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים, בבני אברהם יצחק ויעקב שהם אילי העולם ואין אני מקבל קרבנות אלא מישראל (תנחומא).

כל כך למה? - "למען דעת צדקות ה'" - שכולם יכירו וידעו חיבתן של ישראל לפני השי"ת לא בצניעה ולא בסתר כי אם בגלוי ובפרהסיא. (סידורו של שבת, ח"ב דרוש ו' פ"א).

יג. ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי, אף על פי שהדברים אמורים במישע מלך מואב, אבל אינו מדבר אלא ביצחק, הירצה ה' באלפי אילים (ב"ר). בלעם הרשע היה סניגורן של עובדי אילים, ועל עובדי אילים הוא אומר הירצה ה' באלפי אילים רוצה הוא מה שאתם מקריבין לו, לוג שמן אנו מקריבין לו, רבבי רבבות נחלי שמן, מה הקריב אברהם לפניו איל אחד, שנאמר וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל

[בכלל] **וְאַהֲבַת חֶסֶד** גמילות חסדים **וְהַצְנַע לֶכֶת עִם-אֱלֹהֶיךָ** [יד] ליהוד האל

יתברך ואהבתו בכל לבבו ובכל נפשו [ואמר והצנע כי הדבר מסור ללב].:

עיונים והארות

דרש ר' שמלאי תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני, שס"ה כנגד ימות החמה, ורמ"ח כנגד אברים של אדם. בא דוד והעמידן על י"א, דכתיב מי יגור באהלך וגו'... בא ישעיהו והעמידן על שש, שנאמר הולך צדקות זה אברהם... בא מיכה והעמידן על שלש, שנאמר הגיד לך אדם מה טוב וגו', עשות משפט זה הדין, ואהבת חסד זו גמילות חסדים, והצנע לכת בהוצאת המת ובהכנסת כלה. [חזר ישעיהו והעמידן על שתים, שנאמר כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה וגו', בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר וצדיק באמונתו יחיה] (מכות כג).

יד. אמר רבי אלעזר עשות משפט זה הדין, ואהבת חסד זה גמילות חסדים, והצנע לכת זה הוצאת המת והכנסת כלה. והלא דברים קל וחומר, ומה דברים שאין דרכם לעשותם בצנעא אמרה תורה והצנע לכת, דברים שדרכם לעשותם בצנעה על אחת כמה וכמה. שנו רבותינו בשלשה דברים גדול גמילות חסדים יותר מן הצדקה, צדקה בממונו גמילות חסדים בין בגופו בין בממונו, צדקה לעניים גמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים, צדקה לחיים, גמילות חסדים בין לחיים בין למתים (סוכה מ"ט).

